

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI ADI

**“TÜRKİYE’DE ULUS DEVLETİN İNŞAASINDA ÜNİVERSİTE
MEZUNLARININ VATANSEVERLİK OLGUSUNA KATKILARI ”**

YÜKSEK LİSANS

DENİZ CAN BEKEN

PROF. DR. NURGÜN OKTİK

AĞUSTOS 2010

MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ULUS DEVLETİN İNŞAASINDA ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ
VATANSEVERLİK OLGUSUNA KATKILARI

DENİZ CAN BEKEN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
"Yüksek Lisans"
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :
Tezin Sözlü Savunma Tarihi :

Tez Danışmanı : PROF.DR.NURGÜN OKTİK
Jüri Üyesi : DOÇ.DR.AYLİN NAZLI
Jüri Üyesi : YRD.DOÇ.DR.HALİME ÜNAL

Enstitü Müdürü :
PROF.DR.NURGÜN OKTİK

AĞUSTOS.2010
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 27.07.2010 tarih ve 494/7 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/6 maddesine göre, Sosyoloji Anabilim Dalı öğrencisi Deniz Can Beken'in "....." adlı tezini incelemiş ve aday 06.08.2010 tarihinde saat 11:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Nurgün OKTIK

Üye
Doç.Dr.Aylin NAZLI

Üye
Yrd.Doç.Dr.Halime ÜNAL

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "TÜRKİYE'DE ULUS DEVLETİN İNŞAASINDA ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ VATANSEVERLİK OLGUSUNA KATKILARI" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/08/2010

DENİZ CAN BEKEN
İMZASI

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU**YAZARIN****MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.****Soyadı : BEKEN****Adı : DENİZ CAN****Kayıt No:****TEZİN ADI: TÜRKİYE'DE ULUS DEVLETİN İNŞAASINDA ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ VATANSEVERLİK OLGUSUNA KATKILARI****Türkçe :****Y. Dil :****TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans****Doktora****Sanatta Yeterlilik****X****O****O****TEZİN KABUL EDİLDİĞİ****Üniversite : MUĞLA ÜNİVERSİTESİ****Fakülte :****Enstitü :SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ****Diğer Kuruluşlar :****Tarih : 05.09.2010****TEZ YAYINLANMIŞSA****Yayınlayan :****Basım Yeri :****Basım Tarihi :****ISBN :****TEZ YÖNETİCİSİNİN****Soyadı, Adı : OKTİK, NURGÜN****Ünvanı : PROF.DR.**

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI:135

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

- 1. EĞİTİM VE VATANSEVERLİK İLİŞKİSİ**
- 2. VATANSEVERLİK VE HABİTUSLARDA ORTAYA ÇIKIŞI**
- 3. SİMGESEL SERMAYE OLARAK VATANSEVERLİK**

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

- 1. EĞİTİM**
- 2. VATANSEVERLİK**
- 3. SİMGESEL SERMAYE**
- 4. HABİTUS**
- 5. KÜLTÜREL SERMAYE**

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

- 1. EDUCATION**
- 2. HABİTUS**
- 3. CULTURAL CAPITAL**

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	O
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	O
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	O

Yazarın İmzası :

Tarih :/...../.....

ABSTRACT

This study aims at searching the change of occupational performance of the educated human resources under the impact of the changing understanding of education and administration after the promulgation of the Republic of Turkey, within the context of patriotism. It tries to examine the process covering the period from the 1933 University Reform to today on the basis of the graduation years from the university (programmes). In the study, the experienced change in this process is tried to be described by (using) in-depth interviews. The Study is proceeded by moving from the Weber's concepts of "status" and "status honour", and also from Bourdieu's concepts of "symbolic capital", "cultural capital" and "habitus."

Key words: symbolic capital, cultural capital, habitus, status, status honour, education, social change, the Republic, educated human resource.

ÖZET

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra değişen eğitim ve yönetim anlayışının etkisi ile eğitilmiş insan kaynaklarının yaşam tarzlarındaki değişimi vatanseverlik bağlamında araştırmayı hedeflemiştir. 1933 Üniversite Reformundan günümüze kadar gelen süreci, üniversiteden mezuniyet yılları temel alarak incelemeye çalışmıştır. Bu süreçte yaşanan değişimi derinlemesine görüşmelerle betimlemeye çalışmıştır. Çalışma Weber'in "statü", "statü onuru" ve Bourdieu'nun "simgesel sermaye", "kültürel sermaye" ve "habitus" kavramlarından hareketle sürdürülmüştür.

Anahtar Kelimeler; simgesel sermaye, kültürel sermaye, habitus, statü, statü onuru, eğitim, sosyal değişme, Cumhuriyet, eğitilmiş insane kaynağı

İÇİNDEKİLER

1BÖLÜM

“Vatan” ve “Vatanseverlik” Politikasının Analizi

1.2.1..Türkiye’de “Vatan” ve “Vatanseverlik” Kavramlarının İnşası.....	1
1.2.2.Vatanseverliğin Habituslarda Oluşumu ve İdeal Tip:Vatansever Tipoloji...14	
1.2.3. Vatansever Birey ve Cumhuriyet İdeolojisi.....	22

2.BÖLÜM

Türkiye’nin Modernleşen Yüzü

1.1.Cumhuriyetin Kuruluşu ve İlk Modernleşme Çalışmaları:1923-1950 Yılları.....	39
1.1.1. İktisadi Kalkınma Çabaları: 1923-1950 Yılları.....	40
1.1.2. Vizyon Değiştiren Türkiye: Kamusal Alan Reformları.....	46
1.1.3.Cehle Karşı Bir Savaş: Eğitim	49
1.2. Çoğul Olma Deneyimi: 1950-1960 Arası Dönem.....	52
1.2.1. Vazgeçilen Devletçilik ve Dışa Açılma Çabaları : 1950-1960 Arası	53
1.2.2. Çok Partili Sistemin Vizyon Çelişkisi: Laiklik Mi Dindarlık Mı?.....	62
1.2.3. Özgür Bilim, Özerk Üniversite	65
1.3. Yeniden Demokrasi Deneyimi:1961-1980 Yılları Arası.....	67
1.3.1 Planlı Büyüme Yılları.....	78
1.3.2Sol, Ortanın Solu ve Sağ.....	83
1.3.3. Özerk Üniversite Yılları.....	88
1.4.Keskin Virajlar: 1980-1997 Yılları Arası.....	93
1.4.1.24 Ocak Kararlarından 5 Nisan Kararlarına.....	97
1.4.2. Son Darbeden Günümüze:1980-1997 Yılları.....	97

3.BÖLÜM

Araştırmanın Sunuluşu

3.1.Araştırma Konusunun,Amacının,Sorusunun Ve Önkabullerinin Belirlenmesi...	100
3.1.1.Araştırmanın Konusu.....	100
3.1.2. Araştırmanın Amacı.....	101
3.1.3. Araştırma Soruları.....	102
3.1.4. Araştırma Önkabullenimleri.....	102
3.2.Araştırmanın Yöntemi.....	104
3.2.1. Araştırmanın Evreninin Tanımlanması.....	104
3.2.2.. Araştırmanın Örnekleminin Belirlenmesi.....	105
3.2.3. Araştırma Verilerinin Temalarının Belirlenmesi.....	110
3.2.4.. Araştırma Verilerinin Analizi.....	112

4. BÖLÜM

Verilerin Sunulması ve Yorumlanması

4.1. Görüşmenin Amaçları ve Görüşmecilerin Özellikleri.....	115
4.2. Araştırmaya Katılanların Verilerinin Betimsel Olarak Sunulması ve Yorumlanması.....	116

4.2.1. Kültürel Bir Sermaye Olarak Vatanseverlik ve Vatan Kavramına İlişkin Söylemler ve Değerlendirme.....	120
4.2.2. Cumhuriyet Tarihindeki Darbelere Dair Söylemler Ve Değerlendirme.....	125
Sonuç.....	128
Ek-1 : Görüşme Formu.....	133
Kaynakça.....	134

GİRİŞ

Türkiye, Cumhuriyetin 1923'deki kuruluşundan sonra, hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Keyder, Karpat, Boratav, Zürcher ve Ahmad gibi Türkiye üzerine çalışan sosyal bilimciler, 1923 yılına kadar devam eden sosyal yapının, siyasi, iktisadi, hukuki ve kültürel alanda cumhuriyet ideolojisine uygun olarak değişmeye başladığını aktarırlar (Keyder,2003; Karpat,1996; Ahmad,2002; Boratav,2006; Zürcher,1993). Keyder, Kurtuluş Savaşından çıkan Türkiye'nin, sadece bağımsızlığını kazanmakla yetinmediğini, 1908'de başlayan burjuva devrimini de tamamlamaya çalıştığını belirtir (Keyder,2003:101-126). Karpat ve Keyder'in belirttiği gibi, Cumhuriyetle birlikte Türkiye'nin her bölgesinde ve her kurumunda değişimi gerçekleştirebilmek için yasalar hazırlanmaya, hazırlanan yasaların da hayata geçirilmesine çalışılmaya başlanmıştır (Keyder,2003:110; Karpat,1996:50-65). Vatandaşların, cumhuriyet ideolojisine uyum sağlamasının temel koşullarından birisi de, zihinlerindeki din merkezli düşünceden uzaklaşarak, modern bireyler olarak yaşamlarını düzenlemeleriydi. Karpat, Atatürk devrimlerinin asıl amacının; toplumun geleneksel, duygusal ve örlere dayanan yaşam biçimini rasyonel, çağdaş fikirlerle değiştirerek modernleştirmek olduğunu ve Cumhuriyet rejiminin yetiştirmek istediği bireyin, sorunlara entelektüel ve objektif olarak yaklaşan akılcı, geleneksellikten uzak ve laik bir kişi olacağı şeklinde özetler (Karpat,1996:88-95). Bahsedilen kişi tiplerinin, yaygın olarak yaratılması ise eğitim kurumlarındaki dönüşümlerle sağlanabilirdi. Cumali, Atatürk'ün eğitim politikasını şöyle aktarır:

Atatürk'e göre modernliğin temeli bir insanın kafasında atılır ve bu da eğitimin işidir. O halde Cumhuriyet döneminde yeniden yapılandırılan eğitim kurumlarının görevi sadece yapılan köklü değişiklikleri ve reformları halka anlatmak, halkın onları kabullenmelerini sağlamak değil; Türk insanının kafasındaki din merkezli düşünceleri, geleneksel Osmanlı fikrini ve yaşayış tarzını değiştirmek, yerine Batı'nın laik, modern değerler sistemini ve hayat tarzını yerleştirmektir. Ayrıca, eğitim genç kuşaklara Ümmetçi-Osmanlı kimliği yerine laik çerçevede belirlenmiş yeni bir milliyetçi Türk kimliği kazandırmakla görevlendirilmiştir. Bu da büyük ölçüde yeni Türk Tarih Tezi kapsamında 1932 yılında Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti tarafından yazılan dört ciltlik yeni tarih ve

vatandaşlık bilgisi kitaplarıyla başarılmaya çalışılmıştır(Cumali,2003:23).

Türkiye'nin cumhuriyetin kuruluşundan sonra girdiği değişim süreci ve sosyal yapı ile ilgili sosyal bilimlerde pek çok çalışma yapılmıştır. Anılan çalışmalar içinde "yurttaşlık"(vatandaşlık) ve "vatanseverlik" kavramlarının ekonomik ve politik alandaki değişimlere paralel olduğu vurgulanmıştır (Keyder,2003; Karpaz,1996; Ahmad,2002; Boratav,2006; Zürcher,1993). Bireylerin, "ulus" ve "vatanseverlik" algısı kendi içerisinde bir dönüşüme uğrarken, mesleki algılarını da değiştirmiştir. Algı değişince mesleğin icra tarzı da dönüşüme uğramıştır. Cumhuriyet dönemi eğitiminin diğer bir amacı da moderniteyi Türkiye'nin en ücra köşesine kadar yaymak ve yeni rejimi koruyacak yeni bir nesil yaratmaktır. Ahmad'a göre, yenilenen eğitim sistemi, dini ve geleneksel bir hayat benimsemiş Anadolu insanını, ileriye gören, modern, Batı'nın değerlerini benimsemiş, aktif vatandaşlar yapacaktı (Ahmad,2002:78).

Eğitim sürecine dair atılan ilk adım 1924 yılında; Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim ve öğretim birliğinin sağlanması iken bir sonraki adım ise 1933 yılında; üniversite reformu ile İstanbul Üniversitesi'nin yeni eğitim politikaların uygun olarak faaliyete geçmesidir. Tekeli, İstanbul Üniversitesinin değişimini ve yeni durumunu aşağıdaki gibi özetler;

Bu atılımlara ayak uyduramayan Darülfünun 31 Mayıs 1933'de kaldırılarak, yerine İstanbul Üniversitesi kurulur. Bu yeni üniversiteye üç kaynaktan kadro sağlanıyordu: 1)Darülfünun' dan üniversiteye geçen (geçirilen) hocalar, (bu arada hemen belirlemek gerekir ki, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi aydın eğitimciler, bir takım siyasal tutumlarla kadro dışı bırakılmışlardır.) 2) Yurt dışına gönderilen gençler. 3) Hitler faşizminden kaçan Alman profesörler (Tekeli, 1980: 96-97).

Tekeli (1980), yeni açılan İstanbul Üniversitesinin, iki konuda yenilik getirdiğini vurgular; Bunlardan biri, toplumun gelişmesiyle; şehir planlama, iş yönetimi gibi toplumun gereksinmesinin ortaya çıktığı alanlarda nitelikli elemanların yetiştirilmesidir (Tekeli,1980:99).

1933'den bugüne üniversiteler ülkenin kalkınmasında öncül olmuş ve hem ülkenin gelişiminde, hem de insan yetiştirme modelinde en önemli araçlardan birisi olmuşlardır. Buradan hareketle, bu çalışmanın konusunu Türkiye'nin kuruluşundan günümüze kadar gelen

süreçte eğitilmiş insan kaynağının, değişim ve dönüşümlerdeki rolünün nasıl olduğu olacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında doğmuş ve üniversite mezunu olarak meslek sahibi olmuş kişilerin “vatanseverlik” ve “meslek” algısının nasıl olduğuna bakılacak ve bu algılama tarzı çalışmanın temelini oluşturacaktır. Çalışmanın devamında aynı meslek gruplarına ait olan farklı kuşaklardaki kişilerin iki binli yıllara kadar, ekonomi ve politika alanındaki dönüşümlerle birlikte “meslek” ve “vatanseverlik” algılarından hareketle Türkiye’ye bakışlarının nasıl değiştiği dönemsel ve karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Böylece kuşaklar arasında “meslek” ve “vatanseverlik” algısının dönüşümünün ve değişiminin açıklanması planlanmaktadır. Konunun gerektirdiği açıklamayı yapabilmek için, Türkiye’nin cumhuriyetin ilk kuruluşundan itibaren geçirdiği ekonomik ve siyasi değişimlere ve bu değişimlerin eğitim kurumlarına yansısı incelenecek, Türkiye üzerindeki bu dönüşümü anlayabilmek için dünya üzerinde yaygın olarak yaşanan ekonomik ve siyasi değişim süreçlerine de gerektiği yerlerde bakılacaktır.

Türkiye’deki sosyal değişim, bireylerin mesleklerini icra ederken vatan sevgisi ve ülkenin gelişimini göz önüne alıp almadıkları ve meslek icraları temel alınarak incelenecektir. Aynı zamanda, Türkiye’deki ve dünyadaki siyasi ve ekonomik dönüşümün günlük yaşamdaki etkileri de betimsel bir tablo olarak sunulacaktır. Böyle bir çalışma ile toplumu yönlendiren eğitilmiş insan kaynağının, ulusalcılık algısının değişimi statü ve sınıf bağlamında sergilenebilecektir. Türkiye’nin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomik ve siyasi anlamda da nasıl bir dönüşüm ve değişim geçirdiği betimlenebilecektir. Aynı zamanda bugüne kadar bu konularda yapılan teorik çalışmaların, günlük yaşama dair betimlemelerinin yapılması çalışmaların daha anlaşılır kılınmasını sağlayacak ve bu alandaki boşluğa katkı yapacaktır.

Sosyal yapı ve değişme çalışmalarında, Blau; “bireyler arasındaki günlük ilişkilerdeki basit süreçlerin incelenmesinin” karmaşık toplumsal yapıları anlamada önemli bir etken olduğunu iddia eder. (Akt. Oktik,2005:18)

Oktik(2005), değişmenin yapı ile ilişkiselliğini Giddens'ın Toplumun Kuruluşu adlı kitabından aşağıdaki gibi özetler;

“Bununla birlikte toplumsal değişimi sürekli olarak etkileyip, biçimlendiren üç ana öğeden de söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki fiziksel çevre olup, insanın bir toplumsal yapı içerisinde yaşamı sürdürdüğü coğrafyadır. İkincisi toplu yaşamı düzenleyen politik örgütlenme biçimidir. Son olarak da üretim biçimlerinden, gündelik yaşam alanlarına, gelenek – göreneklerden, iletişim biçimlerine kadar tüm kültürel etkenlerdir” (Oktik,2005: 17-18).

Sosyal yapının, değişim sürecinde bireyi, bireyin de sosyal yapıyı değiştirdiğı dikkate alındığında, değişim sürecinde sosyal yapı ve yaşam tarzları birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir(Giddens,2001). Oktik, Giddens'ın değişme ile ilgili görüşlerini aşağıdaki, gibi belirtir;

“Giddens toplumsal değişmenin tek başına ele alınamayacağını, değişme olasılığının toplumsal yaşamın her anında var olduğunu, değişmenin süreklilikle birlikte ele alınması gerektiğini vurgular” (Oktik,2005:226).

Günlük yaşamın basit süreçlerine bakıldığında da toplumsal olana dair birçok ipucu bulunabilir. Kişiler arası ilişkiler, mesleki konumlar, kültürel birikimler ve bunların sunuluşu sınıfsal gösterimlere dair ipuçları verebilirken, bunları tek başlarına sınıfsal niteliklemlerle açıklamak olanaksızdır (Weber,1904:22-86). Weber, toplumsal değişmeyi, otoritenin yapısına göre sınıflandırıp, kapitalizme geçiş sürecinde düz çizgisel bir değişme çizgisi ile açıklamaya çalışmıştır(Akt. Oktik,2005:20). Otoritenin yapısının etkisini gösteren bir çözümleme yapmayı amaçlayan Weber, statüsel durumlara ağırlık vermiş ve bunların bürokratik işleyişlerine bakarak tipolojik insan tipi tahlillerinde bulunmuştur (Weber,1904:22-86). Weber'in bu modeli, farklı toplumsal ilişkilerin tanımlanması açısından özellikle yararlı olmasının yanı sıra, tarihsel değişim üzerine bir perspektif olarak da önemlidir(Turner,2001:39).

Türkiye'de 1923 yılından itibaren başlayan değişim sürecinin yalnızca sınıflara bakılarak yorumlanması ve analizinin yapılması mümkün değildir. Türkiye'de başlatılan değişim ve dönüşümün amacı

modern bireylerin yaratılması ve burjuva sınıfının oluşturulması ile ilişkilidir (Keyder,2003:115). Bu anlamda Weber'in toplumsal çözümleme anlayışı ve bunun tarihsellik içerisinde ele alınması bu çalışma açısından anlamlıdır. Weber'in de belirttiği gibi:

“Sınıfların tersine, statü grupları genellikle sosyal topluluklardır. Ancak, çoğu zaman, pek biçimlenmemiş dağınık topluluklardır. Tümüyle ekonomi tarafından belirlenen “sınıf konumunu”na karşı tanımlamak istediğimiz “statü konum”undan kastımız insanların yaşam yazgısının somut, pozitif ya da negatif toplumsal onur ölçüsü tarafından belirlenen tüm tipik öğeleridir. Bu onur, bir topluluk tarafından paylaşılan herhangi bir nitelikle ilgili olabilir ve tabii bir sınıf konumuyla da ilişkisi bulunabilir; sınıf ayrımları da statü ayrımlarıyla çok çeşitli olarak bağlantılı olabilir.” (Weber,1904:277)

1933 üniversite reformundan sonra eğitilmiş insan kaynağı olan kişilerin, Weber'e göre; Weberyen aktör, değiştiren, dönüştüren, modern ve vatansever bireylerin varlığından söz edilebilir(Giddens,1984:98-100). Bu bireyler aldıkları tarih bilinci ile cumhuriyet ideolojisinin yaratmaya çalıştığı “ideal tip”lere yakın özellikler göstermişlerdir. Bu durum eğitimin işlevsel boyutlarında da açıkça görülmektedir. Tezcan(1980), eğitim sisteminin, yenilikçi elemanları sağlaması ve asgari uyumsuzluklarda gerekli değişimleri sağladığını belirtir(Tezcan,1980;110). Tezcan (1980), yenilikçi elemanların da daha çok okullar yoluyla sağlandığını ve bunun için eğitim sisteminin kendini yeniliğe uydurması gerektiğini vurgularken, örnek olarak sanayileşmekte olan bir ülkede eğitim sisteminin sürekli teknik yenileşmeye, müfredat programlarıyla, bu alanda uzman sağlayan okullarla, öğretim elemanlarını yetiştirmekte ayak uydurması gerektiğini verir (Akt.Sağ,2003:15). Değişimin, Weber'e göre eğitimdeki durumunu Tezcan aşağıdaki gibi özetler;

Weber'de toplumsal değişme ve eğitime ilişkin görüşlerinde; toplumun ekonomik ve toplumsal güçler tarafından etkilenip biçimlendiğini vurgular. Ona göre eğitim de, işte bu güçler tarafından belirlenecektir. Eğitim, kendi başına belirleyici değildir(Tezcan,1981:169).

Weber'in ideal toplumu yaratmak için gerekli gördüğü ideal tip, modern bir örgütlenme biçimi olan ulus-devlette, vatandaşlık kimliğini oluşturmada bir araç olarak değerlendirilebilir. Vatandaşlık bir kimlik

biçimi olarak, ideal bir tip yaratmayı hedeflemektedir. Türkiye Cumhuriyet'inin 1924 Tevhid-i Tedrisat yasasıyla ve 1933 üniversite reformu ile değiştirdiği eğitim biçimi ve müfredatı da daha önce de belirtildiği gibi cumhuriyet ideolojisinin neferlerini oluşturmaya ve ülkeyi kalkındırmaya yöneliktir (Sağ,2003:10-17). Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşundan itibaren başlayan modernleştirme çalışmalarında, 1923'ten itibaren birçok alanda devlet destekli dönüşüm başlamış, bu dönem içerisinde özellikle burjuva sınıfının yaratılması ile ilgili teşvikler sağlanmaya çalışılmıştır (Keyder,2003:101-126). Belli bir kesim insana mesleki statü sağlama çabası da, modernleşme sürecinin uzantısıdır. Cumhuriyet ideolojisine göre; Türkiye'nin "*muasır medeniyetler seviyesine ulaşması*" için hem sanayi hem de eğitim alanında belli bir kesim insana mesleki statü sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar içerisinde eğitim alarak eğitilmiş insan kaynaklarını oluşturan meslek sahibi olan kişiler, mesleki statülere ve statü onuruna sahip olan elitleri oluşturmaktaydılar. Bourdieu'nun da çalışmalarında kavramsallaştırdığı şekliyle, eğitim yolu ile sahip olunan "simgesel sermaye" ile bu kişiler, habitusları ve rasyonel akılları ve yaşam içerisinde duruşlarıyla modern Türkiye'nin görüntüsünü oluşturmaktaydılar(Bourdieu,2003:33).

Cumhuriyetle birlikte başlayan kültür ve eğitim reformlarına egemen olan politika bütüncül kalkınma stratejisinden kaynaklanıyordu. Cumhuriyetin sağlam temeller üzerine kurulması için gerekli olan insan yetiştirme politikası modernitenin ayrılmaz bir parçasıdır. Eğitim Birliği, ilköğretimin zorunlu kılınması, kız ve erkeklerin birlikte okuması ilk aşamadır. Kıt kaynaklara rağmen bütçeden ödenek ayrılarak devlet hesabına yurtdışına; fen bilimlerinden, siyasal-sosyal bilimlere; güzel sanatlardan, arkeolojiye kadar birçok alanda öğrenci gönderme politikası, bütünsel kalkınma stratejisi ve insan yetiştirme iradesinin bir kanıtıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan, 1933 Üniversite Reformuna dek her yıl Milli Eğitim Bakanlığınca açılan sınavlar sonunda, Batı Avrupa ülkelerine ve Amerika Birleşik Devletlerine lisans ve doktora yapmak üzere öğrenciler gönderilmiştir. Bundan başka, yine aynı dönem içinde, kız ve erkek sanat okullarından mezun yüzlerce genç Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde uzmanlık yapmışlardır. Arka arkaya, dalgalar halinde Batıya giden bu Türk gençleri, 1933'te Atatürk'ün emriyle kurulan İstanbul Üniversitesi'nin öğretim kadrolarında yer almışlardır.

Böylece Türkiye'de eğitim anlamında yeni bir dönem başlamıştır. Hem eğitimin verilmiş şekli hem de yurt dışında eğitim almış, Türkiye'ye dönmüş gençler ve yurt dışından getirilmiş profesörlerle birlikte farklı ve

yeni bir kültürel form sunulmaya başlanmıştır. O tarihlerde Türkiye'nin tek üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi'nde yeni bir kuşak ve kültür doğmaya başlamıştı. Böylece Türkiye'deki değişimin ilk dalgası hareketlenmiştir.

Yurt dışından eğitim alarak gelen genç akademisyenler yerel kültürlerinden farklı bir kültürel forma sahip olmuşlar; bu da kendi aralarında, buldukları konuma aidiyet duygusu yaratmıştır. Bu aidiyetin, mülk sahipliği ya da gelir durumundan çok kültürel biçimi ile var olması söz konusuysen, bu kişilere belli bir statü oluşturulmuştur.

Belli statü gruplarına ait kişiler artık belli statü gruplarına ait olan akademisyenler tarafından yaratılıyordu. Bu grupların ulus ve meslek algısı yine aynı statü grupları içerisinde entelektüel olarak biçimlenmekteydi. Bu topluluğa dâhil olan insanlar Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde ülkelerini kalkındırmak için çalışmaya başlamışlardı.

1933'te İstanbul Üniversite'sinde başlayan eğitim değişikliği ile toplumdaki bir kesim insanın algısı ve yaşam tarzı değişmiştir. Bu değişim süreci halen devam etmektedir. Gerek anayasa değişiklikleri gerek eğitim politikasındaki değişikliklerle aynı statü grubuna ait insanların yaşam tarzları, meslek algıları, ulusalcılık algıları devingen olarak değişmeye devam etmektedir. Bu değişimin en iyi şekilde betimlenmesi ise tarihsellik içerisinde bu meslek gruplarının yaşam tarzlarının niteliksel olarak incelenmesi ile sağlanabilir. Böylece ülkenin geçirdiği değişim süreci ve durduğu noktanın nelere işaret ettiğinden bahsedilebilir. Tüm bu yazılanlarla Türkiye'deki değişim sürecinde, eğitilmiş insan kaynaklarının etkisinin nasıl olduğuna bakılacaktır.

1. BÖLÜM

“VATAN” VE “VATANSEVERLİK” POLİTİKASININ ANALİZİ

1.1.TÜRKİYE’DE “VATAN” VE “VATANSEVERLİK” KAVRAMLARININ İNŞASI

Vatan kelimesi Osmanlı’ca köken olarak “evtân” kelimesinden gelmektedir. Evtân ise sözlük anlamı olarak, insanın doğup büyüdüğü ve sevdiği memleket, uğruna ölünen topraklar anlamını taşır.(Develioğlu,1986;290). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise vatan; ülke, memleket ve sıla olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda “bir kimsenin büyüdüğü yer olarak” da belirtilmektedir. Yüklenen anlam bağlamında değerlendirildiğinde, vatan kelimesi ülkeden ayrılır. Ülke, kişinin doğduğu yere gönderme yapar ve coğrafi gerçekliği vurgular. “Vatan” kavramı ise her zaman için bireyle ilişkili görülür. Bireyleri aidiyet, bağlılık ve duygu temelinde temsil etmeye yönelik bir çaba taşır. Bu da “vatan” kavramını, “ülke” kavramından daha yüksek bir temele taşır. “Vatan” kelimesine üç farklı semantik anlam yüklenir. İlk olarak, topraksal (teritory), ikinci olarak kökensel (ataların bıraktığıdır), son olarak da kollektif/ulusal (ulusun mekânsal boyutu olarak) bir anlam taşır. Kökeni özellikle romantik alman milliyetçiliğinden alan vatan kavramı daha aşkın bir değerle uluslar arası boyuta uzanır ve mutlak oranda kutsal bir ideal haline gelir. Özellikle romantik Alman milliyetçiliğinde vatan daha aşkın bir değer ile mutlak oranda kutsal bir ideal haline gelir. Dolayısıyla vatan kelimesi ile ilişkili olan bütün kavramlar, en başta “vatanseverlik” olmak üzere duygu alanından ifade edilir. Vatan, vatandaşlar, hatta vatansever vatandaşlar tarafından fedakârlıkta bulunulacak, savaşılacak ve gerekirse ölünecek olan yerdir. Çünkü vatan, “atalar”ın ülkesidir (Üstel,2004;159).

Vatansever vatandaş olmak aynı zamanda “iyi vatandaş” olmak anlamını her zaman için barındırır. Bu noktada “iyi vatandaşlık” her zaman için vatan topraklarında tezahür eden bir durum değildir. Sennet (2005), işin kişilik üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışması olan Karakter Aşınması’nda, göçmen olarak İngiltere’de bir fırında çalışan işçiler ile ilgili aşağıdaki tespiti yapar;

“Ancak onların mücadelelerini gözlemlerken, Yunan olmaktan kaynaklanan etnik dayanışmanın işyerinde de dayanışma sağladığını görüyordum: iyi işçi demek iyi yunan demektir. İyi çalışmanın ve iyi bir Yunan olmanın eşitlenmesi soyut değil, son derece somut bir anlama sahipti. Fırın işçileri fırındaki çeşitli görevleri gerçekleştirmek için sıkı bir işbirliği yapmak zorundaydı. Fırın işçilerinden, her ikisi de alkolik olan iki kardeş işe sarhoş gelince, diğerleri onları, ailelerine zarar verdikleri ve ailelerinin Yunan cemaati içindeki prestijini düşürdükleri gerekçesiyle eleştirdiler. İyi bir Yunan olmama suçlaması, insana utanç veren ve böylece de iş disiplinini sağlayan bir ithamdı.” (Sennet,2005:68)

Sennet’in örnekleme “iyi vatandaşlığın” aynı zamanda vatansever olmaya ulusal ve etnik anlamda keştiği noktaya gönderme yapar. Bu durum aslında günümüzde sıkça karşılaştığımız olgudur. Almanya’daki Türk’lerin, Türkiye’de yaşadığımız milli duyguları daha çok özümsemiş olması ya da memlekete ait kimliklerin “iyi” ya da “kötü” olarak nitelenmesi bu durumun farklı uzantılarıdır. Böylece vatanseverlik dolaylı olarak vücut bulur. “İyi bir Yunan” olmak ülkenin yurtdışındaki temsilinde vatansever olmakla eş anlamlı gibidir. Böylece vatanseverliğin yalnızca ülke içinde kalmak dışında hatta ülke için ölmek dışında farklı bir anlam taşıdığına tanık oluruz. Vatanseverlik, ülkeye ait değerleri ve ülkeyi birey olarak evrensel olarak kabul gören değerler eşliğinde temsil etmek anlamına bürünür. Aynı zamanda vatanseverlik grup içerisinde pekişen bir anlama sahiptir. Aynı vatandan insanların bir arada olması da farklı vatandan insanlarla yan yana olma da bu duygunun pekiğini artıran bir faktördür.

Cumhuriyet’in ilanından sonra devrimin amacına ulaşabilmesi için ülke acilen kalkınmaya başlamalıydı. Gerekli olan ise “iyi vatandaşlar” yani vatani için fedakarlıkta bulunacak, dağ taş dinlemeden çalışacak bireylere ihtiyaç vardı. Bunun için dünyada yükselen ulus-devlet ve ulusalcılık etkisinde vatanseverlik tartışılmaya, kalkınmanın hız kazanması için de bireylere aşılmanmaya başlandı.

Cumhuriyetin ilanından sonra “vatan” kavramına ait görüşlerin en belirginini 1924 yılında yayınlanan Malumat-ı Vataniyede yer bulur. Vatan kavramı bu eserde çok katmanlı anlamlar yüklenerek anlatılır;

“Vatan kelimesinin iptidaen anlaşılacak doğduğumuz şehir, içinde yaşadığımız ülkedir. Hakikatte vatan tabiri daha geniş bir manayı ifade eder. Bize ve ecdadımıza mukarrer olan bütün topraklar, teneffüs ettiğimiz hava, bize muhit olan her şey deniz,sema bütün bunlar (vatan)dır.

Vatan, yalnız bugün sahip olduğumuz yerlerden ibaret değildir. Dün bir suretle bizden iştirak eden, içinde henüz büyük bir kısım milletdaşlarımızın yaşadığı yerler de vatan fikrine dahildir.

Efendiler, içinde yaşadığımız ve bugün sahibi bulunduğumuz topraklar maddi vatanımızdır. Fikri vatanımız bundan daha vasideir. Türk'ün yaşadığı ve Türk'ün lisanının konuşulduğu her yer fikri vatanımızdır.

Küçük dostlarımı nazarında vatanımızı daima mazi, hal ve istikbalden mürekkep olarak canlandırınız. Mazi bizi ecdadımıza rapt ettiği gibi, istikbal de bizden uzak yaşayan ırk ve lisandaşlarımızı bize yaklaştırır. Bu üç unsurdan mürekkep olmayan vatan fikri nakıs bir fikirdir”(Adil,1924'den akt.Üstel,2005;160-161).

Yukarıda yazılanlardan yola çıkıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nde de “vatandaşlık”,“vatanseverlik” gibi kavramların ana odağını “vatan” algısı oluşturmaktadır. Öncelikle hedeflenen, vatanın çok katmanlı tanımlanması ile zihinlerde büyük ve engin bir Türkiye oluşturmaktır. Türk'lerin ve Türkiye'nin büyüklüğünü de yalnızca ülke sınırları içerisinde tutmayarak, kültürün ve dilin paylaşıldığı her yere yayma çabası görülmektedir. Öyle geniş ele alınmaya çalışılmıştır ki “vatan” kavramı abartıya kaçılarak gökyüzünün dahi vatan içerisinde olduğu düşüncesi verilmeye çalışılmıştır. Bu durum için o yıllarda dünyada gelişen ve yayılan ulus-devlet ve ulusalcılık kavramlarından da etkisi olduğundan söz edilebilir.

Türkiye'de de Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal'in konuşmalarında sürekli vurguladığı “başarı milletin azmi ve kararı ile elde edilecektir” düşüncesinin hayat bulabilmesi için gerekli olan Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan bireylere ve yetişecek olan kuşaklara aşılması gereken “vatan” ve “vatanseverlik” düşüncesi idi. Bunun en temel koşulu, her zaman geçerli olan eğitim sisteminde gerekli düzenlemelerin yapılması ve okullarda bu eğitimin verilmesiydi. Üstel bu durumu aşağıdaki cümleleriyle anlatır;

“Cumhuriyetin seçkinleri için ‘okul’, öncelikle bireylerin sosyalizasyonunda, yeni toplum projesine eklenmelerinde, dolayısıyla da söz konusu projeyi tanımlayan norm ve değerlerin genç kuşaklar tarafından içselleştirilmesinde merkezi bir yere sahipti. Öte yandan ‘okul’, devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak bilginin, ulusal değerlerin ve özellikle de ulusal kimliğin belkemiği olan Türkçe'nin aktarımında temel bir öneme sahipti” (Üstel,2004;127).

Thomas Bernhard, aşırıya kaçan bir biçimde okul ve devlet ilişkisini betimlerken, devletin varoluşunda okulun işlevini zihinlerimizdeki, eğitim yuvasından farklı bir boyuta taşır. Bernhard'ın okul ile ilgili düşünceleri aşağıdaki gibidir;

“Okul, devletin okuludur, orada gençler devletin yaratıkları, yani devletin suç ortaklarına dönüşür. Okula girdiğimde, devlete girerdim ve devlet varlıkları yıktığına göre, varlıkların yıkıldığı kuruma girerdim. (...) Devlet, tıpkı diğer insanlara yaptığı gibi, zor kullanarak kendisine girmeme neden oldu ve kendisine karşı uysal olmamı, boyun eğmemi sağladı. Beni devletleştirmiş bir insana, karnamelere bağlanmış, sicile işlenmiş, talim terbiyeden geçirilmiş ve mezun edilmiş, saptırılmış ve bunalımlı bir insana dönüştürdü, tıpkı diğer insanlara yaptığı gibi. insanlara baktığımızda, devletleşmiş insanlar, yaşamları boyunca devlete hizmet eden ve bundan dolayı da yaşamları boyunca doğa-dışı olana hizmet eden, devlet hizmetkarları görürüz” (Bernhard,1988;34)(akt.Bourdieu, 2006;94).

Bernhard’ın bu düşüncelerinin ne kadar aşırıya kaçtığı tartışılabilir. Fakat bunun yanında geçerli tespitlerinin üzerinde durulması, devlet zihniyetinin, birey zihniyetine dönüşümünde her ülkede gözlenebilecek eğitim sistemine dair ipuçları vermesi bakımından anlamlıdır. Diğer bir deyişle bu düşüncelere daha ılımlı bakıldığında elde edilebilecek önemli yönler mevcuttur. Bernhard, ilk olarak okul sahipliğinin nereye ait olduğuna dair gönderme yapar ve bu durum aslında devamında gelecek düşünceleri çırılçıplak gözler önüne serer. Bir bakıma Althusser’in, Üstel’in de belirttiği gibi, devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak okulu görmesine benzer bir biçimine sahiptir. Nereden, hangi açıdan bakılırsa bakılsın okul, devletin erki altında, devletin zihniyetiyle yönetilen bir kurumdur. Bu noktada Althusser’e göre devlet zihniyetinin bireylere aşılandığı yer iken okul, yakın düşünceyle Marx’ta yanlış bilincin oluşturulduğu kurumdur. Bernhard’ın sözleriyle “kendisine karşı uysal olmamı, boyun eğmemi sağladı” dediği yer aslında var olan erkin kabulünden öte bir duruma işaret etmez. En önemli tasvir ise “devletleştirilmiş insana dönüştürdüğü” yeredir. Bernhard’ın daha çok okul karşıtı olarak algılanabilecek olan düşüncelerinin nereye işaret ettiği tartışılabilir fakat gerçek olan okul – devlet ilişkisi ve yaratmaya çalıştığı insan tipolojisine açıklık getirmesi bakımından değerlidir.

Bernhard’ın düşüncelerinden yola çıkılıp, Althusser, Weber ve Marx gibi sosyal bilimcilere ulaşıldığı yerde sorulması gereken yegâne soru; Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkiye’de devlet – okul ilişkisi hangi temelde, nasıl kurulmuştur şeklinde olmalıdır. Bu tarz bir sorunun yanında, önemli olacak diğer soru da, madem okul, devletin zihniyetinin aktarıldığı kurumdur. O zaman Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda, devletin zihniyeti neydi, ihtiyacı neydi şeklindeki bir soru o yıllardaki eğitim anlayışını anlayabilmek açısından anlamlıdır.

Bu noktaya gelindiğinde, tekrar Türkiye'nin 1920 ve 30'lu yıllarındaki sosyo-ekonomik yapısına dönmek gerekir. Bu gereksinim içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal'in o dönem kaygı ve hedeflerini ele almamak araştırmayı eksik bırakmaktır. Lewis'ın belirttiği gibi Mustafa Kemal o yıllarda savaştan yeni çıkmış bir ülkenin, ayağa kalkabilmesi ve temel kaygısı "muasır medeniyetler seviyesi"ne ulaşabilmesi için; Türk milletinin azmi ve ilerleme inancını taşıyordu. Her ikisi de batı uygarlığının ulus-devlet aşamasında noktalanıyordu. Mustafa Kemal, geldiği noktada yeni görevi ülke sınırları içerisinde olduğunu vurguluyordu. Düzenlenen kurumlar, kamusal hayat, ekonomik oluşum yaratma çabaları ve yeni eğitim müfredatı ulus-devleti sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışmaktaydı. Hedeflenen temel ise ulus-devletin temel dayanağı olan vatana olan bağlılıktan geçiyordu. Düşüncenin başına dönülecek olunursa, bu anlamda Mustafa Kemal ve yeni Türkiye Cumhuriyeti için önemli olan kişilerin zihinlerini değiştirmekti. Bu ise Bernhard'ın vurguladığı gibi "devletleştirilmiş insana" ihtiyaç var demekti. Daha yumuşak bir dille vatan, vatandaşlık ve vatanseverlik duygularını taşıyan bireylere ihtiyaç vardı. Çağın koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda bunun en yaygın yapılabileceği olan kurum ise okuldur. Bu nedenle temel olarak, yetişen yeni neslin vatanseverlik duygusu ile donanabilmesi için yapılması gereken en önemli hareket eğitim sistemine dair olan düzenlemelerdi. Bu düşünceden hareketle, temel eğitime "vatanseverlik" duygularının aşılacağı bir müfredat oluşturulma çabasına girilir.

Okul ve eğitim sisteminin önemi, inşa edilmek istenen seküler toplum- laik devlet projesinde vicdanların, eğitim ve denetimini tek merkezden yönlendirebilmek ve biçimlendirebilmek için vazgeçilmez, yegâne kaynaktı. Bu konuda en önemli yeri, temel eğitimin verildiği, o zaman ki ilkököl ve ortaokul, ilköğretim oluşturuyordu. Bu düşünceden hareketle 1930'lu yıllarda devlet eksenli, vatandaşlığın okul aracılığıyla yaygınlaştırılmasının hedeflendiği yıllardır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim adlı kitabında, her Türk çocuğunun Cumhuriyet rejiminin psikolojisi ve ideolojisini bütün olarak kavramış, Türk milleti için azami olarak faydalı bir "vatandaş" olarak yetiştirilmesi gerektiğini vurgular. Bu düşünceden hareketle ortaöğretimde okutulan Tarih ve Yurt Bilgisi derslerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Yücel, Yurt Bilgisi dersinin amacını "Türk elitini hakiki Türk vatanperveri olarak yetiştirmek" olarak belirtir (Üstel,2004:137). Bunların yanı sıra Türkçe derslerinde de aynı vatanseverlik ve vatandaşlık duygularının verilebilmesi için Hasan Ali Yücel, Türkçe dersinin içeriğinin aşağıdaki gibi yapılanmasını öngörür;

"Milli, vatani ve kahramanca duygular telkin etmek; seciyelerini teşkile yardım etmek; onu; içtimai ve milli hayatta daha faal bir fert olarak olmak üzere yetiştirmek"(Yücel,2005;188).

Dersin temel içeriğini oluşturan bu durum aynı zamanda kültürel ve dilsel birleşmeyi sağlayan ders için daha öte farklı olanaklar da sağlar. Bourdieu'nun belirttiği gibi, kültürel ve dilsel birleşme, egemen dil ve kültürün meşru olarak dayatılmasını ve tüm diğerlerinin saygınsızlığın kucağına atılması sağlar (Bourdieu,2006;107-108). O yıllarda okullarda, Yurttaşlık Bilgisi adında, vatan ve vatanseverlik duygularının aşılması için belirgin bir ders okutulması dışında bu düşünce ve Hasan Ali Yücel'in sözleri birleştirildiğinde örtük olarak – belki daha etkili olarak- vatani duyguların esas olarak Türkçe derslerinde daha rahat ve temelli olarak verilebileceğini gösterir. Bu düşünce de yine Bourdieu'nun ifadesiyle aşağıdaki gibi sunulabilir;

“Kendi yeterliğinin sınırları içinde, böylece meşru ulusal kültür biçimden kurulan bir egemen kültürü evrensel olarak dayatmak ve aşlamakla, okul sistemi, özellikle de tarih ve edebiyat tarihi aracılığıyla gerçek bir “yurttaşlık dini”nin temellerini, daha da kesin bir biçimde söylemek gerekirse, ben'in (ulusal) imgesinin temel ön varsayımını aşılır”(Bourdieu,2005;107).

1934-35 yıllarında hazırlanan Yeni Yurt Bilgisi kitabında, Türk vatandaşının görevleri dört şekilde belirtilir. İlk görev kendisinin “sağlam vücutlu” ve “iyi huylu” olması, ikinci görev ailesine karşı “sadık” ve “yardımcı” olması, üçüncü görev köyüne karşı “hayırlı” olması ve sonuncu görevi ise “vatan hizmetlerini istek ve sevinçle yapması” olarak sıralanır (Üstel,2005;181-182). Tüm bu sıralamalar ve belirlemelerin tek bir hedefi vardır, “vatanseverlik” duygusunun doruk noktasına ulaşarak, Cumhuriyet'in neferlerini yaratabilme gayesinden ibarettir. Türkiye’de oluşturulmaya çalışılan “vatandaşlık” ve “vatanseverlik” duygusunun özünde, kamusal/kolektif bir vatandaşlık düşüncesi yatmaktadır. Amaç öyle bir vatandaş yaratıp, öyle vatansever duygularla donatmaktır ki; vatandaş toplum için var olduğu ve toplumunu ilerletmek için gerekirse hayatını feda edebilecek kişi olmalıdır.

Bu noktada yeniden Bourdieu'ya dönmek gerekir ki, bunun temel gereksinimi vatanseverlik duygusunun en uç noktası olan “vatan için ölme” biçiminin nasıl geliştiği üzerinde durabilmek içindir. Bourdieu, en kaba güç ilişkilerinin aslında temel olarak simgesel ilişkiler olduğunu belirtir. Boyun eğme, itaat gibi davranış biçimlerinin aslında tamamen belli görseller ya da yaptırımlar sonucunda zihinsel kodlamalar olduğunu gösterirken bununla beraber, algı biçimlerinin görme ve ayırma ilkelerini uygun şekillerde harekete geçirdiğini vurgularlar. Ve sonuç olarak, Bourdieu'nun kelimeleriyle;

“Toplumsal eyleyciler, toplumsal dünyayı, dünyada mevcut şeylerin tümüne, özellikle de toplumsal yapılara uygulanabilecek bilişsel yapılar aracılığıyla kurarlar”(Bourdieu,2005;115).

Buraya kadar, yine de vatan için ölme durumuna ya da duygusuna açıklık getirilmiş değildir. Fakat burada önemle fark edilmesi gereken algı süreci ve zihinsel işlevlerin temel eğitimin alındığı yerlerdeki esas devlet zihniyetinin ne olduğunun görülmesi açısından önemlidir. Devletin böylesi bir erk uygulaması benzer biçimlerde Foucault'nun iktidar ve güç ilişkisinde de görülebilir. Yine de Bourdieu üzerinden devam etmek daha net bir bakış açısı getirecektir. Devlet itaat etme biçimini yukarıda açıklık getirilen şekilde oluştururken aynı zamanda itaat durumuna daha katmanlı bir anlam da yükler. Bourdieu'dan kuramsal olarak aktarılsa;

“Kurulu düzene itaat, bir yandan kolektif soyuluş ve bireysel varlıkoluş, diğer yandan –bilişsel yapıların da kendilerine uyarlandığı- dünyanın nesnel yapıları arasındaki uyumun ürünüdür; Devlet buyrukları apaçıklarını ve bu yolla kazandıkları gücü, devletin bunların algılanmasını sağlayan bilişsel yapıları dayatmış olmasına borçludur. (En yüce özveriyi, pro patria mori'yi (vatan için ölmek) olanaklı kılan koşulların çözümlenmesini bu bakış açısından hareketle yeniden ele almak gerekir”(Bourdieu,2005;118).

Bourdieu, yukarıdaki düşüncesiyle var olan düzene uyum sağlamanın kişisel anlamda iki noktasına vurgu yapar. İlk olarak kişi kendini, topluma ait olarak görür ve bu varoluşuna bir anlam katar. Her şeyden öte de Durkheim'ın İntihar çalışmasında vurguladığı gibi, kişinin kendi varoluşunu anlamlı görmesinin en büyük unsurlarından birisi topluluğun bir parçası olarak aidiyet duygusuna sahip olması ve topluluk tarafından kabul gördüğü hissini yaşamasıdır. Durkheim, bu düşüncesini anomik intiharı açıklamak için kullanıyor olsa da Bourdieu'nun temel etki alanını Durkheim oluşturur. Bu durum göz önüne alındığında, bu açıklık hem Bourdieu'nun düşüncesinin daha anlaşılır kılınması hem de temelinin daha sağlam olması açısından kısaca değinilmesi gerekliliğini ortaya çıkarır. Bourdieu, ikinci olarak “kollektif soyuluş” olarak adlandırdığı varoluş biçiminde yine belirli ölçüde aidiyete vurgu yaparken, kişisel alandan çıkarak hem daha ulusal hem de daha milli bir alana girer. Bu düşünce de aslında yine Durkheim'ın etkisinin açıkça görülebileceği bir alana yine onun İntihar çalışmasındaki toplumsallığa vurgu yapar. Durkheim çalışmasında iki durumun da bozulduğu anlarda sonuçların intihar olduğunu vurgularken, Bourdieu bu düşüncenin kabullenışı ve farklı açıdan bakması ile olumlu duyguların, bilişsel süreçlerde arttırılmasıyla yine bir intihara ama bir düşünce uğrunda intihara, vatan için ölmeye gittiğini belirtir. Önemli olan diğer bir nokta ise burada tüm bu sürecin zihinsel süreçte yer alış ve etkisi ile ortaya çıkmasıdır.

Eğitimin başat hedefini oluşturan vatanseverlik ve vatandaşlık duygusunun oluşturulmasını temel çıkış noktasını “millilik” oluşturur. 1936 tarihli ilkokul programında ortaya konulan, ilkokulun “milli yurttaş” tipinin üretim merkezi olduğudur. 1936 tarihli ilkokul programında bu durum aşağıdaki gibi belirtilir;

“İlkokul, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir. İlkokulun içinde yetişen bütün vatandaşları aynı milli ülkülere, aynı milli gayelere bağlamak için lazım gelen bütün bilgiler, itiyatları, alakaları, ülküleri, hizmet arzusunu en verimli şekilde kendilerine vermesi ve telkin etmesi en önemli ödevidir. Millet, hayatı ve istikbali için zaruri gördüğü bütün kıymetleri ve ülküleri vatandaşlarına aşlamayı her şeyden önce ilkokuldan bekler. Okulda her derse, milli gayeleri tahakkuk ettirecek birer vasıta olarak bakılmalıdır” (Kültür Bakanlığı,1936;18-19)(akt.Üstel,2005;138).

Tüm bu yazılanlar beraber, Bourdieu'nun düşünceleri ile vatanseverliği birleştirmek ve devleti bu konuda zihniyetini bireylere aktarmaya çalışan kurum olarak göstermek bazı düşünce biçimleri bakımından çelişkili, farazi ve saptırılmış görünebilir. Böylesi bir durumda var olan bir biçimin, karşılığındaki bir biçime bakmak ve onun tanımlamasını incelemek anlamlı olacaktır. Karşıtların, var oluşu daha net ve ilişkisel olarak ortaya koyma yeteneği asla göz ardı edilmemeli ve küçümsenmemelidir. Nasıl ki siyah ve beyazın varlığı felsefede ve zihinlerde karşılıklı olarak daha net tanımlanabiliyorsa, vatanseverlik ve vatan hainliği tanımları, ilişkisel olarak betimlemeyi daha net ve devletin erksel amacını da daha net ortaya koyacağını düşünüyorum. “Vatan haini” tanımlaması şaşırtacak öğeler ve düşünceler barındırır içinde, bu öğeler ki aslında vatanseverliğin nasıl da devletin erksel amacı ve kişilerde devlet zihni yaratma gayesinde olduğunu gösterir.

“Vatan haini” kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde; vatanın yüksek çıkarlarını hiç sayarak onun aleyhinde iş gören kimse”¹ olarak tanımlamasına karşın hukuki boyutta “vatan haini” daha farklı tanımlanmaktadır. Hukuki olarak vatan haini; meşru egemenlik organını devirmeye veya otoritesini yıkmaya, bağlı olduğu devlete karşı savaşılmaya veya düşmanla işbirliği etmeye yönelik eylemleri kapsayan suç türü. Tarih boyunca birçok hukuk sisteminde tüm suçların en büyüğü olarak değerlendirilmiş ve en şiddetli biçimlerde cezalandırılmıştır.

Günümüz Türk Ceza Hukukunda vatana ihanet suçu tanımlanmamıştır. Ancak Türk Ceza Hukuku'nun devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak, düşmanla işbirliği yapmak, devlete karşı savaşa tahrik, temel milli yararlar karşı hareket, askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma, düşman devlete maddi ve mali yardım konularını işleyen 302-308. maddeleri, geleneksel olarak vatana ihanet kapsamına giren suçları içerir.

Yukarıda yazılanlar içerisinde devlet erkinin taşınmasını “vatanseverlik”, olarak değerlendirmeye açıklık getirecek ifade “meşru egemenlik organını devirmeye veya otoritesini yıkmaya” kelimeleri anlatmaktadır. Bu bakışla bir kez daha vatanseverliğin duygusal boyutundan öte, aslında devlet erkinin bireysel zihinlere işlenmiş hali olduğu net olarak ortaya konabilir.

Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı ideal tip iki unsur üzerinde inşa edilmeye çalışmıştır. Bunlar “medenilik” ve “vatandaşlık” düşünceleridir. Bu tutum 1930'lardan, 1968'e kadar kesintisiz sürmüş daha sonraki yıllarda darbelerle birlikte değişen müfredatta daha da keskin ve kuralcı olarak verilmeye çalışılmıştır. Vatandaşlık ve vatanseverlik kavramının böylesine inşa çabası yeni oluşan toplumsal yapı ve ilişkiler çerçevesinde ortaya geçmişten farklı ilişki ve davranış örüntüleri çıkaracaktır. Giddens toplumu, kurumları biçimlendiren yinelemeli uygulamaların bütünü olarak ele alıp değerlendirirken, bireyin benimsediği yaşam biçimi ve alışkanlıkların, eylemlerini şekillendireceğini savunur. Bu bağlamda temel eğitimde verilecek olan vatan, vatandaşlık ve vatanseverlik duyguları hem bireysel hem de toplumsal boyutta yeniliklere gebe toplumsal yapıya gönderme yapar. Doğacak olan sonuçlarda Cumhuriyet aydınlarının ve dönemin yöneticilerinin hedefleri döngüsel olarak ele alındığı zaman, aslında sürekli gelişmeye yönelik vatanseverlikten kuramsal olarak bahsedilebilir. Eğitim sisteminde aşılana “vatandaşlık” ve “vatanseverlik” duyguları ile yetişmiş kişiler, eğitimlerini tamamladıklarında Cumhuriyetin temel ideolojisi ve toplum için var olan vatandaş portföyü ile kamusal alanda yer alacaklar ve kamusal alan biçimlendirmesinde etkili olacaklardır. En belirgin ve net örneği yine eğitim alanında yer alacak olan öğretmenlerde görülür. Vatanseverlik duyguları ile donanmış, Cumhuriyetin neferleri olan öğretmenler, ülkenin dört bir yanında görev almaya istekli olacaklar ve gittikleri yerlerde öğrencilere vatansever duyguları aşılayacaklardı. Bir sonraki kuşak vatansever duyguları daha da pekişmiş olarak kamusal alanda yer alacaktı. Fakat böyle bir süreç Giddens düşüncesiyle bakıldığında hem yapısal sistemlerin, yapısal görüngüleri olmaları ile varlıklarını sürdürebilmek için düzenli olarak yeniden üretilmeleri açısından anlamlıdır. Bununla beraber gözden kaçan bir yan vardır ki; toplumsal yaşam da yapının insanların eylemleri tarafından yeniden üretilmesiyle form kazanması. İlk başta bu durum, pekiştirme olarak görünse de yine de atlanan bir nokta vardır. Kişilerin kendi mantıksal süzgeçleri, dışarıdan etkilenme ve etkileri yorumlayarak yaşam pratiklerini oluşturma süreci

hesaplanandan farklı durumlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti tarihinde dengelerin sıkça değişmesi ve yeni noktalarda dengeye gelinmesi ile örneklenebilir. Bireyler gündelik hayatta yapıyı, pratik bilinçlilikle, “kurallara ve sosyal hayatın uzlaşmalarıyla iyi geçinerek” sürdürmeye çalışırlar. Yine de tüm bunların yanı sıra Giddens, öznenin mantıksal sürecinin etkisini kabul eder (Oktik,2005;224-225). Giddens yine yapı ve eylemin birbirinden bağımsız olarak varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığını vurgular. Devamında da sosyal eylemin yapıları yarattığını, yapıların sosyal eylemlerle üretildiğini, yeniden üretilerek varlığını sürdürdüğünü vurgular. Bu düşünce yine vatandaşlık ve vatanseverlik duygusunun kağıt üzerinde olduğu şekliyle her kuşakta pekiştirilerek artacağı düşüncesinin eksik ve yerinde olmadığını gösterir. Bu süreç öyle bir dönemle birleşir ki dışarıdan etkilene, amiyane tabirle bireyin gözünün açılıp, bireyselliğe yönelmesine etki eden bir faktörün yine ülkenin gelişmesi için öngörülen bir süreçten geçmesi ile çıkarılır. Yurtdışına bilim ve yenilik öğrenmek için devlet destekli gönderilen öğrenciler, yurtdışındaki toplum yapısı ve liberal yapıdan etkilenerek, vatandaşın toplumun emrine amade olmadığı düşüncesini taşırlar. . Oktik(2005), Giddens bu süreçle ilgili düşüncelerini farklı bir bakış açısıyla aktarır;

“Zaman ve uzam modern öncesi toplumlarda bir yere bağılyken yani bir faaliyetin zamanı faaliyetin mekanın bağılyken modern dünyada zaman ve uzam birbirinden bağımsız bir şekilde örgütlenmektedir. Özellikle globalleşmenin sonucu olarak bilişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte insanların faaliyetleri yer olan bağından koparıp, hızla sökmektedir. Başka bir deyişle “uzak olaylar ve eylemler birey üzerindeki sürekli etkin olmaktadır. Bu da yaşam biçimlerini yerlerinden koparmaktadır”(Oktik,2005;226).

Bu değerlendirmelerin sonucunda gelinen yerde Türkiye’de vatandaş ve vatanseverlik kavramının altının doldurulduğu ve eğitim sistemine yerleştirilmesiyle ulaşılmaya çalışılan, Cumhuriyet ideolojisinin benimsetilmesi ve devamlılığının sağlanmasıdır. Aşılanmaya çalışılan bu duygunun ne kadar başarıya ulaşabildiğini anlayabilmek için Oktik’in vurguladığı gibi yapı ya da değişmeye bireylerin ve sosyal farkların özelliklerini birlikte göz önüne alarak bakılmalıdır. Ancak bu yaklaşımın birlikteliği ile toplumu anlamamız mümkün olur (Oktik,2005;230).

1.2. VATANSEVERLİĞİN HABİTUSLARDA OLUŞUMU VE İDEAL TİP: VATANSEVER TİPOLOJİ

Devletin varlığının kabulü farkında olmadığımız bir süreci de beraberinde getirir; devlet toplumsal gerçekliği oluşturma da belirlenmiş araçlar kullanır. Bu araçlar Althusser'de(2006) "ideolojik aygıtlar" iken Bourdieu'da "simgesel etkililik"tir. Bourdieu(2006), devletin toplumsal gerçekliği oluştururken kullandığı araçların üretim ve yeniden üretime belirleyici etkisi olduğundan söz eder. Örgütsel yapı ve pratiklerin düzenlendiği merci olan devletin, bizlere dayattığı bedensel ve zihinsel baskıcı disiplin ile kalıcı yatkinlıklar oluşturduğundan bahseder. Böylece "vatanseverlik" kalıcı yatkinlık iken disiplin edici zihinsel baskı kuran araç "okul"dur. Bu etkiye ise temel sınıflandırma ilkeleri ile başladığını vurgular. Bunlar cinsiyet, yaş, 'uzmanlık' gibi durumları benimsetip, aşılmasından geçer. Bunlar toplum içerisinde "töre" niteliğinde kabul edilip, işler hale gelir. (Bourdieu,2006;116). Bu nedenle toplumsal olarak kabul gören kimliklerimizle tanımlanırız; "vatansever birey", "mühendis kadın", "genç iş adamları" vb.

Devlet, düzenli bir toplumsal yapı, "vatansever" bireyler yaratmak için her zaman buyruk vermek ya da fiziksel baskı yaratmak zorunda da değildir. Bunun yerine en önemli işlevi olan, Bourdieu'nun kelimeleriyle, "somutlaşmış bilişsel yapıları üreten" kurumları yaratır. Kurumları kendi otoritesine göre yönetmek aynı zamanda ona kendi otoritesinde olan bireyleri sağlar. Bourdieu'nun Hume'un düşüncelerinde özetlediği gibi "kurulu düzene kanısız boyun eğmeyi sağlayacak durum" yaratır (Bourdieu,2006;119).

Weber'de(1996), devletin meşruluğunu anlatırken Bourdieu'nunkine benzer ama daha yüzeysel bir açıklama yapar. Weber devletin kabulünü şu şekilde betimler;

"Tarihte kendinden önce gelen siyasal kurumlar gibi, devlet de insanın insana egemenliği ilişkisidir. Meşru (yani meşru sayılan) şiddet araçlarıyla desteklenen bir ilişki. Devlet var olursa, egemenlik altındakilerin, egemen güçlerin sahip olduklarını iddia ettikleri otoriteye itaat etmeleri gerekir" (Weber,1996;133).

Bourdieu, devlet düzeninin dolaysız itaati sağlayabilmesini anlamak için, devletin buyruklarına itaatimizin bir güce mekanik itaat ya da bir buyruğa/düzene bilinçli bir rıza gösterme olmadığını görmemiz gerektiğini belirtir. Toplumsal düzenin bir sürü düzene çağrıyla dolu olduğunu ve bunların ancak kendilerini seçmeye önceden hazır olanlar için bu işlevlerini yerine getirdiğini ve bilincin ya da hesaplamanın yollarından geçmeksizin derinlere gizlenmiş bedensel yatkinlıkları uyandırdıklarını belirtir. (Bourdieu;2006;116-117)

Weber(1996) ise durumu aşağıdaki gibi betimler;

"Belirtmeye gerek yok ki, bir siyasal topluluğun ortak davranışın belirleyecek gücü elinde tutan tüm gruplar, bu güce dayalı saygınlık ülküsünün ateşiyle en çok yanıp tutuşan gruplardır. Devletin kayıtsız, şartsız bağlılık isteyen emperyalist bir iktidar yapısı olduğu fikrinin somut ve en güvenilir taşıyıcıları bunlar olurlar. Yukarıda sözü edilen dolaysız ve maddi emperyalist çıkarlara ek olarak, bir siyasi topluluk içinde çeşitli biçimlerde entelektüel ayrıcalıklar kazanmış tabakaların da kısmen dolaysız ve maddi, kısmen ideolojik çıkarları

söz konusudur. Bunların başında, kendilerini belli bir kültürün belli bir temsilcileri sayanlar gelir. Bu çevrelerin etkisiyle, “güç”ün çıplak saygınlığı, kaçınılmaz olarak saygınlığın öteki özel biçimlerine ve özellikle “millet” düşüncesine dönüşür”(Weber,1996;257).

Vatansever habitusları anlayabilmek ve yorumlayabilmek için devletin etkisinin simgesel boyutunu, özellikle de evrensellik etkisi olarak adlandırılabilir durumunu kavramak için, bürokrasinin özgül işleyişini anlamak gerekir. Devletin yöneticileri, özellikle devleti kurmakla, hele de devletin ne olduğunu söyleme adına, ne olması gerektiğini söyleyerek devleti var eden romantik söylemi dillendirmekle kendilerinin, diğer toplumsal aktörlerin ve kurumların biçimini oluştururlar.(Bourdieu,2006;121). Bu nedenle devletin ne olmasının, ne olduğu ile somutlaştığı durumun felsefesi eğitim sisteminde yatar.

Devletin, okul, okul sistemi ve yaratılmaya çalışılan vatansever habituslarla bu kadar ilgili olmasının sebebi devletin var oluş biçimiyle egemenlik ve yönetme kaygısı taşımasından kaynaklanmaktadır. Vatanseverlik romantik yanı dışında, devletin, ülkenin var olmasına ve dünya genelinde varlığını ispat etmesine yardımcı olmaktadır. Devletler her zaman için ülkenin tarih bilincini tüm uyruklarına benimsetmesi ve yeniden üretmesi ile var olur. Bunun için vatanseverliğin kalkınma işlevi dışında zihinlerde ve pratiklerde bulunmasını sağlayan romantik yanını oluşturur. Devlet pratiğe dayattığı çerçeveleme, kuşatma aracılığıyla ortak algı ve düşünce biçimi, toplumsal algılama veya bellek çizgileri, zihinsel yapılar kurar ve aşılır. Var olabilmesi ve devamlılığını sağlayabilmesi için bu kaçınılmaz şarttır. Bu düşünceden devam edildiğinde devlet habitusların düzenlenmesinin koşullarını da yaratmak zorundadır. Bu koşullar aynı zamanda ortak kaniyi oluşturan uzlaşmanın temeli görevini görür (Bourdieu,2006;116).

Bourdieu durumu aşağıdaki gibi özetler;

“Kendi yeterliliğinin sınırları içinde, böylece meşru ulusal kültür biçiminde kurulan bir egemen kültürü evrensel olarak dayatmak ve aşılama, okul sistemi, özellikle de tarih ve edebiyat tarihi aracılığıyla gerçek bir ‘yurttaşlık dini’nin temellerini, daha da kesin bir biçimde söylemek gerekirse, ben’in (ulusal) imgesinin temel ön varsayımlarını aşılır.” (Bourdieu,2006;107).

Devlet iktidarının ve felsefesinin yaygınlaştığı kurum okul olduğu için eğitim sistemi ile yaratılan habituslar araştırma için önem taşır. Çünkü habitus kavramının işlevlerinden biri de bir eyleyicinin ya da bir eyleyiciler sınıfının pratikleriyle mallarını/ varlıklarını birleştiren tarz birliğini aktarabilmesidir. Habitus, bir konumun kendi özelliklerini ve ilişkili özelliklerini bütünleşmiş bir hayat tarzında gösterebilecek güçtedir. Yani insanlar, mekânlar ve pratiklerle ilgili bütün, derli toplu bir tercih dizisini dile getiren can verici ve birleştirici kökendir. (Bourdieu,2006;21).

İnsan eylemleri, uyarılara anında verilen karşılıklar değildir ve bir kişinin bir başkasına en küçük “tepkisi” bile, bu iki kişinin ve aralarındaki bağıntının tarihiyle yüküdür. Tepki kelimesi ile işaret ettiğim yapı habitustur çünkü Bourdieu’ya göre;

“Habitus başka bir felsefede aşkın bilince devredilen bir işlevi yerine getirir: toplumsallaşmış bir bütündür, yapılanmış, bir dünyanın tikel bir parçasını, bir alanın içkin yapılarını içine katıştırmış ve bu dünyanın algısını da, oradaki eylemi de yapılandıran bir bütündür” (Bourdieu:1995;153).

Bourdieu'nun habitus kavramına bulunduğu atıflar hiçbir eserinde derli toplu bulunmamakla birlikte en geniş anlamıyla yukarıdaki gibi ifade edilmiştir. Modern toplumda, toplumsallaşmanın büyük çoğunluğu okul yıllarında, eğitim ile biçimlendirilir. Devletin egemen görüşleri okulun tüm mekân ve anlarında yer alır ve aktarılır. Böylece toplumsal eyleyicilerin/aktörlerin en çok etkilendiği, zihinlerinin, eylemlerinin, sosyalleşme süreçlerinin devlet etkisinde yoğun olarak biçimlendirildiği kurum okuldur. Habitusun “bir alanın içkin yapılarını içine katıştırmış” toplumsallaşmış bir bütün olduğunu kabul edersek, habitus oluşumunda okulun etkisini göz ardı edemeyiz. Böylece Cumhuriyetin eğitim sistemi ile bizleri ülkesine bağlı vatandaşlar olarak yönlendirmiş olduğu ve hepimizin birer vatansever olduğu teorik olarak, tartışmasız kabul edilir.

Bourdieu(2006), var olan düzene uyum sağlamanın ve gerekliliklerinin yerine getirilmesinin hem toplumsal hem de bireysel olarak var olmanın temelini oluşturduğundan bahseder. Bu hem dünyadaki diğer toplum ve devletlerle uyumlu olmayı hem de bu uyumun ürünü olarak itaat etmeyi öğrendiğimizi vurgular. Devlet itaat edilmesine salık verdiği düşüncelerle ve bu yolla kazandığı gücü kullanması ile “vatan için ölmek” durumunu olanaklı kılar (Bourdieu,2006;118). Durkheim, İntihar çalışmasında buna benzer bir yaklaşım sergiler. Cemaat intiharlarından bahsederken, bireylerin bir gruba kendilerini adanmaları ve bu adamanın yarattığı aşırı duygu ile “toplu intihar” ya da “vatan için ölmek” olgularının meydana geldiğini söyler. Aslında bakıldığında “vatan için ölmek” bir nevi intihardır. Bireysel intihardan farklı olarak bir amaç uğruna ölüme göze almaktır. İkisini birleştiren nokta; ölüme razı olmak ve ölümün çözüm olacağına inanmaktan başka bir şey değildir.

Habitusu üreten konular gibi, yani eğitim kurumları gibi, habituslar da farklı görünür; ama aynı zamanda farklılaştırıcıdır. Vatansever habitus da oldukça romantik bir yapıya sahiptir, öyle görünür. Fakat ileride daha detaylı değinilecek “çıkarcı dünyasında” elde ettiği kabul ve kâr oranı oldukça yüksektir. Eyleyici/aktör bile bunun bilincinde olmayabilir. Habituslar tanımlamaları, değer atfetmeleri ve yoğunlukları bakımından diğer vatansever habituslardan ayrılmış ve farklı durumdadır. Örneğin; milliyetçi vatansever habitustan, ulusalcı vatansever habitustan, sosyalist vatansever habitustan söz edebiliriz. Üç habitusta özünde vatansever olmakla birlikte, vatana, vatani sevmeye ve ideolojik görüşe göre çok farklıdır. Bunun getirdiği doğal sonuç ise yaşam pratikleri farklıdır. Bu farklılıklar ise

eyleyiciler arasında taban tabana zıt konumlar yaratabilir. Bu nedenle ayrılmış habituslar aynı zamanda ayrımları getirirler.

Habituslar aynı zamanda ortaklaştırıcıdır. Milliyetçi vatansever habitusları birbirine yakın kılar. Yaşam haritaları birbirine benzer, yakın alanlarda bulunurlar, ortak mekânları kullanırlar, aynı partiye oy verirler gibi uzayıp gider. Böylece farklı habituslar farklılaşma ilkelerini hayata geçirir ya da ortak farklılaşma ilkelerini farklı biçimde kullanırlar (Bourdieu,2006;21).

Böylece habitusun, somutlaşmış, bedene dönüşmüş toplumsallık olduğu anlaşılmaktadır. Bourdieu toplumsal uzam içinde kurulan bu yakınlıkları ve kişilerin bu yakınlıklara neden ihtiyaç duyduğunu aşağıdaki gibi açıklar;

“Bir başka deyişle, birlik halindeki bir grubu oluşturmak ya da kutsamak için gereken simgesel çalışma (belli isimlerin, logoların, bağlılık işaretlerinin, kamusal gösterilerin dayatılması), üzerinde etkili olduğu eyleyiciler, toplumsal konumlar ve bu konumlara bağlı olan yatkınlıklar ve çıkarların oluşturduğu uzamda birbirlerine yakınlıklarından dolayı, hem kendilerini hem de birbirlerini (siyasal ya da siyasal olmayan) bir tasarı dâhilinde kabullenmeye/benimsemeye ne denli yatkınlarsa, o denli başarılı olma şansına sahiptirler” (Bourdieu,2006:51).

Toplumsal gerçekliğin iki kez vücutlaştığından söz edebiliriz; kurumlarda ve beyinlerde; okullarda ve habituslarda; hem toplumda hem içimizde. Yani devlet iki kez var olur; hem okulda hem pratiklerimizde. Habitus, ürünü olduğu bir toplumsal dünyayla ilişkiye girdiğinde sudaki balık gibidir; suyun ağırlığını hissetmez ve etrafındaki dünyayı çok doğal sayar. (Bourdieu,2003;32)

Okulu kanıksamış olmamız, devlet tarafından oluşturulan bu durumu tamamen doğal ve gerekli süreç olarak kabul etmemizden kaynaklanır ki bu da oluşturulan habitusların eseri olarak okulla ilgili birçok gerçekten uzaklaşmamızı sağlar. Okul mezuniyetleri sayesinde kazandığımız sıfatlar, not ortalamalarımız ve başardığımız sınavlarla geldiğimiz sınavlar çoğu zaman için bize akla yatkın ve mantıklı gelir. Akla yatkın olmadığı zamanlarda da yerine getirmemiz gereken zorunlu aşamalar olarak görürüz.

Bunların hepsi habituslarımıza kazınmış olan, öğretilmiş olan davranışlardır ve toplumda, kariyerde geçerli ve çıkarıcı faydalar sağlar. Bir anlamda tanımlanışımız, kendimizi tanıtışımız bu sıfatlarla örülüdür. Bunların farkında olmak bizi bu durumdan çok fazla uzaklaştırmaz. Önünde sonunda toplumun biçimine göre durum ya da durumları, süreçleri değerlendirmek zorunda kalacağımız olaylarda buluruz kendimizi. Bu durum devletin oluşturduğu yetkinliklerin kolayca yazıldığı kadar basit olmadığını, ne kadar güçlü ve saran bir yapı oluşturduğunu bize gösterir. Bourdieu(2006), okul ve eğitim sisteminin dayatmalarını aşağıdaki gibi betimler;

“Okula aşına oluşumuz, bu kurumunun görünürde tamamen teknik olan edimlerinin tüm sakladıklarını görmemizi engeller. Böylece Max Weber’in diplomayı Bildungspatent ve sınavı rasyonel ayıklama süreci olarak sunan çözümlemesi yanlış olmasa da kısmidir: rasyonelleştirme işlevleri de (ama Weber’in kullandığı anlamda değil) gören okula ilişkin edimlerin büyüklü veçhesini ihmal eder. Yoklamalar ya da rekabetçi giriş sınavları ille de rasyonel olması gerekmeyen biçimlerde, farklılıkları akla dayanarak meşrulaştırırlar ve bunların sonucunda verilen belgeler (ve sıfatlar), tıpkı teknik yetkinlik güvenceleri gibi toplumsal yetkinlik sertifikaları da sunarlar; bu bağlamda bu sertifikalar soyluluk sıfatlarına benzerler. Tüm ileri toplumlarda da, Fransa’da ABD’de ya da Japonya’da, toplumsal başarı artık, önceden var olan bir toplumsal farklılığı okul bağlamında kutsayan adlandırma edimiyle (genellikle bir eğitim kurumunun adının- örneğin Todai Üniversitesi, Harvard ya da Ecole Polytechnique dayatması) sıkı sıkıya bağlıdır” (Bourdieu,2006: 38).

Bu durum, modern toplumun eğitim kurumlarının aileden gelen ayrıcalıkları yok ettiği savını yerle bir eder. Ayrıcalık ve şans niteliğindeki durumları devre dışı bırakıp bireysel yeteneklere önem veren, fırsat eşitliği sunan okulu farklı bir konuma sokar. Okul artık bireysel yetenek ve aileden gelen ayrıcalık arasında örtülü bir ilişki kurmaktadır. Kişilerin mesleklerinin, otoritelerinin, değerlerinin okul unvanı ile belirlendiği farklı bir aristokrasi, farklı bir elit tabaka kurmaktadır. Bourdieu(2006), bu ilişkinin tarihine gönderme yaparak durumu aşağıdaki gibi aktarır;

“Devletle çıkar ilişkisi olan bu özgül aristokrasinin saltanatının uzun bir sürecin ürünü olduğunu görmek için biraz tarihe bakmak yeterlidir: devlet aristokrasisi, Fransa’da (şüphesiz Japonya’da da) devleti yaratırken kendisini de yaratmış; hatta devleti, kendini devlet üzerindeki meşru iktidarın sahibi olarak yaratabilmek için yaratmak zorunda kalmış bileşik bir gövdedir. Devlet aristokrasisi, Fransa’da statüsünü temel olarak kültürel, özellikle de hukuksal türdeki sermayesinden aldığı için ‘kılıç aristokrasisi’nden ayrı olan, ama zaman içinde onunla evlilikler aracılığıyla bağlar kuran ‘cüppe aristokrasisi’nin mirasçısıdır.(Bourdieu,2006;39).

Sonuç olarak, okul devletin egemen ideolojisi olarak donatılmış kurumdur. Okul ve eğitim sistemi devlet için en önemli var olma araçlarından biridir, belki de en önemlisidir. Okullara giden ve eğitim alan bizler ise devletle donatılmış zihinlere sahip olarak toplumun sahnesine çıkarız. Var olma biçimimiz, bugün altı yaşında başlayan eğitim sistemi ile devlete endekslidir. Çünkü bizler inanırız ve öğreniriz ki devletimiz olmazsa bizler de olmayız. Büyük ve güçlü devleti korumak, kalkındırmak ve dünyayı tanıtmak tüm vatandaşlar gibi bizim de görevimizdir. Habituslarımız, mezuniyetlerimizle beraber genel olarak bu düşüncenin pratikleriyle doludur. Bu pratikler kendi bireyselliğimizle karşılaştığında kısmi olarak değişse bile dilimizden dökülen her vatan kelimesi romantik olarak vatanseverlikle doludur.

Devlet okulu, okul zihnimizi ve pratiklerimizi yani habituslarımızı kuşatmıştır. Kısaca; devlet, zihnimizi ve tüm yaşamımızı kuşatmıştır.

Romantik Alman milliyetçiliğinin tüm dünyayı saran ulus-devlet anlayışıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında vatanseverliğin nasıl yeniden şekillendirilmeye çalışıldığını bir önceki bölümde betimlemeye çalışıldı.

Türkiye Cumhuriyeti kalkınma ideali üzerine kurulduğunu ve bilimsel tekniğin kalkınmanın temelini oluşturacağı gerçeğiyle, vatanseverlik duygularının eğitimle aşılması hedeflenmiş olduğunu yine önceki bölümlerde anlattım. Bu hedef doğrultusunda eğitim sisteminde reformlara gidilmiş, “iyi vatandaşlar” yetiştirme gayesiyle yenilenmiş bir eğitim sistemi oluşturulmuştur.

Verilen eğitimin amacı her zaman, her koşulda, her yerde ülkesi için çalışan eğitilmiş insan kaynakları yaratmaktır. Bu ise kitaplarda yazılanın, derslerde anlatılanın okulları aşır kişilerin günlük yaşantısında, pratiklerinde somutlaşacak bir duruma işaret ediyordu. Mustafa Kemal’in öncülüğünde şapka kanunu, kılık kıyafet kanunu gibi günlük yaşamı düzenleyen reformlarda bu duruma işaret etmekteydi. Kişilerin zihinlerinin, günlük yaşamlarının baştan aşağı değişmesi başka bir deyişle yaşam pratiklerinin yeniden biçimlenmesi hedeflenmekteydi.

Habitus kavramı ve Bourdieu’nun sosyoloji ile ilgili düşünceleri araştırma konusunun sorularını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bourdieu, toplumbilim mantığını aşağıdaki gibi yorumlar;

“Toplumbilim ortaya şu koyutu atar: eyleyicilerin yaptıklarını yapmalarında bir neden vardır. (bir dizinin nedeninden söz ettiğimizde kullandığımız anlamda) ve söz konusu olan o nedeni bulmaktır ve o neden açıklanabilecek, görünürde tutarsız, keyfi bir tutumlar dizisini tutarlı bir diziye, tek bir ilkedan ya da tutarlı bir ilkeler bütününden hareketle kavrayabileceğimiz bir şeye dönüştürebilecek bir nedendir. Bu anlamda, toplumbilim toplumsal eyleyicilerin boş eylemlerde bulunmadıklarını varsayar.” (Bourdieu,2006;138)

Eyleyicilerin/aktörlerin davranış nedenlerini açıklayan anahtar öge habitustur. Habitus, yaşam pratiklerinin betimlenmesine, pratiklerin nedenlerinin anlaşılmasına ve katmanlı durumları betimlemeye yarar sağlar.

Araştırma içerisinde Bourdieu'nun düşüncelerinden hareket edilmesinin sebebi, “vatansever” olma durumunun kendiliğinden ortaya çıkmaması, vatansever olma ya da olmama, vatanseverlik ya da vatan hainliği sıfatları ile nitelenmenin bir edim doğrultusunda yaratıldığını düşünmesinden kaynaklıdır. Bu durumu Bourdieu kendi eylem kuramı içerisinde aşağıdaki gibi açıklar;

“Benim önerdiğim eylem kuramı (habitus kavramıyla birlikte) insan eylemlerinin çoğunun kökeninde niyetten farklı şeylerin, yani eylemin şu ya da bu ereğe yönelik olarak yorumlanabileceğini ve yorumlanması gerektiğini ortaya koyan –ama bu arada, aynı eylemin kökeninde, bilinçli bir biçimde bu ereği hedeflediğini de ileri sürmeyen- edinilmiş yatkınlıkların bulunduğunu söylemek anlamına gelir. (işte burada, o “her şey sanki... gibi olup biter” çok önemlidir). En iyi yatkınlık örneği hiç şüphesiz oyun duygusudur; oyun düzenlerini derin bir biçimde içselleştirmiş olan oyuncu, yapılması gerekeni, yapılması gereken anda ama açıkça erek olarak yapılması gerekeni ortaya koymaksızın yapar. Bilinçli olarak onu yapmak için ne yapması gerektiğini bilmeye, hele de kimi ekonomistlerin eyleyicilere yakıştırdıkları satranç ya da briç oyuncusu görüşünün hissettirdiği gibi, karşısındakilerin açıkça ne yanıt vereceklerini açık biçimde düşünmeye ihtiyaç yoktur.” (Bourdieu,2006;170)

1.3. VATANSEVER BİREY VE CUMHURİYET İDEOLOJİSİ

Bu bölümde Bourdieu'nun habitus kavramından yola çıkarak Cumhuriyetin kalkınma çabasının temel taşı olan vatansever bireylerden, Cumhuriyet ideolojisinin yaratmaya çalıştığı ideal vatansever tipolojiyi oluşturmayı amaçlanmaktadır. Vatansever tipoloji; veri analizi bölümünde, görüşmecilerin dönemlerini karşılaştırmada ve durum haritası oluşturmada kilit rolü oynayacaktır. Böylece Cumhuriyet'in hedeflediği vatansever bireye belirlenen yıllar içinde ne kadar yaklaşıldığı ya da ne kadar uzaklaşıldığı belirlenebilecektir.

“Vatan için ölmek” kendini feda etmek, vatan uğruna hayatından vazgeçmek anlamını çağırır. Hiçbir çıkar gütmeyen bu davranış vatansever tipolojinin ana parçalarından biridir. Vatansever tipolojiler; vatanını, devletini ve yaşamın sürdürüldüğü

sınırlı toprak parçasını sevme erdemiyle donatılmıştır. Vatanseverlik çıkardan çok fedakâr duyguları çağrıştırırken akla çok aykırı gelen bir durumdan söz edilebilir; vatansever tipolojilerin çıkar ilişkisinden.

Bütün vatansever habitusların çıkar ilişkisi üzerine kurulmadığını ama çoğunlukla belirli çıkarlar elde ettiklerini betimlemeye çalışırken Bourdieu'nun alan ve habitus kavramlarına ilişkin birkaç noktaya değinmek gerekir. Çıkar ve vatansever habitus ilişkisini yine habitus ve alan çerçevesinde düşünmek gerekir.

Vatansever habitusların alanıyla ilgilenilmesi; alanın habitusu yapılandırıcı olması ve habitusun bir alanın ya da kesişen bir dizi alanın içkin zorunluluğunun somutlaşmasının ürünü olmasından dolayıdır. Devlet egemenliğini kabul etmiş ve vatan ile ilgili duyguları ayakta tutan her uzam vatansever habitusların alanıdır, habitusları oluşturan alandır. Alan keyfi olarak kurulmuş bir yer değildir, üretilemez, o içine doğulan bir uzamdır (Bourdieu,2006;150).

Bourdieu'nun alan nitelemesinin kökenleri Weber'in çalışmalarında bulunur. Weber "sosyal düzen" ile alana benzer bir niteleme yapmaktadır. Weber'in cümlelerinde ile aşağıdaki gibi yer alır;

"Sosyal onurun toplumdaki tipik gruplar arasında dağılıma biçimine "sosyal düzen" diyebiliriz. Tabii sosyal düzen de ekonomik düzen de, "hukuk düzeni"ne benzer biçimde bağlıdır. Ama sosyal düzen ile ekonomik düzen özdeş değildir. Ekonomik düzen, bizim için ekonomik mal ve hizmetlerin dağıtımı ve tüketiminden ibarettir. Sosyal düzen ise önemli ölçüde ekonomik düzen tarafından belirlenir ve tabii karşılığında da ekonomik düzeni etkiler. O halde; "sınıflar", "statü grupları" ve "partiler" bir topluluk içindeki güç dağılımıyla ilgili olgulardır" (Weber,1996;279).

Weber'in yukarıdaki betimlemesi aslında Bourdieu'nun alan mantığının temelini oluşturur. Bourdieu da, Weber gibi ekonomi alanının başat belirleyici olduğunu ve tüm alanlar üzerinde etkili olduğunu çalışmalarında nitelemiştir.

Bourdieu'nun alan olarak tanımladığı durum genel olarak alanın etkisinin görüldüğü mekân olarak düşünülebilir, öyle ki, bu mekâna giren bir nesnenin başına gelenler, nesnenin içkin özellikleriyle değil, ancak alanın asli özellikleriyle açıklanabilir (Bourdieu:2003;85).

Araştırma içerisindeki alan kuşkusuz vatan olarak adlandırılan toprak ve bu toprakta egemenliğini kanıtlamış olan devlettir. Daha alt bir sınırlama ile okul bunun en küçük birimini oluşturur. “Alanın asli özellikleriyle belirlenen” ise vatansever habituslardır.

Alanlar toplumların evrimi sırasında kendilerine özgü, özerk yasaları çıkarma eğiliminde ortaya çıkar. Doğal bir süreç içerisinde işler ve dışarıdan oluşturulan bir yapı değildir. Ancak alanlar kendi içlerinde işleyişlerini kısmi ölçüde denetleyebilir. Her alanın kendine ait özellikleri olmasıyla beraber birçok durumda belirli alanlar toplumların tekrarıdır. Bourdieu alanlara ait özellikleri ve varoluşu aşağıdaki gibi betimler;

“Temel yasalar çoğu zaman birbirinin tekrarıdır. Ekonomik alanın, yararçı filozoflar tarafından geliştirilmiş olan yasası, ‘iş iştir’; sanatsal alanın, açıkça sanat için sanat ekolü tarafından ortaya koyulmuş olan yasası, ‘sanatın ereği sanattır, sanatın sanattan başka ereği yoktur’ şeklindedir. Böylece karşımızda, temel bir yasası, diğer evrenlerinkinden bağımsız olarak bir nomos’a sahip olan, öteki özerk, evrenlerde yapılanları, oralardaki hedefleri, başka evrenlerinkilere indirgenemeyecek ilkeler ve ölçütlere göre değerlendiren toplumsal evrenler vardır. Burada, ekonomik alana özgü olan nomos’u tüm evrenlere uygulamaya dayanan ekonomizmin tam tersi bir konumda yer alırız. Ancak ekonomizmin de, ekonomik alanın ev ekonomisini düzenleyen yasalara, Aristoteles’in deyişiyile philia’ya indirgenemeyeceğini ileri sürmekle yaptığı, bizatihi ekonomik alanın bir farklılaşma süreciyle oluştuğunu unutmak anlamına gelir.” (Bourdieu,2006;146-147)

Alanın sınırları, alanın etkilerinin bittiği noktada son bulur (Bourdieu:2003;85). Alanın sınırlarının okuldan ibaret olduğundan söz edemeyiz, okul devletin somutlaştığı kurumdur. Vatanın her bir köşesi alanın sınırları dâhilindedir. Bu nedenle araştırma konusu içerisinde meslek icra biçimleri ve vatansever habitusların ilişkisi vardır.

Olunması gereken tiplerle ilgili betimlemeler habitus halini aldığı anda, betimlemeler pratiklerin gerçek kaynağı olarak yer alırlar. Vatansever habituslardan bahsederken en önemli özelliği aslında “çıkarsızlığın resmi norm” olarak belirmesidir. Vatansever habitusların, ekonomik anlamda çıkar gütmeyen oluşu tamamen çıkarsız bir alanda yer aldıkları anlamına gelmez. Bourdieu çıkarsızlığın yarattığı durumun toplum içerisindeki anlamını aşağıdaki gibi betimler;

“Hiç şüphesiz, içlerinde çıkarsızlığın resmi normu oluşturduğu toplumsal evrenler de tümüyle çıkarsızlık tarafından yönetilmezler; saygı, erdem, çıkar gütmeme görünümü altında, incelikli, gizli çıkarlar vardır ve

bürokrat, yalnızca devletin hizmetkârı değil aynı zamanda da devleti kendisine hizmet ettiren kişidir... Bununla birlikte insan, erdemin sürekli buyruğu altında, bazı mekanizmalara dâhil olduğu için ve çıkar gütmeme zorunluluğunu anımsatan yaptırımlar bulunduğu dolayısıyla yaşamaz” (Bourdieu,2006;151).

Toplumsal eyleyiciler/aktörler içinde “vatansever” olmanın getirdiği bir saygınlıktan, erdemden söz edilebilir. Bürokrat benzeri bir duruma sahip olur; devletine ve ülkesine vatansever duygularla hizmet eden kişi aynı zamanda devletinden ve ülkesindeki diğer eyleyicilerden “vatansever” duyguların minnetle ve onurla karşılanması, simgesel olarak geri dönüşler elde etmesiyle ödüllendirilir.

Tüm toplumsal yapı, bu durumun simgesel geri dönüşlere olanaklı hale gelmesi için toplumsal yapının ürettiği eğilimler tarafından desteklenir. Dolayısıyla aktörlerin hepsinin bu durumda payı bulunmaktadır. Aktörlerin hepsi ortak kanı ve zihinsel yapıya sahiptir. Bu durumda bizlere kolektif habitusun varlığını işaret eder. Kolektif habitus olarak vatanseverlik; uygun simgesel eylemler için ödüllerin, onurlandırılmaların, çoğu zaman maddi kara dönüştürülebilen simgesel edimlerin (terfi, prim vb.) üretilmesine yardımcı olur ve destekler. Kısaca çıkar gütmemenin, bir çıkarının olması ortaya çıkar (Bourdieu,2006). Ancak bu durum oldukça karmaşıktır, olumlu olarak geri dönen kar, belirli davranışlarla olumsuz olarak geri dönebilir. Devlet ve toplum yapısının egemen güce uygun olarak sürdürmeye çalışan aktör “vatansever” olarak onurlandırılıp özel geri bildirimlerle karşılaşılıyor ise, toplum yapısını bozmaya yönelik davranışlar ise küçültücü ve alçaltıcı geri bildirimlere olanak tanır.

Eyleyiciler/aktörler hem kendilerini, hem diğerlerini ödüllendirici konumda görebiliyorsa bunun nedeni çocukluktan beri böyle bir dünyanın içinde bulunmalarında ve bunu pratiklere dökmelerinde yatmaktadır.

Simgesel geri dönüşten ve simgesel bir dünyadan bahsederken unvanların değer kazandığı, eğitimin başat olduğu ve simgesel sermayelerin önemli olduğu bir yapıya gönderme yapılmaktadır. Ancak böyle bir toplumsal yapıda ekonomik anlamda çıkar gütmeyen davranışların belli oranda kar sağladığından bahsedilebilir. Bourdieu durumu aşağıdaki gibi özetler;

“Sağlam kurulmuş unvan toplumlarında, çıkar gütmeyen habituslar olabilir ve habitus-olan ilişkisi öyle biçimlenmiştir ki, kendiliğindenlik ya da tutku veya ‘elimde değil’ kipine bağlı olarak, insanlar çıkardan arınmış

edimlerde bulunurlar. Belli bir ölçüde, aristokrat grubuna bağlılığından dolayı cömert olmak durumundadır. Soyluluk, bir bütün olarak soyluluktur; katıştırılan, bünyeye katılan bir grup, bir eğilim, bir habitus olarak soylu davranışların öznesine dönüşür ve soyluyu soyluca davranmaya zorlar.” (Bourdieu,2006;151).

Vatanseverlik de bir bütün olarak vatanseverliktir. Alan tarafından ülke yararına, hizmetine dair kabullenilen, sunulan bir davranış, bir eğilim vatansever habitusların herhangi bir parçasına dönüşür ve diğer vatanseverleri benzer biçimde davranmaya zorlar. Alanlar tarafından kabul edilen davranışlar her zaman için dayatma temelli olarak habituslara gömülmez farklı seçenekler ve koordinatlar içerisinde kişilerin tercihleri gibi benimsetilir. Bourdieu(2006), bu sistemi aşağıdaki gibi açıklar;

“Kültürel üretim alanları, bu alanlara girmiş olanlara sorunların, kaynakların, entelektüel mihenk taşlarının (bunlar çoğunlukla aydınlatıcı kişilerin adlarından oluşur) “izm”li kavramların evrenini, kısacası oyuna dâhil olmak istendiğinde akılda tutulması –ki bu ille de bilinçte tutulması anlamına gelmez- gereken bir sürü koordinattan oluşan başlı başına bir sistemi tanımlayarak, arayışlarını yönlendirmelerini sağlayan bir olabilirler uzamı önerir” (Bourdieu,2006;55).

Belli bir sermayeye ama, ekonomik olmayan sermayeye gönderme yapan bu durumun net olarak anlaşılabilmesi için simgesel sermayelerden bahsetmek gerekir.

Bourdieu (2006), en kaba güç ilişkilerinin simgesel ilişkiler olduğundan bahseder. Benzer biçimde Foucault (1975), iktidar ve güç ilişkisini betimlerken cezalandırmanın, cezalandırma biçimlerinin gücün simgesi olarak halka gösterildiğinden bahseder. Boyun eğme ve itaat biçimleri zihinsel süreçlerden geçerek algı biçimlerini ve kategorilerini harekete geçirir. Bunun sonucunda da eyleyiciler, çevreleriyle ilişkilerini toplumsal yapılarda işlerlik kazanacak zihinsel yapılar aracılığıyla kurmaya eğilimli olurlar (Bourdieu,2006).

Simgesel düzen dirençli ve sağlam yapısını eyleyicilerin zihinlerindeki ve pratiklere biçim veren düsturuna borçludur. Başka bir deyişle; zihinlere dayatılması simgesel düzene erk sağlar. Bourdieu bu durumu “kurulu düzene bağlı kanısal boyun eğme” olarak niteler (Bourdieu,2006:118).

Weber’in “karizma” tanımlamasından, Durkheim’in “mana” tanımlamasından yola çıkarak Bourdieu “simgesel sermaye” adlandırması yapmıştır. Simgesel sermayenin alanlar içerisinde geçerli olduğunu belirtir. Eğer ki o alanın mantığına bürünmüş bir algı yapınız, yani

habitusunuz var ise alana ait simgesel sermayeyi kabul etmeniz, görmeniz, tanımanız olanaklıdır. Her şey simgesel sermaye olabilir, alanların mantığı ve taşıdıklara yüke göre değişir. Fiziksel güç, zenginlik, savaşıklık değeri taşıyan herhangi bir öge simgesel sermaye olabilir.

Simgesel olarak var olan her şey, her koşulda tanınma ve kabullenme edimi gerektirir. Simgesel ekonominin işleyebilmesi için, her iki tarafında aynı algı ve değerlendirme sürecine sahip olması gerekir. Bu ise alanın egemenliğinin kabul bulmasıdır; egemenlik altında olanların kabullenilişyle simgesel egemenlik kabul edilir. Böyle bir ilişkinin kurulabilmesi için egemenlik altında olanların, egemen olanın edimlerini kabul etmesi ve egemen olanın da egemenlik altında olan ile aynı algı yapılarına başvurmasını gerektirir (Bourdieu,2006;173).

En önemli özelliğı; kolektif beklentilere ve inançlara karşılık vermesidir. Bu özelliğinden dolayı çoğı yerde fiziksel temas olmadan, uzaktan eylemde bulunabilir. İlginçtir hatta sihirli gibidir, bir buyruk vardır ve bu buyruğına doğallıkla uyan eyleyiciler hatta bu buyruğı yücelten eyleyiciler mevcuttur (Bourdieu,2006;175). Bourdieu simgesel sermaye adlandırmasını aşğıdaki gibi betimler;

“Benim simgesel sermaye dediğim şey, en azından bir bölümüyle, ele alınan alanın nesnel yapılarının özümsemesinin, yani ele alınan alanda sermayenin dağılım yapısının ürünü olan algı kategorilerinin ürünü olan, görü ve ayırma ilkelerine, sınıflandırma sistemlerine, sınıflandırıcı kalıplara, bilgisel kalıplara göre algılandığını andaki şekliyle herhangi bir türden (ekonomik, kültürel, okula ilişkin ya da toplumsal) sermayedir. XIV. Louis'nin önünde eğilmeyi, ona övgüde bulunmayı onun buyrukları vermesini ve bu buyruklara uyulmasını insanları gözden düşürmesini, kutsamasını vb. sağlayan simgesel sermaye ancak saray yaşamını oluşturan tüm küçük farklılıkların, sınıfta ve rütbede pratiklerde ve giysilerdeki tüm incelikli belirtilerin, kendilerinin tüm bu farklılıkları tanımalarını ve onlara değer vermesini sağlayan, tek kelimeyle bir takke sorunu için ölmeye hazır olan insanlar tarafından algılandığı ölçüde vardır. Simgesel sermaye, bilişsel temelli yani bilgiye ve başkaları tarafından kabul görmeye dayalı bir sermayedir.” (Bourdieu,2006;148-149).

Simgesel düzen ve sermayeler yapının içselleştirilmesinin bir ürünü olarak, algı ve değerlendirme yapılarını oluşturduğu için büyük istikrar gösterir (Bourdieu,2006;177). Böylece vatanseverlik uzun yıllar devletin varlığını ve kalkınma çabalarını yaygın olarak kabullenilmesini aynı zamanda da geçerliliğinin korunmasına vesile olur.

Sonuçta her şey bizi, otoritesi kabullenilen simgesel sermayenin yoğunlaştığı alanlara götürür. Simgesel sermayenin uygulanmasına en elverişli yer devlettir. Çünkü devlet, kendi yapılarına uygun kalıcı etkileri dayatma ve aşılama araçlarına sahiptir (Bourdieu,2006;108).

Bu noktadan hareket edildiğinde simgesel sermaye araştırma içerisinde iki boyutta ele alınmalıdır. İlki vatanseverliğin simgesel sermayesi iken diğeri eğitimle kazanılan simgesel sermayedir. Cumhuriyetin kalkınma idealinin gerçekleşebilmesi için, Atatürk'ün deyimiyile “muasır medeniyetleri” yakalaması gerekiyordu. Batı uygarlığı o yıllarda bilim ve teknik bilgilerinden hareketle makineleşme, sanayileşme yolunda ilerliyordu. Ülkede insan gücü ise bu duruma uygun koşulları sağlamaktan oldukça gerideydi. Bu nedenle ülkenin dört bir yanında bölgelerin koşullarına uygun üniversiteler kuruldu. Üniversitelerde yetişecek olan insanlar hem cumhuriyetin aydın bireyleri olarak dört bir köşeye vatanseverliği yayacak hem de eğitilmiş insan kaynakları olarak ülkenin sanayi ve moderniteye uygun olarak kalkınmasını sağlayacaktı. Ülkenin koşulları ve eğitim düzeyi göz önüne alındığında bu üniversitelerden mezun olan bireyler aynı zamanda elit tabakayı oluşturacaktı. Bu kişiler batı uygarlığının sanat ve edebiyat bilgisine sahip, mesleki anlamda donanımlı idiler.

Weber(1996), Sosyoloji Yazıları adlı eserinde eğitimin modern toplumlar için taşıdığı anlamı aşağıdaki gibi betimler;

“Kıta Avrupa’sındaki öğretim kurumları, özellikle yüksek öğretim kurumları çağdaş bürokrasi için giderek vazgeçilmezleşen uzmanlık eğitimi ve özel sınav sistemi üretin bir öğretim türüne olan gereksinim etki ve egemenliğine girmiş bulunmaktadır” (Weber,1996;319).

Bu noktada eğitimle kazanılan simgesel sermayeden söz etmek yerindedir. Bourdieu eğitimle kazanılan simgesel sermayeyi ve kazandırdığı ayrıcalıkları şu şekilde betimler;

“Çoğunlukla gayet gösterişli olan diploma törenleri, tıpkı Ortaçağ’daki genç soyluların şövalyeliğe kabul törenlerine benzer. Aslen çok açık, fazlasıyla apaçık olan eğitimin teknik işlevi, bir teknik yetkinliğin aktarımını ve teknik olarak en yetkin olanların seçilmesi yönündeki işlev, bir toplumsal işlevi gizler: bu, toplumsal yetkinliği statüleri gereği ellerinde tutanlara, yani burada kullanılan terimle nisse'lere (ikinci kuşağa) yönetme hakkının verilmesidir. Burada, Japonya’da da tıpkı Fransa’da olduğu gibi, sanayiye yönlendiren yöneticilerin, büyük doktorların, üst düzey bürokratların, hatta siyasi yöneticilerin oluşturduğu okula bağlı kalıtsal bir aristokrasi vardır ve bu okula bağlı

soyluların önemli bir bölümü, soyluluk unvanlarını akademik unvanlara dönüştürmüş olan eski gerçek (kan bağına dayalı) soyluların mirasçılardır” (Bourdieu,2006; 39).

Weber(1996), eğitimin amacının birçok farklı sistemde (feodal, patrimonyal, teokratik vb.) “uzman”dan çok “kültürlü adam” yetiştirmek olduğunu ve toplumsal saygınlığın temelini bunun oluşturduğunu söyler. (Weber,1996;322).

Eğitimle kazanılan simgesel sermayeye sahip olan ilk kuşak genelde varlıklı ailelerin çocuklarıydı. Bunun için iki nedenden bahsedilebilir. İlki bu ailelerin biraz daha batıya yakın bir duruş sergilemeleri ve geçim için aile bireylerinin kol gücüne çok fazla ihtiyaç duymamaları iken ikincisi ise batı uygarlığının etkisi ile eğitime aktarılan paya daha yatkın olmalarıdır. İkinci durumu Bourdieu bir tespitinde aşağıdaki gibi betimler;

“Aileler, Spinoza’nın verdiği anlamla bir tür conatus’un, yani kendi toplumsal varlığını, tüm güçleri ve ayrıcalıklarıyla sürdürme eğiliminin harekete geçirdiği bileşik gövdelerdir. Bu eğilim, yeniden üretim stratejilerinin, yani doğurganlık stratejileri, evlilik stratejileri, veraset stratejileri, ekonomik stratejiler ve son olarak da eğitim stratejilerinin kökenini oluşturur. Ailelerin kültürel sermayesini ne kadar önemliyse ve kültürel sermayenin hacmi, ekonomik sermayelerinkine oranla ne kadar büyükse, okul eğitimine o kadar çok yatırım yapar.” (Bourdieu,2006;35).

Vatanseverliğin simgesel sermayesinin ise okullarda kendiliğinden kazanılan bir sürece işaret ettiğini önceki sayfalarda belirtilmişti. Üniversitelerden mezun olan kişiler iki sermayeye birden kendiliğinden sahip oluyorlardı. Böylece iki alan birleşmiş olarak karşımıza çıkar. İlki vatanseverlik duygularına sahip insanların var olduğu alan. Belki de bu ilk alanın coğrafi bir tanımından da söz edilebilir. Çünkü o yıllarda ülkenin hemen bütün nüfusu vatanseverlikle donanmıştı. Vatansever duygulara sahip olmayanlar ise ülkede varlığını sürdürebilmek için ya devletin kolluk güçleri tarafından bastırılıyor ya da gerçek düşüncelerinden bahsetmiyorlardı. Bu da alanın sermayesine sahip olanlarla, sermayeyi alanda olmak için araç olarak kullananları aynı alana mensup hale getiriyordu. Böylece vatansever sermayenin alanı ise Türkiye Cumhuriyeti’nin fiziki sınırlarıyla tanımlanabiliyordu. Bu alandaki kişilerin aynı sermayeye sahip olmalarından dolayı habitusları da benzer biçimde görünür olmaktaydı. Böylece bu alan içerisindeki bireylerin kolektif bir vatansever habitusa sahip olduğundan söz edilebilir.

Diğer alanda ise eğitilmiş insan kaynaklarından oluşan bireyler bulunmaktaydı. Bu alanın özelliklerinin ise o günün koşullarına göre teknik donanıma sahip ve ülkenin geleceği için umut vaat eden gençler bulunmaktaydı. Bu gençlerin sermayesi ise eğitimle kazanılmıştı.

Bir anlamda teknik sermayeye sahip olan bireylerin oluşturduğu alan ki, bu alandaki bireylerin de diplomalarından dolayı kolektif bir habitusa sahip olduğundan söz edebilir.

İki alanın özelliklerini taşıyan gençlerin varlığıyla, bu alanların kesişiminden oluşan üçüncü bir alandan bahsedilebilir. Araştırma konusunun evrenini oluşturan ve hem vatansever hem de teknik donanıma sahip bireylerin alanı olan bu alandaki bireyler ise toplumsal olarak kabul gören aynı zamanda toplumun ayrıcalıklı olan kısmını oluşturanlardır. İki sermayeye aynı anda sahiptirler; teknik sermaye ve vatansever sermaye. Nihayetinde iki sermayeye sahip olmaları araştırma konusu için önemli olan kolektif habitusu ortaya çıkarır. Bu alana ve kolektif habitusa sahip olan bireyler Cumhuriyetin yenilenen eğitim sisteminin hedeflediği yegâne bireyleri ortaya çıkarmaktadır; teknik bilgiyle donanmış ve bu bilgiyi ülkesine hizmet etmek için kullanma arzusuna sahip eğitilmiş- vatansever bireyler. Kolektif habitusun diğer bir nitelemesi ise doğallığından eğitilmiş insan kaynakları olmaktadır. Bu bireyler aynı zaman da yönetici konumunda olan kişilerdi. Weber'in bu duruma ilişkin görüşleri aynı zamanda Bourdieu'nun simgesel sermayesi ve araştırma konusunun da bu kişilerin yapıp etmeleri ile ilgilenmesinin nedenini ortaya koyar. Weber şöyle yazmıştır;

“Yönetici tabakanın, yeterlilik nitelikleri, “daha fazla” uzmanlık bilgisinden çok “daha yüksek” kültür düzeyine sahip olmakla ölçülüyordu. Özel askeri, teolojik ve hukuki yetenekler de elbet geliştiriliyordu, ama Helenik dönemde olsun, Orta Çağ'da olsun ya da Çin'de olsun, asıl ağırlık, kişinin uzmanlık alanında “yararlı” olandan apayrı öğrenim konularına veriliyordu.” (Weber,1996;323).

Bourdieu'nun “simgesel sermaye” olarak tanımlaması Weber'in “statü onuru” ile betimlediği durumla belli oranlarda kesişmektedir. Sosyal bilimcilerin atıflarının birbirinden tamamen kopuk olmadığı tartışmasız gerçektir.

Bourdieu(2006), bir çalışmasında Weber'in duruşunu aşağıdaki gibi betimler;

“Weber, tıpkı Marx gibi, simgesel sistemlerin yapısına işlevinden daha az önem vermişse de dikkati bu tikel ürünleri üretenlere ve onların etkileşimlerine çekmek gibi bir hüneri vardır” (Bourdieu,2006;120).

Bourdieu'nun Weber'e bu atfı aynı zamanda ondan hangi noktada etkilendiğine dair de bir ipucu görevindedir. Weber (1996), statüyü aşağıdaki gibi betimler;

“Birey, belli bir grubun hayat tarzının taklitçisi olmaktan çıkıp, o grubun kabul edilmiş içe dönük eylemlerine uyum göstermeye başladığı zaman, statüsü gelişmeye başlamış demektir”(Weber,1996;278).

Weber’in “o grubun kabul edilmiş içe dönük eylemlerine uyum gösterme” olarak nitelediği durum Bourdieu’nun simgesel sermaye olarak nitelediği durumla benzerlik gösterir. Weber’de gelişmeye başlayan statü, Bourdieu’da simgesel sermayeye dönüşür.

Weber(1996), statü onurunun özünü belli bir çevreye mensup olmak isteyen herkesten, her şeyden önce belirli bir hayat tarzına sahip olunması gerektiği söyler. Bourdieu’nun kuramında ise bu durum alanın içkin sermayesine sahip olmak olarak yer alır. Belirli bir alana dâhil olmak için o alanın sermayesine sahip olmak gerekir. Weber bu beklenti ile beraber sosyal ilişkilerde de kısıtlanmalar gerektirdiğini vurgular. Bourdieu ise bu durumu alana dâhil olanların kendilerine yakın alanlardaki ile ilişki kuruyor olması olarak niteler. Weber, statü onurunun hayat tarzı üzerindeki etkisini ise şu şekilde betimler;

“Hayat tarzının statü onurundaki belirleyici rolü, statü gruplarının bütün teamüllerin somut taşıyıcıları olmaları demektir. Belirtileri ne olursa olsun, yaşamın bütün “stilizasyon”ları ya statü gruplarından kaynaklanır ya da onlar tarafından korunur. Statü teamüllerinin ilkeleri çok çeşitli olmakla birlikte, özellikle en ayrıcalıklı tabakaları arasında belirli tipik özellikler gösterir” (Weber,1996,283).

Bourdieu ise benzer biçimde eyleyicilerin/aktörlerin alanların tüm özelliklerini taşıdığından bahseder. Alanların mantığının ve sermayelerinin alanlara dâhil olan kişiler tarafından yeniden üretildiğini ve korunduğunu söyler. Alanların tipik özelliklerle birbirinden ayrıldığını vurgular. Bourdieu için alanlar tipik özelliklerle birbirinden ayrılırken aynı zamanda da kesin sınır çizgileri yoktur, amorf olarak bulunabilirler. Bourdieu(2006), eğitimle kazanılmış olan simgesel sermayeden bahsederken Weber(1996), meslek gruplarının aynı zamanda statü gruplarını da oluşturduğundan bahseder. Bu durumu ise aşağıdaki gibi özetler;

“Meslek grubu da bir statü grubudur. Çünkü normal olarak o da sosyal onur iddialarını ancak belirli bir hayat tarzına dayandırabilir. Sınıflarla, statü grupları arasındaki farklılıklar sık sık örtüşür. Onur açısından en katı ayrımlara sahip statü toplulukları aslında bugün çok katı sınırlar içinde

olmakla birlikte, parasal gelire karşı oldukça yüksek bir kayıtsızlık gösterir” (Weber,1996;286).

Bourdieu'nun ısrarla üzerinde durduğu gibi Weber'de ekonominin toplum yaşamının belirli noktalarında başat özellik taşımadığından bahseder. Bourdieu tarafından daha derinlemesine anlatılan bu durum kültürel sermayeden başka bir şey değildir. Bourdieu'nun eğitimle kazanılan simgesel sermayenin temellerinin Weber'de bulunduğuuna dair en tipik göstere ise Weber'in kelimeleriyle aşağıdaki gibidir;

“Üniversite, işletmecilik ve mühendislik diplomalarının gelişmesi ve her alanda öğrenim diplomalarının yaratılması için koparılan gürültü, devlet dairelerinde ve özel sektör bürolarında ayrıcalıklı bir kesimin oluşmasına yol açmaktadır. Bu tür belgeler, evlenme yoluyla ileri gelen ailelere girmeye, “şeref yasaları”na bağlı çevrelere kabul edilmeye, iş karşılığı değil nezih kazanç sağlamaya, ilerleme güvencesi ve yaşlılık sigortası elde etmeye ve hepsinden önemlisi sosyal ve ekonomik bakımdan avantajlı görev ve makamları tekel altına almaya yardımcı olur” (Weber,1996;321).

Weber ve Bourdieu'nun kuramlarının bu denli yakın oluşu elbette tesadüf değildir. Daha önce de belirtildiği gibi sosyal bilimcilerin birbirinden tamamen ilgisiz kuramlar geliştirmesi söz konusu değildir. Bourdieu, Weber'den büyük ölçüde etkilenmiştir. Weber'den farklı olarak bu etkiyi kendi kuramında farklı kavramsallaştırmalarla, Weber'e nispeten daha derinlemesine betimlemeye çalışmıştır.

Weber'in kuramında yer alan öğeler, Bourdieu'nun kuramına göre daha derli toplu sunulmuştur. Geline noktada araştırma konusu için hem Bourdieu'dan hem de Weber'den yararlanmak araştırma için çok daha geniş ve derinlemesine sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Weber tüm kuramında geçen belirtmeleri araştırmalarında ideal tipi kurarak ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Öztürk(2003), Weber'in amacını bireysel eylemi anlamak, derinine inmek ve arkasından ideal tip dediği tipolojiye gitmek olarak yorumlar (Öztürk,2003;99).

Bu araştırma konusunun belirli dönemlerde mezuniyet almış olan kişilerden oluştuğu durumundan hareketle Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı “vatansever tipoloji” kâğıt üzerinde oluşturarak devletin hedeflediği ideal insana ne kadar yakınlaştığını ya da uzaklaştığını tespit etmek bu tezin temel hedefini oluşturmaktadır.

“Vatansever tipoloji” aynı zamanda Bourdieu’nun Weber’in bir adım önüne geçerek oluşturduğu yaşam haritalarını oluşturmaya da yardımcı olabilir. Weber ideal tipin işlevini ve anlamını aşağıdaki gibi niteler;

“Böyle durumlarda arı bir ussal eylem türü kurulması, toplum bilimci için, açıkça anlaşılır, belirsizlikten arınmış bir örnek hizmetini görür. Bu örnekle karşılaştırarak gerçek etkinliğin her tür us-dışı etkenlerden nasıl etkilendiğini anlayabiliriz. Çünkü eylemin tümünden ussal olduğu varsayımlandığında beklenebilecek olan çizgiden sapmaları görebiliriz”
(Weber,1995;16)

Öztürk’ün (2003), doktora çalışmasında da özetlemeye çalıştığı gibi ideal tip kuramı belli başlı özelliklere sahiptir. Bu özellikler ideal tiplerin kurgulanması ve araştırma içerisinde kullanılabilmesi için birçok soru işaretini ortadan kaldırır.

İlk olarak ideal tip kavramı mükemmel genetik yapıya sahip olan bir canlı olarak düşünülmektedir. Böylece ideal tipin saflığı anlaşılır duruma gelir. Nasıl ki hiç bir erozyona uğramamış canlıların yavruları en pür ve saf halleriyle kendi genetiklerine sahip olabilirse, ideal tiplerde yaratılmaya çalışılan ya da var olan kültürel ortamın en saf en pür ürününe vurgu yapar. Burada ideal tipin ikinci özelliği devreye girer. Yukarıda yazılanlarla beraber ideal tipin mutlak doğruluk ya da hipotez olduğu düşüncesinden kaçınılmalıdır. İdeal tipler kurulacak varsayımların, öngörülerin yönünü göstermektedirler. Üçüncü olarak; hipotezin yönünü belirlemesi açısından bilimsel düşüncenin sınanmasına olanak sağlar ve böylece sonsuz ve anlamsız çeşitlilikleri ideal bağlantılarla düzenlenebilir ve genellenebilir kılar. Böylece son olarak, ideal tipin ampirik-tarihsel gerçekliğinin sistemleştirilmesine hizmet ettiği noktasına erişilir. Tarihin devingenliği içerisinde de ideal tipler asla bir sona ulaşmazlar. Yeni sosyal ağlar, toplumsal biçimler ideal tiplerin yeniden yorumlanması, yön verilmesi ile dinamik olarak sosyal bilimlerde yer alır. Tüm bunlarla beraber özetlenecek olursa;

“İdeal tip akıcı yöntemlerle meydana getirilen, değer yargılarından arınmış belli bir sosyal olayın bütün özelliklerini kapsayan ve bu özellikleri bireyselleştirici görüş açısından bir araya getiren soyut bir yapıdır”
(Öztürk, 2003;137).

Weber’in ideal tipe ilgili düşüncelerinden yola çıkarsak, Cumhuriyetin yetiştirmeye çalıştığı vatansever bireylerin, başka bir deyişle vatansever tipolojinin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Vatani için ölmek durumuna kadar hemen her yerde vatani için elinden geleni yapma bilinciyle var olan,
- Eğitimle kazandığı özellikleri, mesleki becerisini ve kültürel durumunu vatan için kullanma isteğiyle dolu,
- Modern toplum yapısının her özelliğini benimsemiş,
 - Devletine ve milletine saygılı,
 - Tarih bilincine sahip,
 - Ülkenin her köşesini kendi evi gibi benimsemiş,
- Ailesini korumaya ve aile içi ilişkileri yaşatmaya istekli,
- Çocuklarına tarih bilincini aşlamaya uğraşan,
- Çocuklarını “vatana hayırlı olma” şiarı ile büyüten,
- Askere gitmeyi görev olarak benimsemiş,
- Yasa ve kurallara uymayı görev edinmiş,
- Seçimlerde oyunu düzenli olarak kullanan,
- Vergi yükümlülüğünü yerine getiren,
- Başkalarına karşı saygılı ve duyarlı yaşayan,
- İyilik, yardımseverlik ve sorumluluk duygularını taşıyan,
- Çalışkan olan ve çevresini çalışkanlığa sevk eden bireylerin oluşturduğu alan “vatansever tipolojinin” alanıdır.

Bu bahsedilen özelliklerin bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Vatandaşlık Hak ve Ödevleri olarak yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyetin ülkenin kalkınması için bu özellikleri taşıyan bireylere ihtiyacı vardı. Araştırmanın sonraki bölümlerinde bu özellikleri taşıyan bireylerin süreç içerisinde ne kadar değiştiği ya da bu ülkelerin ne kadar yaşama aktarıldığı belirlenmeye çalışılacaktır.

2.BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN MODERNLEŞEN YÜZÜ

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme dönemine girişiyle birlikte, İmparatorluk topraklarının üzerinde yaşayan insanların bir bölümü yenilenme ihtiyacından hareketle var olan sisteme çözüm önerilerinde bulunmaya çalışmışlardır. Bunlardan en etkili olanın Jön Türkler oldukları söylenebilir. Türkiye’nin Kurtuluş Savaşını başlattığı dönemde Mustafa Kemal’in Jön Türklerin mirasçısı olduğu bu nedenle Batı modernitesine uygun bir ülke, bir ulus gayesi peşinde olduğu vurgulanır (Lewis,2008:???)

Bu bölüm içerisinde dönemlere ayırarak Türkiye’nin nihai hedef olarak gördüğü Batı modernitesine ulaşma çabalarını tarihsel olarak inceleyip, çıkarılan yasaların, kamusal alan düzenlemelerinin amaçlarının tartışılması planlanmaktadır. Türkiye’nin modernleşme tarihini yazarken, ülkenin dönüşümüne neden olan belirli tarihsel süreçlere göre ayırma kullanılacaktır. Tarihsel ayrımlarda bulunurken göz önüne alınan diğer etken ise; araştırma konusunun örneklem grubunda yer alan dönemsel yıllara uygun olmasına dikkat edilecektir. Bu bölümde Türkiye’nin topyekûn tarihsel gelişimini anlatmak yerine, modernleşme çalışmalarıyla ulaşılması hedeflenen “modern insan tipine” ilişkin reformlar diğer toplumsal yapıyı etkileyen kurumlarla ilişkileri çerçevesinde verilmeye çalışılacaktır.

2.1. CUMHURİYETİN KURULUŞU VE İLK MODERNLEŞME ÇALIŞMALARI: 1923-1950 YILLARI

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşına başlarken, örgütlenirken ve zafer kazanıldıktan sonra daimi olarak aynı düşünce ve inanç içerisindeydi; “başarı milletin azmi ve kararı” ile elde edilecektir. Bahsedilen başarı ve modernleşme çabası ise yüzeysel bir dizi reformdan oluşmak yerine muasır batı medeniyetleri seviyesine erişmeye çalışan disiplinli ve devingen bir milletin azmi ile ortaya çıkacaktır. Mustafa Kemal birçok reformcunun aksine, sadece yüzeysel bir modernleşmenin hiçbir değer taşımadığını ve Türkiye'nin batı dünyasına tutunması için toplumun yapısında köklü değişikliklerin gerekli olduğunu vurgulamıştır (Lewis,392;2008). Mustafa Kemal'in bu düşünce biçimini Lewis(2008), Modern Türkiye'nin Doğuşu kitabında, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışının ardından ülkedeki askeri ve sivil yetkililere çektiği telgraftan aktarır;

- “1. Vatanın bütünlüğü, milletin istiklali tehlikededir.
- 2. Merkezi hükümet üstlendiği mesuliyetin gereğini yerine getirememektedir. Bu hal, milletimizi yokmuş gibi göstermektedir.
- 3. Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” (Atatürk,30-33;1927)

Bu düşüncelerden hareketle; 1923 yılında Kurtuluş Savaşında askeri başarının elde edilmesi Mustafa Kemal için yeterli bir başarı değildir. Mustafa Kemal, askeri başarıyı gerçek bir başarı olarak kabul etmez ve “müstakbel zaferler için kıymetli bir zemin hazırlamış” olarak niteler ve “yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanmak gerektiğini vurgular(Lewis,344-345;2008).

Mustafa Kemal, 1923 yılından sonra yeni görev biçimini kendisi ve herkes için belirlemiştir. Lewis, yeni görevi şöyle özetler:

“ Yeni görev ülke sınırları içindeydi, zira bütün siyasi, askeri, mali istilacılar ülkeyi terk ettiği zaman zaten gerilemiş olan ülkeyi yeniden inşa etme sorunu ortadan kalkmış olmuyordu. Üstelik bu ülke, uzun bir savaş ve iç mücadeleden iyice zayıflamış olarak çıkmıştı. Kemal Atatürk'ün en büyük özelliği, bir Osmanlı askeri, muzaffer bir kahraman olarak bunu görebilmesinde ve kendisinden beklenen sınırsız hayal gücü ve cesareti göstermek için elinden geleni yapmasındadır”(Lewis,390-391;2008).

Lewis(2008), Mustafa Kemal Atatürk'ün taşıdığı etkilerin analizini yaparken aynı zamanda belirlediği yeni görevin uzanmak istediği amacın ne olduğunu da vurgulamaktadır:

“Kemal Atatürk siyasi fikirleri bakımından Jön Türklerin, özellikle milliyetçi, pozitivist ve Batı yanlısı kanadın, varisiydi. Türk milletine ve ilerlemeye olan inancı, yaşamın iki egemen inancını oluşturuyordu. Her ikisinin de geleceği, onun için Batı'nın modern uygarlığından başka bir anlam taşımayan bir uygarlıkta yatıyordu”(Lewis,391;2008).

Türkiye Cumhuriyeti'nin genel yapısı ve hedefleri bu düşünceler çerçevesinde geliştirilmeye çalışılmıştır. Hedeflere ulaşabilmek için birçok alanda düzenlemelere gidilmeye başlanmıştır.

Bu araştırma içerisinde iktisadi, kamusal ve eğitim alanlarındaki hedefler ilk olarak birbirinden ayrı incelenip daha sonra birlikte ortaya çıkan tablonun ne olduğuna bakılacaktır.

2.1.1. İktisadi Kalkınma Çabaları: 1923-1950 Yılları

Avcıoğlu (1968), Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını yani 1923 ile 1931 yılları arasını liberal dönem olarak özetler. Küçük(1978), bu dönemde liberal ekonomiye katılabilmek için devletin çabalarını kurulan şirket ve bütçelerini vererek gösterir. Küçük'ün verdiği rakamlar aynı zamanda The Times gazetesinin 22 Haziran 1923 tarihli sayısında yayınlanır. Haberin The Times gazetesinde yer alması ise liberal ekonomiye sahip olmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı devletleri tarafından da “sınıfa dayalı sistem tehdidine” karşı desteklendiğini de göstermektedir. Türkiye'nin o dönemki koşulları hem Batı için yatırım yapacak bir alan açarken hem de Bolşevik sistemine karşı, liberal sistemin desteklenmesi gereken bir tablo çizmektedir. Gazetenin haberindeki veriler şöyledir:

“Türkiye Ticaret Şirketi veya benzer bir isim altında, 145.000 İngiliz liralık veya yaklaşık olarak 1.000.000 Türk liralık yeni bir şirket kurulması kararlaştırılmıştır. Bu yeni şirket ile Türkiye Milli İthalat ve İhracat A.Ş. birbirlerinin dörtte bir hisselerine sahip olacaklardır. Bu iki şirket en geniş şekilde işbirliği yapacaklardır. Yeni Şirket, Millet Meclisi'nin idaresi altındaki bölgelere yapılacak ithalat ve bu bölgelerden yapılacak ihracatta Türkiye Milli İthalat ve İhracat A.Ş. tüm temsilciliğine

sahip olacaktır. Millet Meclisi bu tasarımı desteklediğinin bir delili olarak, Cardiff'e benzediği söylenen Karadeniz'deki Zonguldak kömürlerinin işletilmesini bu şirkete bırakmış bulunmaktadır. Türkiye'nin kalkınmasının bütün ülkenin ithalat ve ihracatını kontrol eden ve geniş ölçüde parlamento üyelerinin ortak olduğu bir şirkete vermek, aslında Türkiye gibi ticaretin savaş dolayısıyla karmakarışık, örgütsüz bir hale girdiği bir ülke için dikkat çekici bir çözümdür. Şayet bu tasarı amacına ulaşırsa Türkiye ile ticaret yapmak isteyenler bunu ancak yeni şirket aracılığıyla yapabileceklerdir" (Küçük,1978:57).

Sanayi yatırımlarına teşvik konusundaki büyük adım 28 Mayıs 1927 tarihinde atılmıştır. Bu tarihte çıkarılan Teşvik-i Sanayi Yasası ile o güne kadar tanınan özendirici, ayrıcalık ve bağışlıklar genişletilip bir bütünlük içerisine ilerlemesi sağlanmaktadır. Yasa içerisindeki olanakla arasında şunlar bulunmaktadır:

1- Teşvik edilecek özel işletmelere, belediye sınırları dışında olmak şartıyla, 10 hektara kadar bedelsiz arsa verilmesi, belediye sınırları içindeki hazine arsalarının ise bedeli 10 taksitle ödenmek üzere satılması;

2- Müsakkafat, arazi, kazanç vergileriyle, bu vergilerin özel idare ve belediyelere ait kısımlarından, ayrıca maktu zam vergisi, inşaat, buhar kazanları, motorlar ve imbiklerin ruhsatıyla resimlerinden muaf tutulması;

3- Sanayi işletme kurma amacıyla çıkartılacak hisse senedi ve tahvillerin damga resminden muaf tutulması;

4- Yatırımlarda kullanılacak her türlü inşaat malzemesinin, üretimde kullanılacak ham maddelerin, yatırım mallarının gümrüksüz ithali;

5- Sanayi işletmelerinin yapı malzemesi ile makine ve gereçlerin yurt içi demiryolu ve deniz yalında yüzde 30 indirimle taşınması, bu indirimden yararlanmayacak olanlara aynı miktar prim verilmesi;

6- Bakanlar Kurulu kararıyla sanayi kuruluşlara, yıllık imalat değerinin yüzde onuna kadar prim verilmesi;

7- Sanayi kuruluşlar için gerekli tuz, ispirto ve patlayıcı maddelerin indirimli fiyatla sağlanması ve bu indirimden yararlanmayacak işletmelere indirim karşılığı prim verilmesi;

8- İthal malına oranlar yüzde on pahalı olsa da kamu kuruluşlarının yerli malı kullanmaya zorunlu tutulması.

Küçük(1978), Yasanın çıkmasıyla birlikte, bu yasadan yararlanan işletme sayısında hızlı bir artış ortaya çıktığını, 1923 yılında 342, 1927 yılında 470 işletme, teşvik yasasından yararlanırken 1932 yılında bu sayı 1473'e ulaştığını belirtir (Küçük,1978: 78).

1930 yılına gelindiğinde devletin burjuvazinin gelişmesi için gösterdiği çaba, İş Bankası'nın ortaklıklarına bakılarak anlaşılabilir. Devlet bu yıllarda girişimcileri, kendi eliyle destekleyen ve ülke ekonomisini, sanayisini ayağa kaldırmayı hedeflediği için birçok yatırıma İş Bankası'nın sağladığı kolaylıklar öncülük etmiştir. İş Bankası'nın katkıda bulunduğu şirketler şunlardır: Anadolu Sigorta Türk Anonim Şirketi, Milli Reasurans TAŞ, Kozlu Kömürleri TAŞ, Maden Kömürleri TAŞ, Kilimli Kömür Madenleri TAŞ, Ergani Bakır İşletmeleri, Bulgurdağ Madenleri, İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları, Bursa Dokumacılık, İstanbul Telsiz, Telefon, Türk Kibrit İhisarı TAŞ (Küçük,1978:70).

1932 ile 1945 yılları arası devletçilik yılları olarak belirtilebilir. Büyük Buhran'dan sonra devletin diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ekonomiye müdahaleci davranılmıştır. Bu müdahalenin demiryolları yapımının yanı sıra sanayi alanında çeşitli girişimlerle pekiştirmesi söz konusudur (Avcıoğlu,1968: 212). Keyder (1968), Türkiye'de Kurtuluş Savaşından sonra burjuva sınıfının yaratılmaya çalışıldığını vurgular. Burjuva sınıfının yaratılması ise yine devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllar da İmparatorluktan geriye kalan topraklarda yaşayan nüfusun %97'sinin Müslümanlar tarafından oluşturulduğunu ve Osmanlı döneminde tüccar sınıfın daha çok gayri Müslimlerden oluşturulduğunu vurgular. Savaştan yeni çıkmış olan Türkiye'nin savaş sonrası sınıf dengesi tamamen bozulmuş ve ticaret yapan nüfusu oldukça azalmıştır (Keyder,1968:62-65). Ülkenin liberal ekonomiye eklenenebilmesi için gerekli olan ilk koşulu burjuva sınıftıydı bu nedenle devlet kendi eliyle burjuva sınıfını yaratmaya çalışmıştır (Keyder,1968:62-65). Bu dönemde devletin amacını Keyder aşağıdaki nedenleriyle açıklar;

“I.Dünya Savaşı olmamış olsaydı, bürokrasinin değişmiş bir toplumsal yapıda yeniden yönetici sınıf olmayı başarmasının ihtimal dâhilinde olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, iktisadi dönüşüm süreci üzerinde bir ölçüde siyasi kontrol kurmayı amaçlayan iktisadi politikalarla, bürokrasi artık ürünü daha etkin biçimde temellük edecek ve denetleyecek bir konuma gelebilirdi. Ama bunların hepsi pazarın hâkimiyetinin gittikçe arttığı ve ticaret burjuvazisinin büyüdüğü bir sosyo-ekonomik bağlamda gerçekleşecekti. Böylece bürokrasi bu bağlama uymak zorunda kalacak ve hâkimiyetini, sayıları pazara paralel olarak büyüyen tüccarlar, sanayiciler ve şehirli orta sınıf üzerinde sürdürmek zorunda kalacaktı”(Keyder,1989: 64).

Küçük(1978), bu düşünceye paralel bir düşünceyi farklı bir açıdan dile getirir. Küçük'e göre Türkiye'de devlet ulusal sermayenin, emperyalist tekellerle rekabeti karşısında dayanabilmek için gerekli olan örgütsel biçimi ve mücadele yöntemini oluşturmak için doğdu. Bu nedenle;

“Devletçilik, iktidardaki toprak ağası – burjuvazi egemenliği sağlamlaştırma ve perçinlemede önemli bir adım oluyor” (Küçük,1978:127).

Türkiye'de devletin müdahalesi hiçbir zaman tam olarak kapitalizme alternatif bir sistem olacak şekilde düşünülmemiştir. Aksine kapitalizmi geliştiren bir süreç olarak görülmüştür (Avcioğlu,1968: 213). Bu ise Türkiye Cumhuriyeti devletinin niteliğini ve biçimini en iyi şekilde gösterir. Türkiye Cumhuriyeti, liberal ekonomiye sahip olarak kapitalizmle bütünleşme kaygısını ilk kurulduğu yıllardan itibaren taşır (Avcioğlu,1968)(Keyder,1989)(Küçük,1978). Türkiye Cumhuriyeti'nin devletçilikle ekonomiye ilk müdahalesi ve ilk kalkınma girişimi 1933-37 yılları arasında yürürlüğe konulan planla başlar. Bu planla birlikte devlet, dar anlamda sanayiye yatırım yapmaktadır. Özel teşebbüs yatırımları gibi, merkezi devlet dışında kalan kamu otoritelerinin sanayi yatırımları plan dışında kalmıştır. Bu plan sadece merkezi devletin bir sanayi yatırımları listesinden ibarettir. Tüm bu yetersiz duruşuna rağmen özel teşebbüs yatırımlarıyla birlikte milli gelirin yüzde 10'una ulaşan yatırım hacmi, iç ve dış hacmi bozmadan gerçekleşmiştir (Avcioğlu,1968:215).

Devletçilik yönetiminde desteklenen liberal ekonominin oluşturulma girişimi özel girişim sahiplerini teşvik etmiş ve sanayi yatırımları bu yıllarda artmıştır. Devlet bu konuda özel işletme sahiplerine birçok ayrıcalık ve teşvikte bulunmuştur. Bunlardan en önemlileri; kuruluşların faaliyet alanları için koruma önlemlerini kolaylıkla elde edilmesi, devlet

işletmelerinde yetiştirilen teknik elemanların kullanılması, piyasadaki yüksek üretici rantın özel girişimlere sağlanmasıydı (Avcioğlu,1968:220-221). Burada özel girişimlere sağlanan özelliklerin, o dönem için kısıtlı imkânlar ve teşvik edici özellikler olduğu düşünüldüğünde, sanayi kuruluşlarında çalışacak teknik elemanların yetersiz sayıda olduğu fark edilmektedir.

Bu dönemde, kitaplarda daha çok özel teşebbüse sağlanan avantajlar ya da işçi haklarının kısıtlanması olarak geçen uygulama bu ikisinin yanı sıra aynı zamanda liberal ekonomiye uygun olarak kalite yönetimi ve profesyonelleşme çabalarını göstermektedir. Avcioğlu(1968) “işçi haklarının kısıtlanması” olarak değerlendirdiği bu girişimleri tarihsel olarak şöyle özetler;

“ ‘Sınıf’ yerine ‘meslek’ kavramını ele alan ve meslekler arasında dayanışmayı öngören yeni yönetim, daha 1921 yılında Zonguldak kömür işçileri için, çalışma yaşını 18, iş süresini 8 saat ile sınırlayan bir kanun kabul etmiştir. Kanunda ayrıca mecburi çalışmanın kaldırılması, asgari ücretin tespiti ve hastalık, ihtiyarlık, iş kazası gibi konularda bir sosyal sigorta tesisi hükümleri bulunmaktadır.1925 yılında, sınaî ve ticari faaliyetlerde hafta tatili tanınmıştır. 1930 yılında Umumi Hıfsızsıhha kanunu, kadın, çocuk ve genç işçilerin yanında yetişkinlerinde çalışma şartlarını az çok düzenlemiştir. İş hayatında ilk şümüllü müdahale 1936 tarihli İş Kanunu ile yapılmıştır. Bu kanunla, çalışma sürelerini prensip itibariyle günde 8 saat olarak sınırlanmış, işe alma ve işten çıkarma bir düzene bağlanmıştır. Asgari ücret tespitine yer verilmiş, iş yerlerindeki işçi sağlığı ve iş emniyeti ile ilgili koruyucu ve önleyici hükümler konulmuştur.1937 yılında 180 bin kişi, sosyal mevzuattan yararlanmaktaydı”(Avcioğlu,1968:222).

Avcioğlu'nun bu düzenlemeleri işçi haklarının kısıtlanması olarak yorumlamasının sebebi, kanunların sendikacılığa, grev ve lokavta yer vermemesi, kolektif iş uyuşmazlığı, mecburi uzlaştırma ve hakem yoluyla çözülme sistemine dayanmasındandır. Avcioğlu(1968), iş yasalarının işveren aleyhine düzenlenmiş olmasından dolayı 1950 yılına kadar yok denecek kadar az iş uyuşmazlığı çıktığını vurgular. Benzer düşünceler Boratav tarafından da vurgulanmaktadır;

“Devlet, özel teşebbüs için kredi, döviz gibi uygun şartları sağlamakta, zarara uğramasını önlemekte, her an bir alıcı olarak karını garantilemekte ve üstelik işçinin

özel teşebbüs tarafından istismarını da kanun yoluyla temin etmektedir”(Boratav,1962:182).

Bu duruma farklı bir bakış açısı Küçük tarafından sürdürülmektedir. Küçük(1978), Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet yapısına ilişkin tespitlerini sunarken sıklıkla sınıf durumuna ve devletin niteliğine göndermede bulunur. Türkiye Cumhuriyeti devletinin “burjuva” devleti olduğunu, bu nedenle işçi sınıfına kendi varlığını tanıtmak için ilk başlarda bazı haklar verdiğini belirtir. Bu hakların ilk kez Mustafa Kemal döneminde değil daha önceleri Jön Türk burjuvazisi tarafından da yapıldığını belirtir(Küçük,1978:35). Küçük, aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan korkunun temelini de buradan kaynaklandığını vurgular. Lozan Antlaşmasının belirginleştirilmesi ile Cumhuriyet'in yönetici kadrosunun iktidarlarını perçinleştirdiklerini düşündüklerini ve Mustafa Kemal'in çıktığı yurt gezisinde “Halk Fırkası” hakkında halkı aydınlatmak ve tepkisini gözlemleyebilmek için demeçler vermekte olmasını, “Mustafa Kemal acaba sınıf esasına dayalı bir rejim mi kurmak istiyor?” sorusunu akıllara getirdiğini vurgular(Küçük,1978:35). Küçük'e göre durum aslında çok daha farklıdır. Öncelikle bu iş kanunun yine burjuva sınıfını koruduğu gerekçesini Küçük şu cümlelerle ifade eder:

“Daha önemlisi, hafta tatili ücretli değil. Hafta tatili yasası çıkarılıyor, fakat bu tatilden yararlanmak isteyen işçiler, ücretlerinden yoksun edilecekler. Ücretlerin son derece yoksun olduğu ekonomide, ücretten yoksun olma koşuluna bağlanan bir hakkın, hak sayılamayacağı açık”(Küçük,1978:43).

Karpat(1996) ise Türkiye'deki devletçiliği şöyle anlatır;

“Gerçekte Türk devletçiliği bir devlet kapitalizmiydi; çünkü devlet, elindeki iktidarı bir özel sermayedar gibi sermaye biriktirmek için kullanıyordu. Siyasi kaygılar toplumsal ve ekonomik amaçlardan önce geliyordu; ham maddeler düşük fiyatla alınıyor, devlet mamulleri ise maliyetlerinin birkaç misli yüksek fiyatla satılıyordu. İşçinin korunması, işsizlik kurumu, sigortalar, sosyal güvenlik ve yardım, kısacası toplumsal tedbirler ta 1946 yılına kadar ihmal edildi”(Karpat,1996;189).

Girişimci profili yaratma çabalarının sonucunda Türkiye'de 1929 yılında çeşitli işlerle uğraşan yabancı sermayeli toplam 103 şirket bulunmaktadır (Küçük,1978:180-240). Türkiye Cumhuriyeti o yıllarda ekonomisini kalkındırabilmek için hem iç yatırımcıya hem de dış yatırımcıya birçok kolaylık sağlamıştır. Fakat hem 1929 yılından sonra Büyük Buhranın yaşanmaya başlaması hem de savaştan çıkmış bir halkın ekonomik yetersizliği nedeniyle,

girişimde bulunmak isteyen küçük bir yerli grup bulunmasına rağmen günün koşullarından dolayı ülke içerisindeki yatırımların çoğu ya tamamen dış kaynaklı ya da dış kaynaklarla ortaklaşa kurulmuştur.

2.1.2. Vizyon Değiştiren Türkiye: Kamusal Alan Reformları

Cumhuriyet rejimi hayatta kalabilmek için bir takım toplumsal ve ekonomik güçler yaratarak bunları harekete geçirmiştir (Karpaz,1968:175). Karpaz (1967), 1923- 1925 yıllarında Cumhuriyet'in üç temel ilkelerinin belirlendiğini vurgular; milliyetçilik, laiklik, halkçılık. Karpaz'a göre milliyetçilik rejimin temelinde yer alıyordu. Milliyetçilik belli başlı gayelere sahipti. Bu gayelerin hepsi o dönem koşullarıyla modern bir devlet olma arzusu taşıyordu. Karpaz bu durumu kendi ifadesiyle şöyle anlatır:

“Laiklik de milliyetçiliğin gayeleri sayılan modern, milli bir devletti; Türkiye Cumhuriyeti'ni gerçekleştirmek için yegane yol olarak gözükiyordu. Gerek Birinci Dünya Savaşı gerekse cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması ve daha bazı iç gelişmeler ve onu biricik hakim ideoloji haline getirmişti”(Karpaz,1967:147).

Halkçılık ise milliyetçilik fikrinin hem bir sonucu hem de milliyetçiliğin sosyal-politik bakımından gerekçesidir. Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında “halkın egemenliğine dayalı bir hükümet” fikri yatmaktaydı. Bu fikir ifadesini halkçılıkta buluyordu. Böylece halkçılık “milletin vicdanı” ve “milliyetçilik idealleri etrafında toplumsal birliği sağlama aracı” olarak yer alıyordu (Karpaz,1967:149).

Cumhuriyet'in kuruluşunda yaratmak istediği bir insan tipi vardı. Bu insan tipi “cumhuriyet insanı” olarak nitelenebilir. Her devrimde olduğu gibi Kemalist devriminde amacı gelenekçi adetlerin yerine çağdaş akılcı fikirleri yerleştirerek Türk toplumun günün ihtiyaçlarına göre değiştirmekti. “Cumhuriyet insanı”nın taşıyacağı özellikler; akılcı, gelenekçiliğe ve medreseye karşı cephe almış, her konuyu fikir açısından nesnel olarak ele alacak kişiler gerekiyordu. Bunun içindir ki; laiklik devrim içerisinde temel rol oynayan öğelerden birisiydi. Din ve devletin birbirinden yasal olarak ayrılması ile gerçek bir değişim sağlanamayacağı, özel olarak toplumun iç dinamikleri ile oluşturulacak olan modern ve batılılaşmış bir ulus, bir devlet için daha derinlerde gerek toplumun, gerek kişinin kültürel, ekonomik ve toplumsal görüşleri üzerindeki geriletici etkileri yok edilmek isteniyordu (Karpaz,1967:149-153).

Mustafa Kemal'in modern Batı uygarlığı ile bütünleşmenin önünde gördüğü yegâne sorunlardan birisi dil meselesiydi. Alfabenin değiştirilmesi hem okuryazarlık oranını artıracak hem de batı ülkeleri ile iletişime geçilmesini kolaylaştıracak bir uygulama olacaktı. Alfabenin değiştirilmesi her zaman için eğitim alanında yapılan bir reform olarak kabul edilmesinden öte aynı zamanda Mustafa Kemal bu değişimle toplumun geçmişle olan bağlantısının kapısını kapatıyor ve Batı ile bütünleşmenin kapısını açıyordu. (Lewis, 2008: 374).

Türkiye Cumhuriyeti'nin değişmesi gereken vizyonu için bir çok reform yapıldı. Bu reformlar yukarıda da belirtildiği gibi sadece vizyonu değiştirmeye yönelik değil aynı zamanda eski bağlardan koparma çabası idi. Ülkenin modernleşebilmesi için zihniyetin değişimi ve yenilikçi düşüncelere açık insanlar gerekiyordu. Mustafa Kemal'in esas amacı her zaman için Cumhuriyet ideolojisini benimsemiş, ülkesi için çalışmaya istekli, batı tipi moderniteye uyum sağlamış rasyonel bireyler yaratmaktı. Mustafa Kemal yürüttüğü devrim propagandalarında Batı kültürünün üstünlüklerini övüyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nu ve onun geleneklerinin "kokmuşluğundan" bahsediyordu. Özellikle İslam öncesi Türk Devletlerinin şerefli devirlerini anlatmak üzere, Türk Tarihi üzerinde duruluyor. Müslümanlığın milli özellikleri yok eden etkisinden uzakta oldukları zamanlarda kurdukları başarılı medeniyetlere atıflarda bulunuluyordu (Karpas,1968;154). Bu düşünceler içerisinde, 1913-1918 yıllarındaki reformlara benzer reformlar gerçekleştirildi. Eylül 1925'te tekke ve zaviyeler kapatıldı. Aynı yıl Kasım ayında, Fes yasaklandı ve yerini şapkaya bıraktı. Fakat bu girişimler toplumun her kesiminde kabul görmemiştir. Çoğunlukla dayatma ile bu reformlar oturtulmaya çalışılmıştır. Reformların uygulanabilmesi için İstiklal Mahkemeleri devreye girerek Takrir-i Sûkûn kanunu ile yaklaşık 7500 kişi tutuklanıp ve 660 kişi de idam edilmiştir (Zurcher,1993;256). Heper(2006), Mustafa Kemal'in bu durumun farkında olduğunu belirtir. Heper'e göre Mustafa Kemal her zaman reformların sadece görünen yüzünde kalmaması gerektiğini kişilerin baskı ve zorla görünüşlerini değiştirebileceğini fakat zihinlerin değişmesinin güç olduğunu vurgularken önemli olan kişilerin sağduyularının modernite etrafında şekillendirilmesi gerektiğinin üzerinde durur.

Serbest Fırka denemesiyle birlikte ortaya çıkan bir gerçek vardı. Siyasi bir reform ancak ekonomik ve toplumsal reformlarla tamamlandığı zaman ayakta kalabilirdi. Özellikle, Türkiye gibi ekonomik ilerleme ihtiyacı duyulan devletlerde bu gerçek daha da göze çarpıyordu. Hem Serbest Fırka denemesinin başarısızlığı hem de 1929 Büyük Buhran'ın etkilerinin hissedilmesiyle birlikte devlet Türkiye'de de hem ekonomik gelişme hem de bireylerin zihni yapısı üzerinde daha çok durmaya başladı. Böylece tek parti idaresi güçlendirilmeye ve laik-milliyetçi reformlar genişletilmeye başlandı. Bunların en belirgin şekli 1930'lu yıllardan sonra ilk önce parti tüzüğüne yerleştirilen daha sonra 1937 yılında

anayasaya koyulan Cumhuriyet ilkeleridir. Bu ilkeler; cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve devrimcilik idi(Karpat,1968;165-170).

Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik ilkesinin üzerinde bu kadar sıkça durulmasının Karpat (1968)'a göre bir sebebi de, Osmanlı İmparatorluğu zamanında verilen kapitülasyonların yarattığı sıkıntıdan dolayı, milli ekonomiyi kalkındırma çabasıydı. Fakat bu konuda istikrar gösteremedikleri ve ülke içinde yine yabancı sermaye hızlı bir giriş yaptığı için milliyetçilik ve devletçilik ilkesi bir süre sonra sadece yaygın bir politik malzeme olarak kullanılmaya başlanmıştır(Karpat,1968;187).

2.1.3. Cehle Karşı Bir Savaş: Eğitim

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş amacında da olduğu gibi en önemli hedef modern, rasyonel insanların yaratılmasıydı. Ne yasalar ne de zorlamalar bu bireyleri gerçek anlamda yaratabilecek güce sahip değildi. İstenilen hedef için atılabilecek en önemli adım, eğitim alanındaki düzenlemeler olacaktı. Mustafa Kemal'in de temel nokta olarak gördüğü ve daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi en önemli olan "kişilerin zihinlerinin" değiştirilmesiydi. Karpat ve Keyder'in belirttiği gibi, Cumhuriyetle birlikte Türkiye'nin her bölgesinde ve her kurumunda değişimi gerçekleştirebilmek için yasalar hazırlanmaya, hazırlanan yasaların da hayata geçirilmesine çalışılmaya başlanmıştır (Keyder,2003:110; Karpat,1996:50-65). Vatandaşların, cumhuriyet ideolojisine uyum sağlamasının temel koşulu, zihinlerindeki din merkezli düşünceden uzaklaşarak, modern bireyler olarak yaşamlarını düzenlemeleriydi. Karpat, Atatürk devrimlerinin asıl amacının Türk toplumunun geleneksel, duygusal ve örflere dayanan yaşam biçimini rasyonel, çağdaş fikirlerle değiştirerek modernleştirmek olduğunu ve Cumhuriyet rejiminin yetiştirmek istediği bireyin, bütün sorunlara entelektüel ve objektif olarak yaklaşan rasyonalist, geleneksellikten uzak ve laik bir kişi olacağı şeklinde özetler (Karpat,1996:88-95). Bireylerin yaygın olarak yaratılması ise eğitim kurumlarındaki dönüşümlerle sağlanabilirdi. Cumali, Atatürk'ün eğitim politikasını şöyle aktarır:

"Atatürk'e göre modernliğin temeli bir insanın kafasında atılır ve bu da eğitimin işidir. O halde Cumhuriyet döneminde yeniden yapılandırılan eğitim kurumlarının görevi sadece yapılan köklü değişiklikleri ve reformları halka anlatmak, halkın onları kabullenmelerini sağlamak değil; Türk insanının kafasındaki din merkezli düşünceleri, geleneksel Osmanlı fikrini ve yaşayış tarzını değiştirmek, yerine Batı'nın laik, modern değerler sistemini ve hayat tarzını yerleştirmektir. Ayrıca, eğitim genç kuşaklara Ümmetçi-Osmanlı kimliği yerine laik çerçevede belirlenmiş yeni bir milliyetçi Türk kimliği kazandırmakla görevlendirilmiştir. Bu da büyük ölçüde yeni Türk Tarih Tezi kapsamında 1932 yılında Türk Tarihini Tetkik

Cemiyeti tarafından yazılan dört ciltlik yeni tarih ve vatandaşlık bilgisi kitaplarıyla başarılmaya çalışılmıştır”(Cumali,2003:23).

Cumhuriyet dönemi eğitiminin diğer bir amacı da moderniteyi Türkiye'nin en ücra köşesine kadar yaymak ve yeni rejimi koruyacak yeni bir nesil yaratmaktır. Ahmad'a göre, yenilenen eğitim sistemi, dini ve geleneksel bir hayat benimsemiş Anadolu insanını, ileriye gören, modern, Batı'nın değerlerini benimsemiş, aktif vatandaşlar yapacaktır (Ahmad,2002:78).

Ülke içerisinde eğitimin geliştirilmesi ve Cumhuriyet neferleri oluşturarak, eğitilmiş insan kaynağına sahip olabilmek ve ekonomide uzmanlaşmış emek gücündeki ihtiyacı gidermek için iki yoldan çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki ülke içinde eğitim sisteminin düzenlenmesi iken, diğeri yurtdışında eğitime gönderilen öğrencilerin hem mesleki uzmanlaşmalarını hem de opera, bale gibi kültürel değerleri benimsemeleri için kaynakların finanse edilmesidir.

Ülke içerisinde eğitim düzenlemelerine dair atılan ilk adım 1924 yılında; Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim ve öğretim birliğinin sağlanması iken bir sonraki adım ise 1933 yılında; üniversite reformu ile İstanbul Üniversitesi'nin yeni eğitim politikaların uygun olarak faaliyete geçmesidir. Tekeli, İstanbul Üniversitesinin değişimini ve yeni durumunu aşağıdaki gibi özetler;

“Bu atılımlara ayak uyduramayan Darülfünun 31 Mayıs 1933'de kaldırılarak, yerine İstanbul Üniversitesi kurulur. Bu yeni üniversiteye üç kaynaktan kadro sağlanıyordu: 1)Darülfünun' dan üniversiteye geçen (geçirilen) hocalar, (bu arada hemen belirlemek gerekir ki, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi aydın eğitimciler, bir takım siyasal tutumlarla kadro dışı bırakılmışlardır.) 2) Yurt dışına gönderilen gençler. 3) Hitler faşizminden kaçan Alman profesörler” (Tekeli, 1980: 96-97).

Zürcher(1993), bu reformların yapılırken Darülfünun adı altındayken çalışan öğretim kadrosunun üçte ikisinin yani yüz kişiden fazla insanın kürsülerinden alındıklarını ve görevde bırakılanların ise yeni düzenin en güvenilir yandaşları olduğunu vurgular. Bu durum modernleşmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin çabaları olarak gösterilmektedir.

Henüz Kurtuluş Savaşından yeni çıkkıldığında, yeni devletin yönetim kadroları eğitimin devrim başarısı için ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Bu nedenle 1924 yılında yabancı uzmanlarla hazırlanan raporlardan yararlanarak ülkenin ihtiyacı olan insan gücü

belirlenip, uzmanlaşma konusunda eğitim alması için yurtdışına öğrenci göndermeyi planlamışlardır. Bu öğrencilerin maddi olarak yetersiz koşullara sahip olması fakat yetenekli kişilerden oluşması gerekmektedir. 1925 yılında bu düşünce pratiğe dönüştü ve yirmi iki öğrenci Fransa ve Almanya'ya eğitim almak için gönderildi. Devamında 1929 yılında "Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun" çıkarılarak, öğrenci gönderme bir sisteme bağlanmıştır. Bu kanun devlet dairelerinin, valiliklerin, belediyelerin, ticaret odalarının, Sümerbank, MTA gibi iktisadi devlet kurumlarının ve Harp Okulları ile askeri kurumların Avrupa'ya öğrenci gönderme kurallarını belirliyordu. 1930'lu yıllarda yurtdışına gönderilen öğrenciler aylık ortalama 94 lira veriliyordu. Bu miktar ile giden öğrenciler orada yaşamlarını rahat sürdürüyorlardı. 1932-33 yıllarında Milli Eğitim istatistiğine göre; Fransa'da 99, Almanya'da 97, Belçika'da 29, İsviçre'de 16, İngiltere'de 9, Çekoslovakya'da 5, İtalya'da 4, İsveç'te 2 ve Avusturya'da 1 Türk öğrenci bulunuyordu. Yine 1936 yılına ait Milli Eğitim Bakanlığı rakamlarına göre Avrupa'da bulunan 271 öğrenciden 59'unun kız öğrenci olduğu görülüyor. 1940 yılında Maarif Vekaleti, Nazilerin iktidara gelmesi ile yurt dışındaki öğrencilere "geri dönün" talimatını vermiştir. Bu talimatla birlikte 1.000 Türk öğrenci yurda geri dönmüştür. Yurt dışına gönderilen toplam öğrenci sayısı; 1929 ile 1945 arasında %70'i fen dallarında olmak üzere 2.800 kişi iken 1925-29 yılları arasında 700 kişidir. Ailelerinin desteğiyle yurtdışında eğitim alan 1.500 öğrenci de hesaba katıldığında 1950 yılında yurtdışında eğitim alarak ülkeye dönen, modernizmin temsilcisi ve cumhuriyet neferi olarak yurdun her köşesine gidip çalışacak 5.000 genç bulunmaktadır (Şarman,2005;15-78).

2.2. ÇOĞUL OLMA DENEYİMİ: 1950-1960 ARASI DÖNEM

Türkiye, İkinci Dünya Savaşından sonra Çok Partili Hayata geçmiş ve bu geçiş Türkiye için önemli değişimlerden birisi olmuştur. Çok Partili Hayat hem devletçilik yıllarından liberal ekonomiye geçişi, hem dinin politika içerisinde yer almaya başlaması açısından oldukça önemli unsurları taşır. Tüm bu çalışmalar 1960 yılının ilk yarısında dramatik sahnelere tanık olunması ile kesilecektir. Fakat Türkiye'de o yıllarda yaşanan bu girişimler ve sonucu toplumsal hafıza üzerinde çok taraflı etkiler bırakmış ve demokrasi bilincini, asker bilinci ile pekiştirmeye neden olmuştur. Bu nedenle 1950-60 yıllarının derinlemesine her anlamda incelenmesi en az Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'nın temelini oluşturan "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" şiarı ile kurulan bir devletin zihniyetindeki dönüşümünün anlamı kadar önemli kılar. Bir kesimin "yüce" duygularını yükseltirken diğer kesimin "yüce" duygularını al aşağı etmesi ile ulaştığı yerdeki millet bilincinin etkilerinin üzerinde durulabilmesi için hayati önem taşımaktadır.

2.2.1. Vazgeçilen Devletçilik ve Dışa Açılma Çabaları : 1950-1960 Arası

7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla çok partili hayata geçilmiştir. Çok partili hayat daha çok İnönü'nün teşvikleri ile başlamıştır. Batılılar ile sıkı ilişkiler kurma çaresi arayan İnönü yönetimi, o tarihlerde batıda tek parti yönetimine karşı duyulan antipatinin odağı haline gelmemesi için çok partili hayata yönelmiştir. Batılıların bu yöndeki teşvikleri İnönü yönetimini cesaretlendirmişlerdir(Avcioğlu,1968;247). İnönü, çok partili hayatın Türkiye rejiminin aması olduğu vurgularken Amerikan'ın o tarihteki önemli yazarlarından Walter Lippman 1 Nisan 1947 tarihli Newyork Herald Tribune'de Batılıların bu konudaki görüşlerini şöyle aktarmaktadır;

“Türkiye ve Yunanistan'ı gerçekten yardıma muhtaç oldukları ya da demokrasi modeli teşkil ettikleri için seçmedik. Bu ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin kalbine ve Karadeniz'e açılan stratejik kapılar olduğu için seçtik”(Akt.Avcioğlu,1968;249).

Türkiye hem iç nedenlerle hem dış nedenlerle çok partili hayata geçmiştir. Türkiye'nin çok partili hayatla, derebeyleri, şeyhleri toprak ağaları ve kapitalist çiftçileri ile birlikte büyük arazi sahipleri ile Anadolu tüccarları ön plana çıkmıştır. Siyasi parti politikaları bu bahsedilen sınıflara göre ayarlanmaya başlanmıştır. Bir bakımdan çok partili hayatı kendini yeni kurulan sistemde güvensiz hisseden bu sınıfların iktidar ile olan ilişkilerini pekiştirmeleri ve yerlerini sağlamlaştırılmaları olarak değerlendirebiliriz. Bu belirlemenin tek nedeni sadece Demokrat Parti içerisinde bu sınıfların önem kazanması değil aynı zamanda CHP içerisinde de aynı öneme sahip olmalarından kaynaklanmaktadır(Avcioğlu,1968:250). Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin artık burjuva sınıfı devleti olma yönünde büyük adımlar attığını gösterir. “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” şiarı artık tüm milletin egemenliğinden burjuva sınıfının egemenliğine doğru yol almaktadır. Çok partili hayata geçişle birlikte iç ortamdaki dengeler değişmeye başlamıştır. Milliyetçi-devrimci kanadı sindirmiş olan toprak ağaları ve tüccarlar CHP'de kalırken, Toprak Kanunu'ndan ürken toprak ağaları, laik politikayı benimseyemeyen din adamları ve dindar kesim, Varlık Vergisi'ni unutamayan azınlıklardan olan kompradorlar, CHP'nin nimetlerinden yararlanamayan ufak tüccar kesimi Demokrat Parti'ye geçişini uygun görmüştür (Avcioğlu,1968;253).

Çok partili hayata geçişle birlikte oy mekanizması kütlelere verilmiştir. Bu durum ise geniş nüfusları yönlendirme erkine sahip olan ağaları ve şeyhleri oy potansiyelleri gözetilerek siyasi iktidar açısından önemli duruma getirmiştir. Madalyonun bir tarafında iktidar için önem kazanan erk sahibi kişiler, bu önemle halk için de daha önemli hale gelmeye başlamışlardır. Etki ve tepki mekanizması içerisinde ilerleyen bu durum burjuva sınıfı iktidarını daha da pekiştiren bir durum olmaya başlamıştır(Avcioğlu,1968;270).

Türkiye'nin sanayi yatırımları konusunda iç sermayeyi çok fazla teşvik edemediği ve girişimlerinin tam başarıya ulaşamayarak daha çok dış sermayenin yatırımlarına teşvik oluşturduğu 1935 yılları ekonomik verilerde görülmektedir. Çok partili hayata geçişle birlikte sanayileşmemiş topraklarda, halkın büyük çoğunluğunun hala tarımla uğraşması ve toprak ağalarının önem kazanması ile birlikte II. Dünya Savaşı'ndan çıkan dünya için Türkiye yine arka bahçe olarak görülmüştür. Türkiye gibi gelişme çabası içerisinde olan ülkeler için iktisadi umut kapısı Avrupa ülkelerinin piyasa koşullarında yer alabilme ihtimalidir. Avrupa ülkeleri için Türkiye gibi ülkelerde yeni pazar arayışlarına umut vaat etmektedir. Bu durumdan hareketle Avrupa, Türkiye'nin kalkınmasına destek olmak için Marshall Yardımı'nda bulunmayı önermiştir. Türkiye bu yardımı kabul ederken kendi iktisadi büyümesine uygun çıkarları savunmaktaydı. Türkiye yönetimine göre savaştan yıkık çıkan Avrupa'nın bu dönemde gıda ve ham madde ihtiyacı en üst seviyededir. Türkiye, Marshall Yardımını kabul ederek tarımsal üretimini güçlendirecek ve Avrupa ülkeleri için gıda ve ham madde deposu olarak dünya ekonomisinde başarılı bir yere gelecektir. Avrupa'nın güçlü tarım ülkesi olma hedefiyle kabul edilen Marshall Yardımı, temelini Sanayi Devriminin sanayi üretiminden alan kapitalist sistem için Türkiye'yi tarımda da dışa bağımlı hale getirmekten başka bir işe yaramayacaktır (Avcıoğlu,1968;260-270).

Avcıoğlu'na göre Türkiye bu yardımla beraber iktisadi politikada önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Mustafa Kemal döneminde sanayi ülkesi olmaya çalışan ülke artık tarım ülkesi olma çabasına girmiştir(Avcıoğlu,1968). Fakat Küçük(1978), bunun yalnızca iktidara gelmeye çalışan Demokrat Parti'nin oy toplamak için gösterdiği çaba olduğunu sonradan sıkı bir manevrayla yön değiştirip sanayi yatırımlarında yabancı kaynaklı sermaye sağlamaya çalıştığını vurgular (Küçük,1978;245). Ahmad(1994), yine Küçük'e benzer bir düşünceyle Demokrat Parti'nin var olan yönetime karşı gelerek iktidara geldiğini, oyları bu anlayışla topladığını ve bu yüzden seçim vaatlerini yerine getirmek istediğini ama bir taraftan da ekonomik koşulların buna uygun olmadığını vurgular(Ahmad,1994;130).

Türkiye'nin sanayi ülkesi olma çabası yönündeki çalışmalarından uzaklaşması yönündeki öneriler Marshall yardımından çok daha öncelerinde, 1946 yıllarında, ABD'li uzmanlar tarafından Türkiye yönetimine iletilmektedir. Bu öneriler Türk kalkınma çabalarında etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde ABD'li uzmanlar Türkiye'nin devletçilikten uzaklaşması gerektiğini, özel girişimlerin ve yabancı sermayenin teşvik edilmesi gerektiğini ve devletin sanayi yatırımlarından çok tarımsal yatırımlarda bulunması gerektiği konusunda önerilerde bulunmaktadır. Türk Ekonomisine, Amerikan Müdahalesinin aşırı müdahalesine dair önemli verilerden biri Thornburg Raporu'dur. Bu rapor, Türkiye'nin Amerikan yardımını

alabilmesi için ne gibi girişimlerde bulunmasına dairdir. Özellikle üzerinde durulan ise devletçiliğin son bulmasıdır. Bunun gerekçesi ise şöyle sunulmaktadır;

“Sınai kalkınmanın ilk devresinde, hususi teşebbüsün rolünün tanındığı doğrudur. Fakat memleketi kurma işini Devletin kendi eline alacağını Hükümetin resmen ilan etmesi üzerine, hususi teşebbüsün sanayi sahasındaki inkişafı birdenbire durmuştur”(Akt. Avcıoğlu,1968;270).

Türkiye yönetimi tarafından gözden kaçırılan en büyük unsurlardan birisi devletin ekonomiye müdahale ettiği dönemlerin Büyük Buhran’dan dolayı piyasaların en durgun olduğu dönemler olduğu ve bu girişimlerin dünya nezdinde ülke ekonomisini bir parçada olsa hareketli tuttuğudur. Thornburg raporu sadece bu tespitle kalmaz aynı zamanda Karabük-Demir Çelik Fabrikası’nın tasfiye edilmesi gerektiğinin önemini belirtir. Bu tasfiyenin hem Türkiye halkının kalkınması için gerekli koşul olduğunu hem de Amerika’nın Türkiye’ye yardım çabalarının devam etmesi için Türkiye’ye bir sınav niteliğinde olduğunu vurgular. Thornburg raporu sadece bu önerilerle kalmaz, devamını sürdürür. Kalkınma için sanayiden vazgeçmesi gerektiğini vurguladığı Türkiye’de tarımdaki makineleşmeye yönelik ihtiyacını bile dışarıdan sağlaması gerektiğini öne sürer. Türkiye’nin yapacağı en akılcı işin en basit tarım makinelerinin bile parçalarını dışarıdan alarak montajını ülke içerisinde yapması olduğunu vurgular. Taşımacılıkta da Amerikan taşıma şirketleri ile ortak iş yapılmasının bilgi ve deneyim açısından Türkiye’ye faydalı olacağını belirtir. Önerilerini devam ettiren raporda en dikkat çekici bölümlerden birisi de Türkiye’nin yabancı sermayeye de yerli sermaye kadar ayrıcalık taşıması gerektiğini vurgular. Bu çok önemli öneri, Türkiye’nin kalkınması için olmazsa olmaz koşullar arasında görülür. Sayısız önerilerden bir tanesi ise; Türkiye’de “iyi seçilmiş” Amerikan kitap ve mecmualarının daha fazla bulundurulmasının ülkenin iktisadi ve ekonomik olarak kalkınması için kaynaklar zinciri oluşturacağını vurgular. Tüm bunların içerisinde Thornburg’un bu düşüncelerinin Türkiye’de çok itibarlı bulunması ve o dönemki medyada, özellikle Vatan Gazetesi’nde, “Büyük Türk Dostu” diye söz edilmesi ve düşüncelerinin övülmesi ilgi çekicidir. Bu övgülerin gösterdiği tek bir şey vardır; “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” şiarı ilk yönetim eliyle burjuva sınıfının egemenliğine sonra Marshall Yardımı ve Thornburg Raporuyla, ABD yönetime verilmeye hazırlanmaktadır (Avcıoğlu,1968;271).

Türkiye yönetimi, destek aldığı toprak ağalarıyla birlikte Thornburg Raporuna uygun reformlara gitmiştir. Bu sayede 1949 yılında Marshall Yardımından ilk traktörler gelmeye başlamıştır. Fakat traktörleri alan Türkiye beklediğinden daha az dış kredi alabilecektir.

Yine rapora uygun davranarak ABD'nin güvenini kazanmaya çalışan Türkiye, 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankasını kurar ve bu banka yabancı sermayeye özel destek vererek sanayi işletmelerinin kurulmasına öncülük eder. Yerli sermaye tarıma yönlendirilirken Lever Brothers İstanbul'da bitkisel yağ fabrikası kurmaya hazırlanıyordu. Bu fabrikada üretilen margarinler yurt içinde Vita ve Sana adlarıyla satışa sunulacaktır. International General Electric Company adlı şirket ise yerli-yabancı ortaklıkla elektrik ampülü üretmeye başlayacaktır. Ahmad(1994) bu dönemi şöyle anlatır;

“Ağustosta'ta devlet girişimlerinin bu transferini ve özel sektör gelişmesini kolaylaştırmak için, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu. 125 milyon TL'lik sermayesini önde gelen ulusal ve yabancı bankalar temin etti; Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, 9 milyon dolarlık bir borç verdi. Marshall Yardımı 37 milyon TL sağladı. Bankanın belirtilen hedefi “özel sanayi kurmak, yerli ve yabancı sermayenin sanayiye girmesini teşvik etmek ve Türk sanayisinin dayandığı menkul değerleri özel ellere transfer edip orada muhafaza etmek”ti. Banka, üretken kapasitelerini genişletmeleri ve yenilemeleri ya da yeni üretim birimleri kurmaları isteğiyle sınai firmalara uzun vadeli krediler verdi. Firmalara teknik ve idari danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sundu ve özel sektör adına Marshall Yardımı Fonlarını yönetti”(Ahmad,1994;132).

Menderes'in 1951 politikasını çözümleyen Lewis şunları yazıyordu;

“Şu anki hükümet politikası, devletçiliği bir bütün olarak ortadan kaldırmak değil, onu tedricen azaltmak ve sonunda özgül olarak devlet mülkiyetine uygun ya da aynı şey olan özel sektör için çekici olmayan ekonomik faaliyet biçimleriyle sınırlamak gibi görünüyor. Buradaki temel soru şudur; devletçilik altında Türkiye'nin planlı imarı, eski koşullara ya da bir tür ekonomik sömürgeciliğe geri dönme tehlikesi olmadan sınırlanmasını ya da terk edilmesini gerektirecek kadar ileri gitmiş miydi? Kuşkusuz, 20. Yüzyılın ortalarında, Türkiye tarihinde kaçırılan 19.yüzyıl liberal kapitalizmine geri dönme ya da onu yakalama çabası tehlikesiz değildir”(Lewis,1951;328-329)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kapitalistleşme çabasının tehlikesi Yabancı Sermaye Teşvik Yasasında yatmaktaydı. Bu yasa ile birlikte sanayi atılımında bulunan Türkiye'yi yabancı sermayenin işgal etmesi tehlikesi belirmişti (Ahmad,1994;138). 1954 yılında çıkarılan “Yabancı Sermaye Teşvik Yasası” ile birlikte ülkeye yabancı sermayeden oluşan ya da yabancı sermaye ile ortaklı sanayi yatırımı yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin kapitalist işletmelerinin başında gelen Koç Holding bu yıllarda yasadan yararlanarak Henry Ford'la

görüşmek için Amerika'ya giderken Adnan Menderes'ten Ford'a hitaben bir tavsiye mektubu almıştır(Küçük,1978;210). Böylesi bir çaba yasanın amacını ve işlerliğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu girişim çabalarının sonucunda gelinen noktaya dair 1964 yılında yapılan Sanayi alanındaki değişimlere dair Devlet İstatistik Enstitüsü'nün "1964 İmalat Sanayi Sayımı" çalışmasından ulaşılabılır. Sayımda on ve ondan fazla işçi çalıştırılan kurumlar büyük sanayi sayılmıştır. Tablolarda verilen rakamların 822'si gıda ve 689'u dokuma sanayisi alanındadır.

Nicelik olarak artış gösteren sanayi kuruluşlarına nitelik olarak bakıldığında bu yatırımların daha çok yabancı sermayenin ya da yabancı sermaye ortaklıklı oluşturulduğu fark edilebilir. Ama görünüşte kalkınma için yetersiz kalmakla birlikte daha önceki yıllara nazaran bu dönemdeki sanayi yatırımlarında nicel olarak bir hareketlenme gözlenmektedir. Küçük bu durumun daha çok 1954 yılında çıkarılan Yabancı Sermaye Teşvik Yasası ile Demokrat Parti'nin politik tutumuna yüklenmek istediğini oysa bu durumun Demokrat Parti'nin politik tutumu olmadığını aynı zamanda CHP'nin de aynı anlayış içerisinde olduğunu vurgular(Küçük,1978;233).

Marshall Yardımı ile birlikte ülkenin tarımsal üretici ve üretim profili de değişmektedir. Karpat tüm bu gelişmelerle ilgili olarak 1950'den sonra toprak ve ticaret burjuvazisi için şu değerlendirmeyi yapmaktadır;

"Toprak sahipleri grubu, Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren gelişerek, Cumhuriyet devrinde tam olarak meydana geldi. Miras, satın alma(bazı hallerde tefeci, borçlu köylünün rehin ettiği toprakları alarak toprak sahibi oluyordu), grup veya aile içinden evlenerek toprakların birleştirilmesi veya tarafların kendi rızaları ile mülklerini birleştirmeleri neticesi, toprak, muayyen bazı ellerde toplanıyordu... Bu konuda kesin rakamlar bulunmamakla beraber, bunların aşağı yukarı 50 bin aile olduğu güvenle söylenebilir"(Karpat,1968:????).

Karpat'ın bahsettiği bu toprak sahipleri özellikle sanayide işlenen tarımsal ürünleri, zeytin, pamuk, tütün ve taze meyve gibi ürünleri yetiştiren kişiler olduklarını ve bu kişilerin Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerindeki küçük illerde yaşadıklarını vurgular. Ürünleri ya devlete ya da direkt dış alıcıya satarlar aynı zamanda küçük yetiştiricilerinde ürünlerini satmalarında aracılık ederler. Böylece bu aileler hem kentte yaşayan tüccarlarla bağlantısı olan hem de köy halkı ile iletişim inde olan yarı kentli bir sınıfı oluştururlar. Tam da bu sınıf 1950-60 arası Demokrat Partinin oy kaynağı olarak gördüğü ve iktidardaki bağlantıları ile

yerini sağlamlaştıran burjuva sınıfı olacaktır. Aynı dönemin sanayicilerinin işlettikleri sermaye birkaç bin ile birkaç milyon arasında değişmektedir. Bu iki grup da muhafazakâr kesimi oluşturmaktaydı ve bir çoğunda toplumsal sorumluluk hissi bulunmamaktaydı. Yaşamlarının büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun seçkin sınıfına benzemektedir. Lükse düşkün, taklitçi ve zevk için bir çok harcamayı yapan... Bu yapı içerisinde yer alan ziraatçı kesim dinin serbest bırakılması gerektiğini vurgular, şehirli üst kısım ise kendini daha kozmopolit görmesinden dolayı laikliği savunur. Fakat toplumsal siyaset konusunda her ikisi de aynı derecede muhafazakardır (Avcioğlu,1968;277-279).

“Bu müteşebbis sınıfı, dış memleketlerden yardım almak hususunda büyük bir istek göstermesine karşılık, işletmecilikte ve özellikle işveren- işçi münasebetleriyle ilgili eski görüşlerini, bu alanlardaki yeni gelişmelere uygun olarak değişmesi gerekince, ‘bu gibi metotların Türkiye’de sökmeyeceği’ şeklinde dogmatik bir gerekçeyle, yeniliklere karşı direnmektedir. İşveren-içi münasebetleri ve genellikle iş konularında daha yeni görüşlere sahip olan ve bu görüşleri alenen savunmaktan çekinmeyen Amerikalı iş adamlarına bu çevreler, ücretlerin arttırılmasını veya sendika haklarının tanınmasını isteyen işçi liderlerine baktıkları gibi şüpheyle bakarlar” (Yalman,1930;211)(akt.Avcioğlu,1968;279).

Tarımdaki makineleşmenin getirdiği sonuçların en belirgin olanı; eski toprak ağalarını zenginleştirdiği iken çok sayıdaki ortakçı köylünün durumunu kötüleştirmiştir. Böylece toprak ağaları kapitalist duruma gelmekte, ortakçı köylü ise işsiz kalmaktadır. Çünkü ortakçı köylünün ekebileceği toprağı yoktur, toprak alması imkânsızdır ve makineleşme yüzünden azalan ihtiyaç olan kol gücünde de iş bulması güçtür. Bu durum sanayi üretiminde en çok kullanılan pamuk yetiştiriciliğinin olduğu köylerde kendini daha çabuk göstermektedir. Pamuk yetiştirilen köylerde kapitalizm daha hızlı gelişmekte ve bunun ortakçı köylüler kısa dönemde topraklarını yitirmekte ve ırgat olarak çalışmaya başlamakta iken toprak ağaları kapitalist çiftçiler haline gelmektedirler(Avcioğlu,1968;289-300). Sanayide çok fazla tüketilmeyen sebze-meyve yetiştiriciliğinin yapıldığı köylerde kapitalizmin gelişmesi daha geç gözlenmektedir. Bu yetiştiricilikte ilkel yöntemlerin daha geçerli olması ve yoğun aile emeğinin kullanılması makineleşmeden uzak durmayı sağladığı için küçük aile işletmeleri burada kendilerine hareket alanı sağlayabiliyorlardı. Büyük sermayeler bu tip ürünlerin üretimine girmek yerine taşıma ve pazarlama konusunda egemenlik kurmaya yeltenmişlerdir(Avcioğlu,1968;301).

Bu koşullarda işsiz kalan topraksız köylü aileleri çözümü şehirlere göç edip fabrikalarda çalışmakta bulmuşlardır fakat dışa bağımlı olarak, ağır sanayi için çalışmayan

sadece cılız tüketim mallarını üreten bir sanayi de bu imkanı ortadan kaldırmaktadır(Avcioğlu,1968;310). Avcioğlu bu dönemi Şu satırlarla özetler;

“Özetlersek, Türk tarımı kapitalist bir gelişme içindedir. Fakat bu gelişme, kapalı ekonominin ilkel şartları içinde yaşayan milyonlarca köylü ailesini pek az etkilemektedir. Tarım üretiminin yarısından fazlası, ‘kendi için üretim’e gitmektedir. Bu ‘prekapitalist’ sektörde üretim düşüktür ve yatırım yok gibidir. Mevsimlik ve gizli işsizlik dolayısıyla iş gücü israf olmaktadır. Nüfus baskısı, mer’a ve ormanların tahribi ve erozyon yoluyla toprağı zayıflatmaktadır. Dıştan bir müdahale olmadığı sürece, kendiliğinden bir gelişme mümkün olsa bile çok uzun zaman alacağa, bu arada köylünün durumu tahammül edilmez ölçüde ağırlaşacağa benzemektedir. Sektörün toplam üretimi ile üretici köylünün zati tüketimi arasındaki fark olarak tanımlayacağımız ekonomik fazla, ağa, tefeci ve aracı elinde toplanmakta ve pek azı verimli yatırımlara yönelmektedir. Ekonomik fazla, bu sınıfların lüks tüketimini ve tefeci sermayeyi beslemektedir”(Avcioğlu,1968:315)

Cumhuriyet’in ilk yıllarında amaçlanan milli kapitalist bir sınıf oluşturmak iken gelinen noktada büyük yabancı firmalara ve devletlere bağlı bir kapitalist sınıf yetiştirmektedir. Bu amaçla kapitalist sınıfa geçmiş yıllardakini kat kat aşan olanaklar sağlanmıştır.

27 Mayıs’ta trajik sahnelerle biten Demokrat Parti iktidarı yıllarında dış yatırımlar, tarım alanındaki genişleme ve dış ticaret biçimlerinde ilk yıllarında yarattığı elverişli ortam göz önüne alındığında 1950-1954 arasında yatırımlarda özel sektör payında bir artış görülmüştür daha sonraki yıllarda bu artış azalışa dönüşmüştür. 1954 yıllarından başlayarak hızlanan enflasyon ve artan dış ticaret güçlükleri ile birlikte, devlet yatırımları ağır basmaya başlamıştır. Yatırımlarda özel sektör payı, yüzde 6-7 civarında kalmıştır. Ve özel sektör yatırımlarının yüzde 50’den fazlası konut yatırımlarına gitmiştir(Avcioğlu-1968;333).

1946-50 yılları arasında zemini hazırlanan yukarıda bahsedilen sınıflardan güç alarak iktidara gelen Demokrat Parti, yine iktidar yıllarında bu sınıflarla beraber kapitalist kalkınma çabalarına hız kazandırır. Fakat Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında ekonomiyi oldukça dışa bağımlı hale getirme hatasında bulunmuştur. Küçük(1978) bu dış politikanın sebebini Sovyetler Birliğinin dostluk önerisini red etmek, Avrupa’nın liberal ekonomi politikalarını kabul etmek olduğunu savunur. 1950’nin başlarından itibaren içeride iktisadi yatırım için kredi imkânlarını düşünmeden, hesaplamadan artırırken dışarıda da yine hesapsızca borçlanmaya başlamıştır. Demokrat Partinin içeride verdiği krediler daha çok Ziraat Bankası üzerinden verilmekteydi. Sadece kredi vermek değil aynı zamanda ürün fiyatlarının

yükseltilmesi ve traktör sayısının dışa bağımlı olarak hızla artırılması “sosyal adalet” ve “ilk sermaye birikimlerini” gerçekleştirme amacından kaynaklanıyordu(Avcioğlu,1968;275-288).

1960 yılında Menderes hükümetine son verildiğinde Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi çökmüştü ve onun yerine gelen yönetimin en temel görevi ülkenin ekonomisini sağlam ayaklar üzerine oturtmaktı(Ahmad,1994;147).

2.2.2. Çok Partili Sistemin Vizyon Çelişkisi: Laiklik Mi Dindarlık Mı?

1923-50 arası dönemde sürekli laiklik üzerine kurulan politikalar, çok partili sisteme geçilmesi ile farklı bir hal almıştır. Demokrat Parti, oy potansiyelini dindar olan kesimden almaya çabaladığı için seçim politikalarının çoğu bu yönde ilerlemiştir. Demokratlar iktidara geldiklerinde ülkede büyük umutlar yaratmışlardı. Tek parti sisteminden sonra, ülkeyi demokratik biçimde yönetme, çağdaşlaşma ve refah getirme sözü veren demokratlardan halkın beklentisi oldukça fazlaydı(Ahmad,2006;131). Aslında her iki partinin de hedefi; Türkiye’yi modernleştirmektir. CHP ile Demokrat Parti arasındaki fark, modern Türkiye’ye giden yoldaydı. Bu görüşün gelişmesinde önemli etkenlerden birisi 1945’ten sonra ortaya çıkan liberalizasyon, milliyetçilik fikrinin içeriğini de değiştirmişti. Bu değişim özellikle Sovyet Rusya’sından etkilenme potansiyeli yüksek olan halkın düşünce biçimindeki kaymaları önlemeye yönelik oluşturulmaya çalışılmıştır (Karpaz,1967;369).

Demokrat Partililer, kamusal alan reformlarında Kemalizm ideolojisine zamanın gereklerine göre yorumlanıp uygulanmasına katılıyorlardı. Kemalizm’in altı okla ifade edilen bazı ilkelerinin amaçlarına ulaştığını ve gözden geçirilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Bunların en başında da Türkiye’nin artık korumacı bir devlete ihtiyacı olmadığı idi. Böylece devletçilik ilkesinin anlamını yitirdiğini savunuyorlardı(Ahmad,2006;132).

1946 yılından sonra beliren milliyetçilik anlayışının fikir babası Hamdullah Suphi Tanrıöver’dir. Tanrıöver, milli gücün kaynaklarının tarihte, özellikle Osmanlı İmparatorluğu tarihinde bulunduğunu ve Müslümanlığın Türk toplumunun ruhunda yaşadığını iddia ediyordu. Bu düşünceden hareketle de Tanrıöver, milliyetçiliğin tarih ve dine dayandırılmasını istiyordu. Görüşleri basında ve halk arasında büyük ilgi görünce 1949 yılının Mayıs ayında Türk Ocakları’nı yeniden kurmayı başardı(Karpaz,1967;365-371). Yeni

milliyetçilik anlayışı bazı ırkçı düşünceleri de desteklemeye başlamıştır. Türkiye için genel olarak esas tehlike teşkil edenlerin “solcular” oldukları, “sağcıların” ise tehlikeden uzak oldukları kanısı hakimdir. Bu tutumdan cesaret alan ırkçılar da “milliyetçilik” etiketi altında faaliyetlerine devam edebilmektedirler. Nihal Atsız, daha 1951’de savaş yoluyla dünyadaki bütün Türkleri birleştirmeye çalışacak yerde şimdiki sınırları içinde kalma kararının Türkiye için bir şerefsizlik olduğunu yazabiliyordu. Bu düşüncelerden etkilenen dönemin dört milletvekili ileriki günlerde, ırkçılığı teşvik ettikleri gerekçesiyle istifa ettirilmişlerdir (Karpat,1967;385).

Bunun yanında Türkiye’de çok partili sistemin kurulması ve Adalet Partisinin iktidara gelmesi aydın kesimi rahatsız ederken, köylüler ve kasabalılar bu durumdan memnun idiler. Çünkü Demokrat Parti Hükümeti, 1950’de iktidara geldikten sonra, ezanın yeniden Arapça okunmasına müsaade etti. Devlet radyosunda kuran okunmasına izin verdi. Ahmad(2003) bu dönemde yaşanan değişiklikleri şöyle özetler;

“16 Haziran 1950’de, iktidara geldikten yaklaşık bir ay kadar sonra, ezanın yeniden Arapça okunmasını mümkün kılan bir yasa çıkardılar, çünkü ezan Haziran 1941’den beri Türkçe okunmaktaydı. Demokratlar ayrıca anayasa metninin dilini de Osmanlıca’ya yaklaştırarak Atatürk döneminin güncellenmiş Türkçe’sinden uzağa çektiler ve Türkiye’nin Osmanlı geçmişiyle yakınlaşmaya başladılar. Hakım olmaya başlayan Soğuk Savaş ve anti-komünizm havasında, soldaki tüm partiler yasadışı ilan edildi, bunların önemli üyeleri ya hapsedildi ya da sürüldü. Komünist bir şair olan Nazım Hikmet ülkeden kaçıp Sovyet blokunda yaşamak zorunda kalırken, solcu yazar Sabahattin Ali, CHP iktidarının son yıllarında devletin istihbarat birimlerinin içinde olduğu iddia edilen tertip sonucunda bir kaçakçı tarafından öldürüldü”(Ahmad,2003;132).

Ahmad’ın (2003) yazdıkları üzerinden düşünüldüğünde, Kemalist ideolojinin tek bir hakim sınıf oluşturmaya çalıştığını eleştirerek iktidara gelen Demokrat Partinin aynı zamanda yine aynı anlayış içerisinde olduğu görülmektedir. CHP’nin savunduklarından daha farklı olarak, oluşturulmaya çalışılan modern Türkiye anlayışı için halkın dini motiflerden ve ırkçı düşüncelerden uzaklaştırılma çabasının bu dönemde Demokrat Partili bürokratlar tarafından yeniden dine yaklaştırılan ve artırılan ırkçı görüşleriyle perçinleştirdiği görülmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde Türkiye’de çok partili hayata geçiş ve alternatif bir soluk olan Demokrat Parti icraatları, Kemalizm açısından değerlendirildiğinde demokrasi ve modernleşme yolunda atılan büyük bir adım gibi görülse de aslında Kemalizm’in oluşturmaya çalıştığı toplumsal yapıyı gerileyen bir süreç olarak değerlendirilebilir. Nihayetinde de dönemin sonunun askeri bir darbe ile gelmesi ve bir ülkenin başbakanının idam edilmesi

demokrasi adına ve batı medeniyetlerine erişme adına geriye doğru atılmış, büyük çabalar sonucu ülkenin getirildiği noktayı oldukça yobaz bir noktaya getirmiştir.

Karpat(1967)'a göre, Türkiye'de çok partili sistemin kurulması aynı zamanda laikliğin daha liberal bir şekilde de yorumlanmasına yol açtı. Bu serbestlik ile din eğitime ve ibadete daha büyük bir alan sağlanmış oluyordu. Fakat bu durum devlet kurumlarını etkilememiştir(Karpat,1967;405).

Yerleştirilmeye çalışılan modern dilin zorla topluma kabul ettirilemeyeceği görüşü Demokrat Parti iktidarı döneminde Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti tarafından savunuldu. Yeni dil, idarecilerle halk arasında ve ailelerle okulda eğitim alan çocuklar arasında iletişim kurmayı zorlaştırıyordu. Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti bu durum karşısında yeni bir dilin kanunla tüm ulusa kabul ettirilemeyeceğini vurguluyordu. Bu düşünceler etkisini gösterdi ve zorlama dil uygulaması okul ve resmi dairelerden kaldırıldı. Demokrat Partinin halkın iradesi ve gelenekleri üzerinden yürüttüğü politikalar beraberinde bir çok değişikliği getirdi. Eskiden halkla karşılaşmaları zorunlu hallerde olan politikacılar, halkın içerisinde yer almaya başladı. Halk ilk başlarda soru sormaktan çekinirken ve politikacılar sorulan soruları terslerken bu düşüncelerle beraber halkla iletişime geçmeye başladılar(Karpat,1967;461).

2.2.3. Özgür Bilim, Özerk Üniversite

Bu dönem de genel olarak eğitimin yaygınlaşması beklenirken, eğitim ile ilgili politikalar daha çok oy toplama amacına yönelik olarak değiştirilmiştir. Bir önceki dönemde kurulan köy enstitüleri kapatılmış. Bu okullar o dönemin en büyük korkusu olan "komünist" bireyler yetiştiren devlet zihniyetinden uzak kurumlar olarak gösterilmiştir.

1946'lı yıllarda kabul edilen 4936 sayılı Yüksek Öğretim yasası ile üniversitelere verilen en büyük özellik; özerklik idi. Bu yasa ile verilen özerklik ile üniversiteler yeniden kendi alanlarında otorite sahibi olan kuruluşlar olarak tanınmıştır. Yasada üniversitelerin yükümlü oldukları sorumluluklar detaylı olarak belirtilmiştir(Oktik,1995;135). Oktik, bu sorumlulukların özetini maddeler halinde aşağıdaki gibi verir;

- Eğitim almış öğrencilerin açık fikirli olmalarını ,geniş düşünebilmelerini, akademik düşünebilen kişiler olmalarını, Türk reformlarının ilkelerine sadık olmalarını, vatanseverlik duygularını aşılmasını ve çeşitli uzmanlık dallarında kişisel çalışmalarını olmasını sağlamak

- Önceliği ulusal problemlerin aldığı akademik araştırmaları yürütmek,
- Hükümet yöneticileri ile işbirliği içerisinde, ulusun gelişmesini amaçlamak
- Doktora öğrencilerinin araştırmalarını düzenlemek ve araştırma sonuçlarını yayınlanmak
- Toplumun seviyesini yükseltecek bilimsel veriler yaymak(Oktik,1995:135).

Üniversitelere ilgili çıkarılan bu yasa 1973'e kadar yürürlükte olmuştur. Bu kanun 1933 üniversite reformundan ileriye bir adım atmakta ve beraberinde Üniversitelerarası Kurul adında yeni bir kuruluş meydana getirmektedir. Bu kurumla birlikte üniversiteler arası işbirliği ve problem çözme yeteneğinin artırıldığı söylenebilir (Korkut,1984:22).

Bir taraftan da ülkedeki üniversite sayısı artmakta, bölgelerin ihtiyaçlarına göre üniversiteler kurulmakta ve böylece özerklik koşullarında belirlenen sorumlulukları taşıyan akademisyenlerle ülkenin dört tarafına cumhuriyet ideolojisi yayma çabaları devam etmektedir. Bu yıllarda Ankara Üniversitesi kurulurken yedi ülkenin üniversite ile ilgili yasaları incelenmiştir(Korkut,1984;21). Bu aynı zamanda modernleşme alanındaki çabaların eğitim alanına olan yansımasıdır. Bir taraftan kent üniversiteleri diğer taraftan da kent dışı üniversiteler kurulmaya çalışılıyordu.Bunun gerekliliğini Bozkurt aşağıdaki gibi ifade eder;

“daha önce de belirtildiği gibi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitişini izleyen yıllarda uluslar arası ilişkilerin gelişmesi, şehirleşme, sanayileşme gibi faktörler teknik yönü ağır basan, pratik yetenekleri fazla, kuramsal bilgilerden çok, sorunlara dönük, yabancı dil bilen elemanlar yetiştirmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Kuşkusuz bu zorunluluğun ilk ürünü Doğu Anadolu'da kurulacak üniversite olacaktır”(Bozkurt,1984;24).

Doğuda kurulması amaçlanan bu üniversitenin halkın sorunlarına bilimsel çözümler getiren bir yapıda olması planlanılıyordu. Bu niteliklere uygun üniversite Erzurum'da kurulan Atatürk Üniversitesi'dir. Bu üniversitenin geleneksel mesleklere dair eğitim verirken bir taraftan da çiftçilik, tarım, hayvancılık gibi alanlarda uygulanabilecek projeler hazırlaması üzerinde duruluyordu. Ne yazık ki üniversite kurulduktan sonra amaçlananlar yerine getirilememiştir (Bozkurt,1984;25).

Yine hemen hemen aynı hedefler doğrultusunda bu yıllar arasında kurulan üniversiteler; Orta Doğu Teknik Üniversitesi(Ankara), Ege Üniversitesi(İzmir), Karadeniz

Teknik Üniversitesi(Trabzon) olarak sıralanabilirler. Üniversiteler, nüfusu dağınık ve geniş toprak parçası üzerinde bulunan Türkiye'nin her tarafında kurulmaya çalışılmış ve bilimsel yenilikler bu alanlara taşınmaya çalışılmıştır (Bozkurt,1984).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yurtdışına gönderilen ve İkinci Dünya savaşından sonra hemen hepsi geriye dönen yeni nesil akademisyenler, çıkarılan özerk üniversite yasası ile birlikte Anadolu'nun her köşesine bilim taşımaya başlayacaklardı.

2.3. YENİDEN DEMOKRASİ DENEYİMİ:1961-1980 YILLARI ARASI

1960 yılında yaşanan askeri darbeden sonra, ülke bir yıl boyunca askeri yönetimde kalmış ve bu süre zarfında ülkenin başbakanı başta olmak üzere yönetici konumundaki insanların idam cezası ile hayatlarına son verilmiştir. Ordunun yönetime el koyduğu ve sonra yeniden demokrasiye dönüş çabalarının başladığı dönem birçok sosyal bilimci tarafından "ikinci cumhuriyet" olarak adlandırılmıştır (Ahmad,2003;Zürcher,1993). Bu dönem de ordu yönetiminden, demokrasiye geçme çabaları yine ordu müdahalesi ve yönlendirilmesi etrafında yapıldığı için hem yapılan seçimler, hem yönetim biçiminin ne kadar demokratik olduğu tartışılabilir bir konudur. Demokratikleşme çabaları ordu güdümünde devam ederken bu dönem çok da uzun sürmeyecektir. 1971'de ülke, yeni bir askeri muhtıra ile demokrasiye ara verecektir.

2.3.1.Planlı Büyüme Yılları

Demokrat Parti iktidarının sürdüğü on yıl boyunca ülke de sadece siyasi sorunlar değil aynı zamanda ekonomik sorunlarda ortaya çıkmıştı. Milli Birlik Komitesi hem bu siyasi sorunları hem de ekonomi için yeni temeller ortaya koymaya mecburdu. Demokrat Partili yöneticiler; istikrarlı olarak kalkınma programı uygulamak yerine, günlük çözümlerle iktidarda oldukları yılları kurtaracak bir ekonomik büyüme yaratmışlardır.

MBK'nın yönetimde kaldığı 1960-61 yılında devraldığı hükümetten halkı olumsuz etkileyen ekonomik gelişmeler vardı. MBK yönetiminin ilk yaptığı iş, tamamlanmamış olan 448 belli başlı yatırım projesinin yararlılığını gözden geçirmek için durdurmak olmuştur. Bu davranış ekonominin işleyişini yavaşlatmış, kitlelere kadar ulaşan olumsuz etkileri olmuştur. Esnaf-tüccar ilişkisinin 27 Mayıs darbesine dair olan tepkisi de piyasa işlerini

yavaşlatmaktaydı. 1961 yılında para hacmi artmasına rağmen para harcanmayıp elde tutulmakta idi. Dönemin maliye bakanı bu dönemde işe yatırılmayan para miktarının 800 milyon lira civarında olduğunu belirtmekteydi. Piyasanın bu durgunluğuna ek olarak aynı yıllarda tarımsal üretim miktarı da düşmüştür. Bu duruma bir de MBK'nın buğday fiyatlarını artırmama kararı eklenince halk tepki göstermişti. Ve bu durumun suçlusu olarak CHP'lileri görüyordu(Cem,2007;339).

Milli Birlik Komitesi ekonomi için yeni temeller ortaya koymaya çalışırken planlı bir ekonomiye ihtiyaç duyuyordu. Planlı ve eşgüdümlü kalkınma arzusu, anayasanın 129. Maddesi ve Eylül 1960 tarihli 91 sayılı yasa sayesinde bu soruna çözüm bulunmuştu(Zurher,1993;382). Bu nedenle 1960'ta Devlet Planlama Teşkilatı(DPT) kuruldu(Ahmad,2003;153). Kongar(1998), bu yılları İsmet İnönü'den alıntı yaparak aşağıdaki gibi aktarır;

- “İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak bir demokratik düzeni kesin olarak seçmiş olan Türk Milletinin, Anayasamızda açık ifadesini bulan iktisadi ve sosyal hayatı, keyfi ve plansız davranış tecrübelerine son verip adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlaması amacına göre düzenleme arzu ve azmine uygun olarak;
- ‘Milli tasarrufu artırmak, yatırımların toplum yararına, gerektirdiği önceliklere yönelmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere,
- ‘Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır’(Devlet Planlama Teşkilatı,1964;3'den akt.Kongar,1998;361).

DPT'ye ekonomik, toplumsal ve kültürel planlama alanlarında geniş yetkiler verilmişti. DPT, yabancı danışmanlarla birlikte, beş yıllık kalkınma planları oluşturmaya başladı. Ancak başından beri DPT'nin rolüne ve konumuna dair partiler arasında anlayış farkı vardı ve bu fark anlaşmazlıklara neden oluyordu. Devletçi yapısıyla CHP, DPT'nin politikalarını bütün kesimler için bağlayıcı görürken diğer partiler ise bunu kabul etmiyorlardı. Bu tartışmalar sonucunda İnönü, DPT'nin yetkileri konusunda bazı tavizler vermek zorunda kaldı (Zurher,1993;382).

Devlet Planlama Teşkilatı'nın temel ödevi ekonomiyi beş yıllık planlar dâhilinde yönetmekti. Bu ödev ile birlikte yeni anayasada yer alan teşkilat, başbakanın başkanlık yaptığı bir kurumdu. Dolayısıyla da iktidardaki partinin etkilediği bir danışma kuruluydu. Aynı

zamanda da beş yıllık plan yürürlüğe girmeden önce hükümet ve Meclis tarafından onaylanması gerekiyordu. Bu da tüm planlama sürecini siyasi ve ideolojik bir hale getiriyordu (Ahmad,2003;154). Bu durum iktidarlar değiştiğinde daha çok belirgin hale geliyordu. 1965'ten sonra Adalet Partisi iktidarında DPT'nin etki alanı daha da daraltıldı. 1968'de açıklanan ikinci beş yıllık plan devlet kesimi için bağlayıcı iken özel kesim için sadece öneri niteliği taşıyordu. Bu durum AP'nin devleti özel teşebbüsün hizmetkârı olarak görmesinden kaynaklanıyordu (Zurcher,1993;382).

Çok partili sisteme yeniden geçildiğinde ve Demokrat Partinin görüşünü benimseyen siyasi partiler hayata yeniden katıldığında 1961 anayasasında yer alan 41. Madde geçerliliğini yitirmişti. Bu madde "iktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenir" diyordu. Fakat Türkiye'de yeni doğmakta olan ve iktidar üzerinde etkili olan sanayi çevresi bu görüşü kabul etmek yerine, işçileri kontrol edip yönetebilecek bir devlet istiyorlardı. Türkiye gibi gelişmişlik düzeyine sahip olan bir ülke için grev ve sözleşme hakkının bir lüks olduğunu savunuyorlardı(Ahmad,2003;154). Bununla beraber; AP'yi, DP'den ayıran önemli bir temel ekonomik görüş farkı yoktur. İki parti aynı çıkar ve zümrelerin değişik dönemdeki temsilcileri olmuştur. Her ikisi de bu çıkarlara kitlelerdeki özelemlerin benzer doğrultuda olduğu belirli bir zaman kesitinin ürünüdür. DP'nin devamı olarak değerlendirilebilecek olan AP iktidara geldiğinde halk kitlelerinin demokratikleşmesini ve ülkenin sanayileşmesini kolaylaştırıcı bir işlev taşımıştır. Bu işlevinin 1970'e kadar da sürdüğü söylenebilir(Cem,2007;340).

Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı ilk beş yıllık plan 1963 yılında ortaya konuldu. Plana göre Türkiye daha önce ithal etmekte olduğu malların üretimine dayalı hızlı bir endüstrileşme yoluna girdi. Otomobil, buzdolabı, radyo vb. mallar genelde Ford veya Philips gibi yabancı firmalarla işbirliği içinde üretiliyordu; Türk sermayedarları, dünya pazarlarında rekabet edebilecek yeni, orijinal mallar yaratma riskini alabilecek girişimciler değildi. Onlar sadece çabuk yoldan kar etmek istiyorlardı. Dünya ekonomisi de o yıllarda bu gelişmeleri kabul edebilecek düzeydeydi(Ahmad,2003;154). Planlı dönemin başında gıda ve tekstil gibi dayanıksız tüketim mallarının ithalatı, yerli üretimle ikame edilmiş, başka bir deyişle ithal ikamesinin ilk aşaması tamamlanmıştır. Ancak, 1963-80 dönemini kapsayan ithal ikamesine dayalı sanayileşme döneminde, ikinci aşama olan yatırım malları üretimine geçilememiştir (Boratav,1988;61).

1963-77 döneminde tarımsal üretimin yıllık artış hızı %3 iken, sanayi üretiminin yıllık artış hızı %10'u aşmıştır. GSMH ise yılda ortalama %7'lik bir hızla büyümüştür(Boratav,1988;63).

Birbiri ardına gelen hükümetler, sübvansiyon ve vergi indirimleri gibi doğrudan yatırım teşviklerinin yanı sıra, yerli sanayinin yaratılmasını başlıca üç yolla geliştirmeye çalıştılar. İlk olarak; Avrupa ve Amerika'nın sanayi ürünlerine karşı ithalat kısıtlaması getirilmesi ve gümrük ücretlerinin artırılmasıydı. İkincisi, döviz kurlarıyla oynanmasıydı. Üçüncüsü ise, çiftçilere yönelik destekleme alımları ve sanayi işçileri için yüksek ücret artışlarına izin verilmesiydi. Böylece canlı bir iç pazar yaratılıyordu (Zurcher,1993;398).

Sanayiye canlandırmaya dair tüm bu çabalara rağmen, genel olarak 1923'te başlamış olan kalkınma çabası, 1950'den 1970'e kadar dışa bağımlılık dönemi olarak yer almıştır. 1970 yılına gelindiğinde ise ülkenin dışa bağımlılığı iki noktada net olarak görülür. İsmail Cem bu tabloyu aşağıdaki gibi betimler;

“a) ihracat artmamıştır. Türkiye'nin dıştan aldığı malların parası dışa satılanlarla karşılanmamış, aradaki fark yıldan yıla büyümüştür.

b) sanayileşme çabası ithalatı yeterince azaltmamıştır. Yeterince azalmak bir yana, bağımlılığı büsbütün arttırmıştır. Zira çeşitli alanlardaki sanayi yaratıcı olmaktan çok montajcıdır. Memleketin ham maddesini ya da dışarının ucuz hammaddesini alıp onu işleyen sıhhatli bir sanayi değil, Avrupa'nın zaten işlenmiş parçalarını alıp birbirine ekleyen israfçı bir sanayi kurulmuştur. Bu sanayi, Avrupa'nın mamul parçalarına, ithalata muhtaçtır. Dolayısıyla dış borçlara muhtaçtır. Bu durumda yabancı devletlerin Türkiye'ye verdiği borcun önemi söz konusu dönemde bir kat daha artmıştır. Borcun azalması halinde belirecek tehlike sadece belirli malların alımı, belirli sanayi dallarının kurulamaması, yatırımların azalması değil, bütünüyle sanayinin ve bağımlı ekonomik düzenin çökmesidir”(Cem,2007:367).

Dış borcun yarattığı bağımlılık, işçi dövizinin artacağı ve sanayi mamulleri ihracatının ilk adımlarının atılacağı 1970'lere kadar ekonominin önde gelen özelliği olmuştur(Cem,2007:370). Almanya'nın gelişen ekonomisi için gerek duyduğu emek gücü Türkiye'den sağlanıyordu. Bu durumun Türkiye'ye iki açıdan yararı vardı; hem köylüler toprağından ayrıldığından hem de göçmen işçiler ailelerine havale ettikleri parayı Alman markı olarak yolladıklarından; döviz açısından. Fakat Türk ekonomisi kısa süre içerisinde bu işçi dövizlerine bağımlı hale geldi (Ahmad,2003:155).

Ahmad planlı ekonomi yıllarını aşağıdaki gibi özetler;

“Planlamacılar Türkiye'nin ekonomisini ve toplumsal yapısını birkaç yıl içinde dönüştürmeyi başarmışlardı.

Türkiye artık 1950'ler de olduğu gibi devletin işlettiği küçük bir endüstri sektörü dışında ağırlıklı olarak tarıma dayalı değildi. 1960'ların sonuna gelindiğinde, artık ortada gayri safi milli hâsılaya (GSMH) tarım kadar katkıda bulunan dinamik bir özel endüstri sektörü vardı. Hatta 1973'te endüstri tarımı geçecekti”(Ahmad,2003:155).

Ahmad'ın(2003), belirttiği şekliyle ekonomik yapı ve ekonominin temel dinamikleri, kentsel alanda yaşanan montaj sanayisinin büyümesi olarak nitelenebilir. Boratav'a göre bu büyümenin nedenini; batı toplumlarında yaygınlaşan tüketim biçimlerinden kaynaklı olduğunu vurgular. Batıda kullanılmaya başlanılan ve batıdan dünyaya yayılan; televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrikli süpürge, otomobil, mutfak ve ev eşyalarının tüketimi aynı yıllarda ülkemizde de artmaya başlayınca hem ithal ikame hem de montaj sanayisine uygun bir geçici büyüme gözlenmiştir.(Boratav, 2006; 119). Artan tüketim malları talebi doğrultusunda ülke içinde bu malları üretebilecek sanayi henüz yerleşmemiş olduğundan, yabancı ortaklıklarla üretimlerini gerçekleştirilmiş ve ülke içi tüketimi karşılamak esas amaç haline gelmiştir. Gerek kalite gerekse teknolojik anlamda bu ürünler, dış piyasalarda üretilen muadillerinden geri kalmış ve dış ticaret alanında bu ürünler üzerinde bir rekabet söz konusu olamamıştır.

1960'ların ortalarında yaşanan bu talep patlaması, toplumun farklı sınıflarında farklı mallara yönelik tüketim taleplerinin yayılmasını sağlamıştır. Boratav, bu yaygınlığı 1970'lerde gecekondulu semtlerinde çatıları kaplayan televizyon antenleri ile betimlemektedir. Aynı zamanda işçi ve köylü ailelerinde giderek yaygınlaşan transistorlu radyo, teyp, buzdolabı ve hatta otomobil kullanımındaki artışı da vurgulayarak örnekleri artırmaktadır (Boratav, 2006: 120).

Türkiye bu yıllarda sanayisini geliştirememekle büyük zarara uğramıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın ikinci beş yıllık plan için hazırladığı "Türkiye Ticaret Hadleri" çalışmasına göre, Türkiye ihracatının ortalama değeri 1951'de 100 olarak alınırsa, satılan malların değeri sürekli düştüğü için 1965'te 80 olmuştur. Yani 1951'de 100 liraya satarken, aynı mal 1965te satıldığında karşılık olarak sadece 80 lira alınabilmektedir. Bu aynı zamanda; 1950-54 yıllarında Türkiye'nin sattığı malların her bir tonu karşılığında 1.844 lira aldığını, 1955-1959'da ise bu değer 1.664 liraya, 1960-64'te 1.476 liraya düştüğünü, 1965 yılında 1.568 liraya geldiğini gösterir. Dışa satılan ürünlerdeki bu zarar Türkiye'nin sanayileşememesinin sonucunda uğradığı zararın bir yüzünü oluşturur. Diğer tarafta ise dıştan alınan mallardaki değer artışları meydana getiriyordu(Cem,2007:371).

Türkiye'nin ithalatı 7 milyar dolardır. Alınan malların hepsi diğer geri kalmış ülkeler gibi sanayi mallarından oluşmaktadır. Bunlar arasında; kazan ve makineler(%35), kimyasal maddeler(%13), taşıt araçları (%9), demir çelik (%7) ve öteki mamul maddelerden oluşmaktaydı. Dünyadaki genel eğilime uygun olarak, alınan bu maddelerin ortalama birim değeri her yıl biraz daha artmaktadır. DPT'nin sözü geçen çalışmasında, dıştan alınan maddelerin 1956-1964 yılları arasında %10 pahalılaştığı belirtilmektedir. Yani fiyatlar 1956'nın düzeyinde kalmış olsaydı, 7 milyara satın aldığımızı 6,3 milyara alabilecektik(Cem,2007;371). Yine DPT'nin çalışmasına göre 1963'te 100 olarak belirtilince, 1956'daki 127 iken 1965'te 95'e düşmüştür (Cem,2007:371).

1968 sonrasında ise önce birkaç yıllık bir durgunluk dönemine girilmiş daha sonra ise 1972-73'te tarım ürünlerinin dünyadaki değerlenmesi nedeniyle yükselme görülmüş iken petrol fiyatlarının sıçraması bu dengeyi de bozmuştur. Ve Türkiye'nin dış ticaret haddinde hızlı bir düşüş yaşanmıştır. 1968 yılı 100 olarak alındığında durum aşağıdaki gibi değişmiştir;

1968:100	1972:104	1976: 82
1969: 99	1973:106	1977: 77
1970: 97	1974: 85	
1971: 98	1975: 76	

(Cem,2007; 370-372).

Tüm bunlarla beraber 1923'ten beri kalkınmaya çalışan Türkiye'nin 1930'lu yıllarda kabul ettiği "Yabancı Sanayiye Teşvik Kanunu", sanayileşme için Türkiye'deki yatırımcılara yabancılardan gelen para ile kolaylık sağlayacak ve kalkınma gerçekleşecek diye düşünülmekteydi. 1960-1980 yılları arasında ise yabancı sermayenin toplam yatırımlar içindeki payı sadece %2 civarındaydı. Fakat bu nicel oran, ekonomide nitel olarak karlı ve dinamik alanlarda yoğunlaşmıştı bu ise Türk ekonomisini fiilen yabancı merkezlerin kararına, hatta çıkarına bağımlı kılmıştı. Ticaret bakanlığının 1972 sonunda açıkladığı bir raporda durum tüm gerçekliği ile ortaya serilmiştir. Bu rapora göre ilk olarak; Türkiye'de imalat, maden ve hizmetler sektöründe 70 kuruluş, yabancı şirketlerin kontrolü altındadır ve bu kuruluşların yarısından fazla hissesi yabancıların elindedir. İkinci olarak ise; 50 kuruluşta ise yabancı sermayenin payı %17-30 oranındadır. Rapora konu olan 120 şirketin toplam sermayesi ise 3 milyar 996 milyon liradır ve bunun 1 milyar 852 milyonluk bölümü yabancı sermaye hissesidir (Cem,2007;372). Bu rapora göre değerlendirildiğinde yabancı şirketler belirli alanlarda toplanmaları ve Türkiye'de sağladıkları karın kendilerine tanıdığı genişleme imkânıyla, Türkiye'nin en büyük ekonomik kuruluşları arasında yer alan 120 işletmeyi

doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kontrollerinde bulundurmaktadırlar (Cem, 2007; 372-373).

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Petrol Kanunu, Maden Kanunu ve Ereğli Demir Çelik Fabrikaları kanalıyla ülkeye giren yabancı sermaye 1970'e kadar toplam sermayenin %38'i, nakdi sermayenin ise %85'i kadar kar transferi yaparak kendi anavatanlarına 35 milyon dolar götürmüşlerdir. Bu şirketlerin aynı süre içinde sağlamış oldukları karın toplamı ise 70 milyon dolardır. Dolayısıyla geriye kalan 30-35 milyon doları ise istedikleri zamanlarda, kanunların onlara tanıdıkları haklar çerçevesinde ülkelerine götürmüşlerdir(Cem,2007:373).

1965 yılına kadar yabancı sermayenin özel sektördeki yatırım oranı aşağıda görülmektedir.

Yabancı Sermayenin Özel Sektör Yatırımlarına Oranı*				
	1963(%)	1964(%)	1965(%)	1963-1965(%)
Lastik-plastik	54	37	21	36
Kimya	8	9	42	16
Elektrikli makine	2	18	13	15
Taşıt onarım ve imalatı	54	37	0,3	17

*Cem İsmail(2007); Türkiye'nin Geri Kalmışlığının Tarihi,Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul

Sürekli olarak dış ödemeler dengesi açığı, dış girdilere bağımlı bir sanayi nedeniyle dövize bağımlı oluş Türkiye ekonomisini tehlikeli hale getiriyordu. 1973-74 yıllarında yaşanan petrol bunalımı uluslar arası piyasada petrol fiyatının dört misli artışına yol açmıştı. 1950'lerden beri petrole bağımlı hale gelen Türkiye için dolarla ödediği ithalat faturasının

oldukça artması anlamını taşıyordu. 1979-80'de petrol fiyatlarının tekrar artması ile Türkiye döviz gelirinin üçte ikisini petrol faturasını ödemeye harcaması ile sonuçlandı. Bu sırada Avrupa'da yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle dış piyasaya pazarı da daralmıştı. Bu durum Türkiye ekonomisini giderek daha çok zora sokuyordu (Zurcher,1993;392).

Uras(1979), Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları adlı kitabında ise 1975 yılında Türkiye'de bulunun 109 yabancı sermayeli kuruluşun şu özellikleri taşıdığını vurgular:

- 109 Yabancı sermayeli kuruluşun toplam sermayeleri 5,4 milyar liradır.
- Toplam sermayenin %40'(2,1 milyar lira) yabancı sermayeyi oluşturmaktadır.
- 109 yabancı sermayeli kuruluşun 93'ü imalat sanayi kesiminde çalışmaktadır.

-1950-1975 döneminde sadece %40'ı nakdi olmak üzere 286 milyon dolarlık yabancı sermaye girişine izin verilmiş, bu izinlerin %48'i oranında 137 milyon dolarlık fiili yabancı sermaye girişi olmuştur(akt.Cem,2007;374-375).

Tüm bu rakamlara rağmen Türkiye'deki yabancı sermaye ekonomiye önemli bir katkıda bulunmamakta, para olarak getirdiğinin, bazı yıllarda, tam iki katını dışarıya götürmektedir.

Bu yıllarda Türkiye'deki sanayi ithalatçı ve aracı yanı ağır basan, dışa bağımlı bir nitelik taşımıştır. Gülten Kazgan bu sanayi tipini "montajcı" olarak nitelemektedir. Bu nitelik, onun doğuşunu etkileyen şartların kaçınılmaz sonucudur. Bu durum bir örnekle açıklanacak olursa otomobil yapımı bunu net olarak gösterir. 1973 yılında %69 oranında "yerli malzeme" kullanılmaktadır. Ne yazık ki bu yerli malzemenin önemli bölümü ithal malı girdilerden sağlanmaktadır. Yerli olarak nitelenen malzemenin DPT araştırmasına göre sadece %33'ü yerli malzeme olduğu, %67'nin doğrudan ya da dolaylı ithal girdilerden sağlandığı ortaya çıkmaktadır (Cem,2007;386-387).

Sanayide bu gelişmeler yaşanırken tarımsal alanda ise gittikçe düşüş gözlenmektedir. 1960'larda ihracatın %80'ini tarımsal ürün oluştururken 1970'lerde %60'ını tarımsal üretim oluşturmaktadır. DPT'nin hazırladığı ilk beş yıllık kalkınma planında tarımsal üretimin artış temposu yılda %4,2 olarak hesaplanmışken gerçekte bu hız ancak %3,2'ye varabilmiştir. Tarımsal üretimin 1967 ve 1968'deki %3.1'lik artışı ise tam bir çıkmazı işaret

etmektedir. 1970’li yıllarda buğday üretimi artmış ve ihracat imkânları doğmuştur. Fakat bu artışın traktör ve gübre kullanımı ile değerlendirildiğinde yine de bir duraksama olduğu söylenebilir. Çünkü aynı yıllarda traktör sayısı 250 bine ulaşmıştır. Zaten 1977 yılına gelindiğinde de tarımdaki binde birlik artış ancak nüfus artış hızını yakalamaktadır. Bu durum ise kalkınmayı göstermekten çok uzaktır (Cem,2007;397).

1977 yılında gayri safi milli hâsıla rakamları uygulanınca aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Cem sonuçları aşağıdaki gibi maddeleştirir;

“1) Birinci kalkınma planında belirtilen bölüşüm esaslarına göre tarım kesimindeki Türk halkının (nüfusun %60’i) milli gelirdeki payı 1977 yılında ancak 7.100 liradır.

2)Bu kesimdeki 24 milyon insan da kendi paylarına düşen milli geliri çok adaletsiz ölçülerle bölüşmektedirler: Kalkınma planında belirtilen esaslara göre tarımdaki nüfusun %92’si tarımda yaratılan gelirin sadece %48’ini, nüfusun %8’i gelirin %52’sini paylaşmaktadır.

3)Tarımda yaratılan değerler, yaratılan değerlerin paylaşılma yüzdeleri ve 1972 yılının resmen açıklanan rakamları birleştirilince ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Tarım kesimindeki vatandaşın 22 milyonu (tüm nüfusun %55’i) adam başına yılda 3.700 liralık bir payla yetinmektedir”(Cem,2007;400)

Böylece ülkede tarımsal üretimde bir gerileme gözlenirken, ülkeye gelir sağlamayan bir şekilde sanayi alanında bir büyüme gözlenmektedir.

Darbeden sonra amaçlanan, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarında olduğundan farklı değildi. Ülkeyi kalkındırmak ve “muasır medeniyetler” seviyesine ulaştırmak için çabalanıyordu. Bunun için planlı bir kalkınma modeli ile sorunlar aşılmaya çalışıldı. Fakat hem 1930’lu yıllardaki yabancı sermayeye dair kanun, hem iktidarların liberal bir ekonomi yaratmaya çalışan yanlış politikaları, ülkede sanayiye geliştirmekten çok ortada görünen fabrikalar dışında dışa bağımlı hale getirmekten başka bir işe yaradılar. Tüm bunların sonucunda ekonomi politikaları dışa bağımlı olarak çıkmaza girmiş ve 1980 yılına gelindiğinde ülke ekonomisi yine bir krizle sarsılmaya başlamıştır.

2.3.2. Sol, Ortanın Solu ve Sağ

İlk darbeden sonra yeniden demokrasiye geçiş askeri yönetimin etkisi altında oldukça sancılı olmuştur. Ülke yönetimini Menderes hükümetinin elinden alan ordu ülkenin

yönetimini ve kalkınmasını kolaylaştırmak amacıyla yeni bir anayasa hazırlığına girişti. Amaçlarının, tarafsız bir yönetimin denetlediği serbest seçimleri yaparak siyasi partileri siyasi açmazlarından kurtarmak ve iktidarı seçimler sonucunda kazanan siyasi partilere devretmek olduğunu açıklayan Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs'ta Profesör Onar'ın başkanlığında Anayasa Komisyonu oluşturarak hareketin niteliğini farklı bir şekle geçirmiştir. 28 Mayıs'ta sunulan Anayasa Raporu Demokrat Partilileri devirebilmesi için orduya bütünüyle yeni ve meşru bir motivasyon veriyordu. Bu rapordan hareket eden Silahlı Kuvvetlerini siyasal otorite ve yasal hükümet gibi devletin toplumsal kurumların da yeniden yaratılmasını gerektiriyordu. Bu durumda aşağıdaki önlemler alınması zorunlu hale gelmişti;

- “1.Kamu hizmetlerini milletin istediği demokratik şartlara uygun olarak yürütecek... insan hak ve hürriyetlerini koruyarak ve amme çıkarlarını gözetecek geçici bir hükümetin kurulması
2. Bir kanun devletin gerçekleştirilmesini, devlet organlarının oluşturulmasını ve sosyal kurumların demokratik bir temele ve hak ve adalet temellerine oturtulmasını sağlayacak” bir anayasanın hazırlanması.
3. “milletin gerçek iradesinin ifadesine imkân verecek” bir seçim yasasının hazırlanması” (Ahmad1994;166).

Bu maddelerden yola çıkarak Türkiye yeni bir demokrasi deneyimi için 12 Haziran 1961'de yeniden siyasi partilerin kurulmasına izin verildi. Demokrat Parti geleneğinden gelen kişilerin parti kurma girişimleri “soysuz kişilerin” milli beraberliği bozma girişimi olarak değerlendirilerek tutuklanması ile son buldu. Bu tür girişimlerin önüne geçmek için seçim kampanyalarını CHP'lilere en yakın şekilde düzenlemeye çalışan Silahlı Kuvvetler aşağıdaki maddeleri yayınladılar;

- “1. 27 Mayıs devrimini siyasi amaçlarla sorgulamamak ve istismar etmemek
2. Atatürk reformlarını korumak
3. İslamı siyasal amaçlarla istismar etmemek
4. Yassıada Mahkeme kararlarını istismar etmemek” (Türk Basını,1961'den akt.Ahmad;1994,173).

Yapılan seçimler sonunda CHP önderliğinde koalisyon hükümeti kurularak yeniden iktidar siyasi partilere bırakıldı. Fakat bu dönemde asker yönetimden elini tamamen çekmiş değildi. Gelinek nokta demokrasiye geçilmiş gibi görünse de demokrasiden çok uzaktı. Ne yazık ki bunun sorumlusu tek başına ordu değil, aydınlar özellikle de İkinci Cumhuriyet anayasasını hazırlayan profesörlerdi. Anayasa siyasetin radikalleşmesine neden oldu. Eğer anayasaya tam anlamıyla bağımlı kalınsaydı; liberal ve demokratik bir Türkiye vaat ediyordu. Bu durum temel bir çelişki yaratıyordu. Anayasa 1960'tan önce sıkı denetim altında tutulan

işçilerin ve radikal aydınların yerleşik güçlere karşı siyasi mücadele yönetmesine izin veriyordu fakat CHP'liler ve neo-demokratlar bu rahatlığa karşı çıkmakta ve uygulanmasına engel olmakta kararlıydılar. Ahmad bu dönemi aşağıdaki gibi aktarır;

“27 Mayıs Devrimi ve 1961 Anayasası, yapısal bir temel olmadan liberal siyasete geçiş yaptı. On yıllardır ilk kez, yönetici sınıfların çıkarlarıyla doğrudan çatışan çıkarları açıkça temsil eden bir partiye, Türkiye İşçi Partisi'ne, çeşitli yerlerden gelen büyük baskılar altında da olsa, faaliyet izni verildi. Varlığını sürdürdüğü on yıl boyunca Türk siyasetinde yarattığı etki, büyüklüğü ve Meclis'teki temsiliyle tamamen orantısızdı. Anayasanın garanti ettiği özgürlükler sayesinde, radikal ve solcu eğilimleri olan Fikir Kulüpleri, Türkiye'nin sorunlarını tartışıp açığa çıkarmak üzere üniversitelerde örgütlendiler. Siyasi literatürün yayımlanması –özellikle çeviriler- burjuva aydınların, hatta işçi sınıfının politikleşmesini besledi ve hızlandırdı”(Ahmad,1994;187).

Ahmad(1994), yukarıda yazdıklarıyla o dönemde hareketlenmeye başlayan ve sonraları yeni bir darbeye sonlanacak olan sol hareketin ilk kıvılcımlarının nasıl oluştuğunu anlatmaktadır. Tüm bu gelişmeler sırasında hükümet tedirginleşiyordu fakat bir taraftan da yeni anayasa nedeniyle önüne geçemiyordu. Askeriye ise “aşırı sol” tehdidini kullanarak sıkıyönetimini devam ettirmekteydi. Bu durum CHP koalisyonunu da tehlikeye sokuyordu. Bunda etken olan neo-demokratlar ve Demokrat Parti kökenli siyasetçilerin söylemleri oluyordu. Bir taraftan hala planlı ekonomiye karşı yürütülen eleştiriler ise durumu daha da pekiştiriyordu. Bu durum CHP liderliğindeki hem birinci hem de ikinci koalisyon için tehdit oluşturmaktaydı. Tüm bunların etkisiyle 1963'te ikinci koalisyonda çöktü. 1965 genel seçimlerine kadar geçici bir koalisyon hükümeti kuruldu. Fakat tüm bu gelişmeler yeni bir krize neden olmadı. Kurulan dördüncü koalisyonun sola baskısı daha da artmıştı. Seçimlere hazırlanan Adalet Partisinin yürüttüğü seçim çalışmalarında Demirel'in söylemleri anti-komünist olduğunu çok iyi gösteriyordu. 29 Haziran'da Samsun'da yaptığı konuşmada açık olarak;

“Biz komünist düşmanınız. Komünizmle yılmadan mücadeleye kararlıyız... Biz aşırı sol cereyanlarla mücadeleye kararlıyız... Nüfusumuzun %98'i Müslüman olduğu için komünizm yurdumuza giremez. Kendimizi Müslüman bir millet diyebilmeliyiz”(Son Havadis,30 Haziran 1965'ten akt. Ahmad,1994;191).

Askeriye artık duruma müdahale etmek istemiyordu ve CHP'liler bu durum karşısında yapabildikleri kadarıyla başlarının çaresine bakacaklardı. Bunun üzerine CHP'liler aşırı sola karşı olduklarını belirtmek adına kendilerini “ortanın solu” olarak tanımlamaya

başladılar. Sola bu saldırı 1971 yılına kadar aralıksız olarak devam etti (Ahmad,1994;198). Adalet Partisi, özellikle Süleyman Demirel yönetiminde güçlendi ve Kasım 1963'te yapılan seçimlerde en başarılı parti oldu. Üçüncü İnönü koalisyonu 1965 yılında bütçe yeterli güvenoyunu alamayınca, İnönü Amerika'dayken düşürüldü ve yeni seçimlerle Demirel iktidara geldi. Böylece ülkede siyasi istikrar sağlanmış olarak düşünüldü(Ahmad,2004;157).

Siyasi gelişmeler sürerken toplumsal yapıda oluşan değişimler ve yeni anayasa, istikrarın çok uzun süre sağlanamayacağını gösteriyordu. 1960 yılları başında yeni anayasanın sağladığı haklar sayesinde sınıf bilincine sahip lider bir kadronun önderliğinde hareket edebilen, siyaseten aktif, küçük bir işçi sınıfı vardı. İşçiler toplu sözleşme ve grev hakkı elde etmişlerdi. Zurcher, altmışlı yılları hızlı değişim yılları olarak tanımlar. Hem fiziki hem de sosyal olarak çok daha hareketli hale gelen insanlar olduklarını belirtir. Büyümekte olan bir öğrenci kitlesinden ve çoğalmakta olan bir sanayi proletaryasından bahseder(Zurcher,1993;368). Fakat işçileri, ABD'nin tanınmış işçi kuruluşu AFL-CIO'nun yönlendirmesiyle kurulmuş, sendikal düzeyde tutucu olan Türk-İş temsil ediyordu. ABD'de dekinin benzeri olan Türk-İş, işçi haklarını savunmak için "siyaset dışı" kalmayı ve "partiler üstü" bir çizgi benimsemeyi öngörüyordu. 1967 yılına gelindiğinde emek-sermaye çelişkisinden hareket ederek, emek gücünün tamamen siyasetin içerisinde yer aldığını düşünen bir grup işçi aydını, sadece ekonomik haklar talep etmeyen aynı zamanda siyasi talepleri de olan DİSK(Devrimci İşçi Konfederasyonu)'i kurmuşlardır(Ahmad,2004;155). DİSK siyasi arenada ve taleplerinde yalnız değildi, TİP(Türkiye İşçi Partisi) de DİSK'i destekliyordu(Ahmad,2004;156). TİP, işçiler ve solcu aydınların kurduğu bir partiydi. Geçmişte sadece Kemalizm çevresinde dönen siyaset hayatı tartışmalarına bir ideolojik alternatif sunuyorlardı. Siyaset artık meclisten çıkmış fabrikalarda, üniversitelerde ve sokaktaydı(Ahmad,1994;198). Zurcher'e göre de "solun yasal partisi" TİP idi(Zurcher,1993;368). Ahmad, 1961 anayasasından sonra ülkede sol adına yaşanan gelişmeleri şu şekilde özetler;

"1961 Anayasası ideolojik tartışma için yeni bir çerçeve oluşturmuştu. İlk kez olarak, ülkenin geleneksel siyasetine, özellikle dış politika konusunda meydan okuyan bir sol ortaya çıkmıştı. Ülke artık kendini tecrit edilmiş olarak görmüyor ve insanlar, özellikle öğrenciler, küçük kasabalarda bile kolaylıkla bulunabilen yeni solcu Marksist literatürü takip edebiliyor, dünyada neler olup bittiğinden haberdar olabiliyorlardı. Bu eğilimlerden rahatsız olan muhafazakâr güçler sola karşı, mücadelelerinin Moskava'nın komünizmine karşı olduğunu belirterek örgütlenmeye başladılar"(Ahmad,2004;158).

1963 ile 1971 yılları arasında grevlerin sayısal değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablodaki rakamlar, işçi örgütlenmesinin etkisi hakkında bilgi verecek düzeydedir:

1963-1971 Grevlerin Sayısal Görünümü			
Yıllar	Grev Sayısı	Greve Katılan İşçi Sayısı	Grevde Geçen İş Günü
1963	7	1.374	12255
1964	81	6.608	192842
1965	43	5.573	240.554
1966	39	10.401	409.809
1967	91	8.612	203.779
1968	59	8.098	192.196
1969	82	23.19	357.799
1970	111	25.963	260.338
1971	97	20.016	295.95
Toplam	610	190.835	2.165.522

(Çavdar Tefvik,2004; Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, Metis,Ankara)

Yukarıdaki tablodaki rakamların dışında Türkiye'nin en büyük işçi eylemi, 15-16 Haziran 1970'te meydana gelmiştir. Eylemin öncülüğünü DİSK yapmıştır (Çavdar,2004;163).

1960'lar boyunca burjuva sınıfı da hem sayıca hem de kendine güven açısından gelişmişti. Geçmişte, amaçlarına erişmek için tamamen iktidardaki partiye güvenen burjuvazi 1971'de, o günden bu döneme önemli bir siyasi rol oynamış olan kendi baskı grubunu, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği'ni(TÜSİAD) kurdu. 1950'lerde radyonun, 1970'lerde televizyonun piyasaya girmesi de toplumsal ve siyasal hayatları dönüştürdü (Ahmad,2004;160). Özerk bir nitelikte olan devlet radyo ve televizyonu sık sık hükümeti eleştiriyordu ve üniversitelerin özerkliği nedeniyle polis, üniversite kampüslerine ancak rektörün daveti üzerine girebiliyordu. Bu nedenle Demirel'in birçok bakımdan eli kolu bağlıydı. Partisindeki birçok kişi anayasa değişikliğinden yana olduğu halde hiçbir zaman bunun için gerekli olan üçte iki çoğunluğu bulamadı (Zurcher,2004;365).

Altmışların ortalarına gelindiğinde öğrencilerin gösterileri siyasi yaşamın olgusuydu. Hükümet ise bu durum karşısında göstericilere karşı orduyu kullanmaktaydı. Parlamenter

rejim durumu kontrol edememekteydi (Ahmad,1994;198). Öğrenciler ve işçiler daha da militanlaşmışlardı. Ahmad bu durumu şu nedenlere bağlar;

“Amerikan karşıtlığı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'a müdahalesi, Nisan 1967'de Yunanistan'da yaşanan 'Albaylar Darbesi' ve Haziran 1967 Arap-İsrail Savaşı'yla artmıştı. Bu son iki olay, ABD'nin Doğu Akdeniz'deki egemenliğini güçlendirirken Türkiye'nin bölgedeki rolünü de zayıflatmıştı”(Ahmad,2004;162).

İşçiler ve sermaye arasındaki çatışma, özellikle Paris'teki öğrenciler ve işçiler neredeyse bir devrim gerçekleştirmeyi başardıktan sonra artmıştır. Bu olaylar Türkiye'yi de etkiliyordu. Bir yandan sol cesaretleniyor, bir yandan da hükümete karşı potansiyel tehditleri ortaya çıkıyordu. 1967 yılında kurulan DİSK bu cesaretlenmenin bir örneğiydi. Uysal Türk-İş'e karşı kurulan DİSK'den endişe duyan işverenler, bu örgütlenmeye çok geç kalmadan müdahale edeceklerdi(Ahmad,2004;162).

Parlamente rejiminin durumu kontrol edememesi rejimin yine itibar kaybetmesine neden oldu ve askeri müdahale söylentileri yine yayılmaya başladı. İşin acı tarafı Cumhurbaşkanı Sunay'ın, yeni yıl mesajında bu söylentileri doğruluyor olması idi (Ahmad,1994;198).1970'lerin başına gelindiğine Türkiye'deki durum patlamaya hazır hale gelmişti. Öğrenci ve işçi militanlığı, toplumsal ve ekonomik değişimler, büyüyen politik çatışma ve dünyanın durumu rejime karşı tehlikeli bir durum yaratmıştı. Ortada bir tarafta, toplumun çoğunluğu için gerçekleşmeyen “yükselen umutlar devrimi” vardı. 1960'lar boyunca işçi transferi yapan Almanya'da iktisadi sarsıntı “Alman mucizesini” sona erdirmiş ve böylece işsizlik oranları artmıştı. İş ve eğitim çevreleri gençlere yeterli yer açmazken hızlı bir nüfus artışı yaşanıyor. Gereğinden kalabalık okullar ve üniversiteler hem sol hem de sağ için militan bulma yerleri olarak idealdi ve bu öğrenciler 12 Mart 1971 askeri müdahalesine yol açan istikrarsızlığın meydana gelmesinde hayati bir rol oynadılar(Ahmad,2004;163).

Demirel, partinin konumunu ve kendi başkanlığını altmış yıllar boyunca tüm bu gelişmelere rağmen korudu. Bunun için sık sık iki taktiğe başvuruyordu. Özellikle seçimler sırasında partinin İslami niteliğinin ve geleneksel değerlerden yana olduğunun altını çiziyordu ve sürekli komünizm aleyhtarı propaganda yürütüyordu.

1971 yılının başında Türkiye tam bir kargaşa içerisindeydi. Solcu öğrenciler bankaları soyuyor, Amerikan askerlerini kaçırıyor ve Amerikan hedeflerine saldırıyordu. MHP'ye bağlı neo-faşist militanlar olan Bozkurtlar da hükümeti eleştiren profesörleri hedef alıyordu.

Devamlı bir grev hali vardı ve 1 Ocak ile askerlerin müdahale ettiği 12 Mart 1971 günleri arasında kaybedilen işgünü daha önceki her yıldan daha fazlaydı. İslamcılar da daha saldırgan hale gelmişlerdi ve Atatürk'ü, Kemalizm'i reddederek orduda kargaşa yaratıyorlardı.

8 Mart 1971'de durumu kontrol edemeyen Demirel kendi parti grubunun desteğini yitirdi. Bu olay askeri müdahaleyi tetikledi; generaller kendi partisinin bile desteğini alamayan Demirel'in gitmesi gerektiği sonucuna ulaştılar. Dolayısıyla, 12 Mart'ta hükümete muhtıra sunuldu. Bu muhtırada askeriye hükümetin anayasaca belirlenmiş reformları uygulanmasını istedi. Başbakan Demirel istifa etti. Bu istifa Türkiye'yi zor günlerde yönetecek anti-demokratik önlemleri geçirecek bir "partiler üstü" hükümetin kurulmasının yolunu açtı (Ahmad,2004;165). Çavdar(2004), bu yılları aşağıdaki gibi özetler;

"12 Mart 1971'den sonra Türkiye'de demokrasi bir ölçüde askıya alınınca, halkın siyasetteki ağırlığı, devlet yönetimi üzerindeki etkisi geniş ölçüde azalmıştır. Büyük varlıklı çıkar çevreleri ve onların yandaşı olan tutucu partiler, bundan yararlanarak, ekonomik ve sosyal politikayı, Anayasamızın temel unsurları arasında yer alan 'Sosyal Devlet' kavramı ile bağdaşmayacak kadar sağa kaydırılmışlardır"(Çavdar,2004;227).

Tüm bu gelişmeler beraberinde 1960'ları her çeşit siyasal ve toplumsal mesele üzerine canlı bir entelektüel tartışmaya sahne olmasına neden olmuştur. Bu ise yeni Anayasanın sağladığı serbestlik sayesinde, düzenli aralıklarla çıkan dergilerle sağlanmaktaydı. Bu dergilerin ilki Yön Dergisi idi. 1961 yılında yayınlanmaya başlayan Yön Dergisi, dar bir Marksist yayından uzak, farklı sol görüşlerin dile getirildiği geniş tabanlı bir tartışma kürsüsüydü. Editörü Doğan Avcıoğlu'ydü. Bir süre sonra Yön kapanınca Avcıoğlu, askere daha yakın olan Devrim dergisini çıkarmaya başladı. Devrim dergisi askere yakın bir politika izlerken, Aydınlık ise Sovyet Marksizminden uzak Mao çizgisine yakın bir çizgi izledi (Zurher,1993,368-369).

Muhtıradan sonra önceliğin "asayiş ve düzenin sağlanması"na verilmeliydi ve bu da solu ezme demektir. Türkiye İşçi Partisi muhtıradan hemen sonra kapatıldı. Gerekçe ise; liderlerin Kürt ayrılıkçılığını desteklemesi ve komünist propaganda yapmasıydı. Üniversitelerde kurulan Dev-Genç'e bağlı tüm gençlik örgütleri kapatıldı. Üniversitelerde sol eğimli dernekler, TÖP (Türkiye Öğretmenler Sendikası) ve DİSK'in şubeleri polisçe arandı. Bu arada, MHP ve Ülkü Ocakları solculara karşı gönüllü kuvvetler olarak davrandı. Sola karşı bu saldırının amacı işçileri ve öğrencileri sindirerek militanlığı durdurmaktı (Ahmad,2004;166).

Devletin uygulamaları sadece arama ya da kapatmalarla kalmadı. Aynı zamanda 67 ilin, 11'inde sıkıyönetim ilan etti ve şiddetli baskı uyguladı. Ankara ve İstanbul'u kapsayan kentsel Türkiye'de ve Kürt milliyetçiliğinin merkezi olan Güneydoğu'da sıkıyönetim ilan edildi. Siyasi yaşam tamamen felç oldu. İki gazetenin yayını geçici olarak durduruldu. Birçok kitap yasaklandı. İki önde gelen gazeteci, Türkiye İşçi Partisi eski milletvekili Çetin Altan ve İlhan Selçuk tutuklanarak işkence gördüler. Tüm bunlar aydınlara karşı yaklaşan sert önlemlerin habercisiydi. İşkence olağan hale gelmişti. Artık bilgi almak amacıyla değil, siyasi mahkûmlara siyaseti bıraktıracak kadar dirençlerini kırmak üzere kullanıyorlardı. (Ahmad,2004;167-168).

Bu sürecin sonunda Meclis ve Senato, otuz beş değişiklik maddesi kabul etti, anayasa dokuz yeni geçici madde ekledi. Türk Devleti artık bir "sosyal devlet" değildi ve herhangi türden bir sosyal adalet kurma iddiasından vazgeçmişti(Ahmad,2004;168).

Ekim 1973 seçimlerine kadar idare etmeyi amaçlayan geçici hükümetler kuruldu. Bu dönemde toplumsal ve ekonomik sorunlar geçici hükümetlerdi. Bu dönemde toplumsal ve ekonomik sorunlar çözülemedi ve Türkiye sıkıyönetimle iç içe yaşamaya devam etti. Ancak, seçim vaadiyle ülkedeki hava değişmeye başlamıştı(Ahmad,2004;169).

1973 yılında ortam genel seçim için hazırdı. Devlet; sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve fabrikalardaki muhalif kuruluşları ezmek için kuşanmıştı. Ancak sol bu değişikliklere bir cevap olarak, yeni genel başkanı Bülent Ecevit olan sosyal demokrat bir partiye dönüşmüş CHP'nin etrafında toparlandı. Ecevit, partinin konumunu "ortanın solu" olarak tanımlıyordu(Zurcher,1993;365). Sosyal demokrasi 1970'li yıllarda önemli bir ideoloji olarak kendini duyurmaya başladı. Ne var ki 12 Eylül 1980 askeri darbesinden kısmen sorumlu bir düşünce olacaktı (Ahmad,2004;170).

12 Mart darbesinin etkilerinin geçmesi ve 1974 genel affından sonra soldaki siyasi parti oluşumları başladı. Bu partilerin başlıcaları şunlardır:

-Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP); Solda kurulan ilk parti. 22 Haziran 1974'te kuruldu.

-Türkiye İşçi Partisi (TİP); 1971 muhtırası ile kapatılan parti, 74 affından sonra Behice Boran önderliğinde yeniden kuruldu.

-Türkiye Emekçi Partisi (TEP); Mihri Belli ve arkadaşları tarafından 1975'te kuruldu.

-Sosyalist Parti; Mehmet Ali Aybar tarafından 1977 yılında kuruldu.

-Vatan Partisi; Emine Kivılcımlı ve arkadaşları tarafından 1975'te kuruldu

(Çavdar Tevfik,2004; Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, Metis,Ankara)

Kurulan partilere bakılınca 1971'den sonra ülke içindeki siyasi bölünmüşlüğü ve ortaya çıkabilecek kargaşayı tahmin etmek zor değildir. Ülke siyasi çatışmalarla beraber 1980 yılına kadar demokrasi denemesine devam edecekti.

Ecevit liderliğindeki koalisyonun kurulması "Bozkurtlar" tarafından başlatılan siyasi şiddetle damgalandı. Siyasi terör, Türkiye'de hayatın bir parçasına dönüşmüştü, öyle ki, şiddet 1970'ler boyunca, yoğunlaşarak Eylül 1980 askeri darbesinin gerekçesini oluşturacaktı. 1971 darbesi öncesinde sol terörizm devrimi tetiklemek amacıyla tasarlanmıştı. Buna karşılık, sağ terörizmin amacı ise ülkenin moralini bozup bir belirsizlik ortamı yaratarak, sıkıyönetim yasalarının ve askeri düzenin kitlelere benimsenmesini sağlamaktı(Ahmad,2004;172).

Çavdar gelinen noktayı aşağıdaki gibi özetler;

"1980 yılına gelindiğinde ülke ekonomisi, daha önce de belirttiğimiz gibi büyük bir bunalım içerisine girmişti. Bir yandan döviz darboğazı, diğer yandan mal temelinde karşılaşılan kıtlıklar, enerji üretiminin yetersiz oluşu, petrol ve yan ürünlerinin ithal edilememesi görülen, hissedilen krizi somutlaştırıyordu. Bunalımı dış güçler ile içerideki sermaye gruplarının teşvik ettiği, bu arada karaborsadan büyük kazançların sağlandığı bugün bilinmektedir. Sağ güçlerin, sol diye nitelenen böylesine yumuşak bir iktidara tahammülleri yoktu. Bu koşullar altında Türkiye'nin bir ekonomik önlemler paketine olan gereksinimi yadsınamazdı. Böylece 24 Ocak tedbirleri ortaya çıktı"(Çavdar,2004;259).

Ekonomik paketin getirdiği toplumsal huzursuzluğun yanı sıra siyasi bunalım da her geçen gün doruğa çıkıyordu. Beklenen, 12 Eylül günü gerçekleşti. Türk Silahlı Kuvvetleri, emir komuta zincirine uyumlu bir şekilde yönetime el koydu. Böylece son yirmi yıl içindeki üçüncü darbeye gerçekleşmiş oluyordu.

2.3.3. Özerk Üniversite Yılları

27 Mayıs 1960 tarihinden sonra üniversitelerde bazı düzenlemelere gidilmiştir. 1960 yılının Ekim ayında çıkarılan 117 nolu yasa ile üniversitelerden 147 öğretim üyesi ve yardımcısı görevlerinden alınmıştır. Bu karar üniversite tarihine “147’liler olayı” olarak geçmiştir. Böyle bir kararın etkisi iki noktada toplanabilir;

1-Öğretim üyesi açığı meydana gelmiştir.

2-Huzursuzluk ve yaratılan gerginlikle bilimsel çalışmalar ve öğretim süreci baltalanmıştır(Korkut,1984;32).

1960’lı yıllar üniversitelerin özerkleştiği yıllar olarak bilinir. Çavdar(2004), 1961 Anayasasının üniversitelerin özerkleşmesine dair getirilen hükmü aşağıdaki gibi aktarır;

“Madde 120: ‘Üniversiteler, ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversiteler kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organlar eliyle yönetilir ve denetlenir...

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca her ne surette olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar...

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler...

Siyasi partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar’.”(Çavdar,2004;106).

Tüm bunlar akademisyenler ve öğrenciler için hem bilimsel hem özgür düşünce açısından ufuk açan uygulamalar olarak yer almıştır. Fakat 1980 yılından sonra kurulacak olan YÖK, bu gelişmelerin önüne geçecek ve hem eğitim hem bilimsel araştırmalar adına ciddi kayıplara neden olacaktır.

1968 yılı öğrencilerin siyasi sürece katılımının en yoğun olduğu yıllardan birisidir. Tüm dünyada görülen aktif siyasi hayata sahip öğrenci dalgası, Türkiye’de yaşanmaktaydı. O yıllarda öğrencilerin ve yöneticilerin istediği değişimlerin listesi şöyledir;

1-Tamgün çalışılması,

2-Öğrencilerin yönetime katılması,

3-Eğitimin yurt gerçeklerine göre yeniden düzenlenmesi ve ders programlarının yapılması,

4-Üniversitelere girişte fırsat ve eğitim eşitliğinin sağlanması,

5-Hükümetlerin üniversitelerin planlanması ve düzenlenmesinde daha etkin rol oynaması,

6-Üniversitelerin hepsinin özerklik kazanması,

7-Asistanların üniversite yönetiminde oy sahibi olarak katılmaları,

8-Üniversitelere daha fazla öğrenci alınması

9-“üniversite özerkliği” kavramının gözden geçirilmesi (Korkut,1984;34-35).

1960’larda öğrencilerden ve entelektüellerden oluşan yeni bir solun gelişimini değerlendiren Zurcher(1994), bu durum sadece Türkiye’ye özel olmadığını fakat Türkiye’deki gelişimin önemli olmasının iki nedeni olduğunu belirtir. Zurcher(1994), Menderes iktidarının ardından ve ikinci cumhuriyet anayasasının biçimlenişinde üniversitelerin önemli bir rol oynadığını ve bu nedenle öğrencilerin, öğretmenlerin kendilerini ülkenin itici rolü olarak görmeye başlamasından söz eder. Bu durumunda Kemalizm’in, aydın bir seçkin sınıf tarafından yürütülen yukarıdan aşağı devrim kavramına mükemmel olarak uygun düştüğünü vurgular(Zurcher,1994;369).

1968-71 arasında örgütlü, bireysel bir çok gençli olayına rastlanır. Bunların büyük çoğunluğu FKF’den Dev-Genç’e uzanan bir çizgide meydana gelmiştir. FKF’nin çekirdeği Siyasal Bilgiler Fakültesidir(Ankara). 1965’te sosyalist, sol eğilimli üniversiteli gençler tarafından kuruldu. Böylece o güne kadar devlet denetiminde olan Türkiye Milli Talebe Birliği ile Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı dışında, özgür ve devlet kurumlarından bağımsız bir gençlik örgütü oluşmuş oldu. Kurucular genellikle TİP’li ya da TİP sempaticanıydı (Çavdar;2004;182).

Gençlik olayları üniversite işgalleri ve boykotlarıyla başladı. Başlangıçta bunlar Fransa’daki öğrenci eylemlerinin özentili bir taklidi gibi algılandı ve önemsenmedi. Fakat öğrenciler kararlıydı ve daha Demokratik bir üniversite talepleri artıyordu. Boykot ve işgaller 1971’in Mart ayına kadar hızlanarak şiddetini artırdı. Bu arada İstanbul Teknik Üniversitesi’ndeki olaylarda bir öğrenci, Vedat Demircioğlu yaşamını yitirdi. Olayların başlangıcından bu yana gençlik hareketi ilk kez bir arkadaşını kaybetmişti. İleride bu sayı

daha da artacaktı. Öğrencilerin dikkat çektiği eylemlerden biri de, ABD Deniz Kuvvetleri'ne bağlı 6.Filo gemilerinin İstanbul'u ziyaretine yönelik protesto gösterisi oldu. O dönemde gençleri etkileyen olaylar üç grupta toplanabilir;

- Filistin bağımsızlık hareketini yürüten FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü)
- Güney Amerika'daki bağımsızlık ve demokrasi savaşı sürdürürken ölen Che Guevera
- Mao tarafından başlatılan Kültür Devrimi(Çavdar,2004;185-186).

1960 yılında DPT'nin kurulması ile birlikte yükseköğretimin dengeli olarak tüm yurttan yer alması ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Büyük kent üniversiteleri çeşitli illerde fakülte açarak bu ihtiyacı gidermeye çalışmıştır.1968 yılında DPT tarafından yapılan bir araştırmada yurdun nerelerinde üniversite açılması gerektiği gerekçeleri ile belirtilmiştir. Temel alınan iki ölçüt "gelişmişlik" ve "bölgeler arası denge" sağlanmasıydı. Yeni üniversiteler için belirtilen kriterler şunlardır;

-işgücü açıklarına göre öncelik taşıyacak faktörler saptanmalı ve yatırımlarına göre dağıtılmalıdır.

-Nüfusun yoğun olduğu yörelerde üniversiteler, nüfus yoğunluğu düşük bölgelere fakülteler açılmalıdır.

-Üniversiteler kurulurken ulaşım imkanları göz önüne alınmalıdır.

-Bölgenin Sosyo-ekonomik şartları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

-Öğretim üyesi sayısının yeterli olduğu alanlarda açılmalıdır (Bozkurt,1984;35-40).

1960-1980 yılları arasında açılan üniversiteler; Diyarbakır Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Kayseri Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesidir(Bozkurt,1984;40-56).

1971 muhtırasından sonra 1973 yılında tüm eğitim sisteminde reforma gidilmeye çalışılmış ve 1973 yılında iki kanun yürürlüğe girmiştir; 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'dur. 1750 sayılı kanun, yükseköğretimin bütünlüğü,, toplum ihtiyaçlarına yönelmesi, fırsat ve imkan eşitliği, kaynakların etkin olarak kullanılması, planlanması,öğrenim özgürlüklerinin güvenlik altında bulundurulması gibi temel ilkeler

üzerinde yükseliyordu. Yükseldiği bu ilkelerin sonunda da YÖK(Yüksek Öğretim Kurulu)'ün yaratılması yeniliğini doğurmuştur.(Bozkurt,1984;35).

2.4. KESKİN VİRAJLAR: 1980-1997 YILLARI ARASI

1980 yılının 24 Ocak tarihinde alınan kararlar ve devamında 12 Eylül tarihinde yaşanacak olan askeri darbe ile birlikte Türkiye hem ekonomik anlamda hem de siyasi anlamda önceki deneyimlerinden tamamen farklı olan bir sürece adım atmıştı. Bu dönemde alınan kararlar hem kamusal alanı hem de iktisadi alanı cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar liberal ama bir o kadar da dışa bağımlı hale getirmeye başlamıştır. Günümüzde de etkisi devam eden bu sürecin belli başlı özellikleri aşağıdaki bölümlerde yer almaktadır.

2.4.1. 24 Ocak Kararlarından 5 Nisan Kararlarına

Türkiye 1950'lerde yaşanan bir plansız ekonomi sonrasında ithal ikameci sanayileşme modelini 1960'lar ve 1970'lerde uygulamış ve üretilen malları iç pazarda satabilmiştir. Fakat üretilen mallar dünya piyasalarında rekabet yaratamadığı için ihracat gelişmemiştir. 1980 askeri darbesinin gerekçelerinden birisini de ihracatın gelişmemiş olması ve gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için koalisyon hükümetlerinin gücünün olmaması oluşturuyordu(Ahmad,2006;196).

Bu durumun önüne geçilebilmesi için Süleyman Demirel, 1979 yılında Başbakanlık Müsteşarlığı'na getirdiği Turgut Özal'a yeni bir ekonomik istikrar programı hazırlama görevi vermiş ve bu program kısa sürede hazırlanmıştır. Bir başka deyişle IMF tarafından hazırlanmış olan program, 24 Ocak 1980'de kamuoyuna açıklandı.

Ağırlıklı olarak IMF'nin isteklerini içeren program; Türkiye'yi tek taraflı olarak yabancı sermayeye açıyordu.

24 Ocak Kararları'nın ana hatları şu şekildedir:

- %32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidilmiş,
- Devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alınmış,
- KİT'lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış,
- Gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmış,

-Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş, kar transferlerine kolaylık sağlanmış,

-Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiştir.

-İthalat kademeli olarak serbest bırakılmış, ihracat; vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörlere göre farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edilmiştir (Ahmad,2006).

Hükümete küresel piyasaya girebilmesi için bir takım temel değişiklikler yapması gerektiği savunuldu. Bunların başında alt yapının hazırlanabilmesi için; yolların, iletişimin ve enerji gereksinimlerinin karşılamak üzere barajları kurmakla görevli olan devletin bu alanlardan çekilmesi vardı. Diğer gereklilikler ise kamu iktisadi kuruluşlarının özelleştirilmesini, özel sektörün ve yabancı yatırımcıların başrol oynaması gerektiği olarak belirtiliyordu.

Bu politikaların sonucunda, her zaman dengesiz olan gelir dağılımının daha da bozularak zenginleri daha zengin ederken, orta ve alt sınıfları iyice zayıflatması olmuştu. Dünya Bankası'na göre, Türkiye en kötü gelir dağılımına sahip yedi ülkeden biriydi(Ahmad,2006:196).

24 Ocak kararlarının sonuçları ise Türkiye'nin bir süre belirsizlik ve bir bilinmezlik içinde yaşamasına yol açtı. Faizlerin denetimsiz olması çoğu bankanın bankerler yoluyla para toplamasına neden oldu. Daha sonraları çıkan bankerleri denetim altına alma yasalarına rağmen bazı bankerler faaliyetlerine hala devam ediyorlardı. Fakat sonunda bankerler battı ve vatandaşın topladıkları paraları kayboldular. Böylece banka batışları alışıldık duruma gelecek ve on binlerce insan paralarını kaybedecekti. Bu 24 Ocak kararlarının kötü bir sonucu olarak bankacılık sistemine büyük zarar vermiştir. 24 Ocak'ın diğer bir kötü sonucu ise, hayali ihracat olaylarının ortaya çıkmasıdır. Bu dönemde ihracat yapacak şirketlere çok büyük olanaklar sağlanmıştır. Bunlar; çeşitli vergi muafiyetleri, kredi kolaylıkları, döviz tahsis etmek, ihracat sonucu ele geçen dövizin %50'sini belli bir süre elde tutabilmek gibi maddelerdi. Çoğu şirket ihracat yapmadan hayali ihracat yapıyor, belgesi ile beraber giderek ihracatı üzerinden belli bir miktarı devletten alıyordu. Bu öyle bir dereceye ulaştı ki, verilere göre, ülkenin yaptığı tüm ihracatın yarısı düzeyinde idi. Fakat daha sonraları alınan kararlar enflasyonu düşürdü, dış borçları azalttı. İthalat (silah, cephane, uyuşturucu gibi kalemler hariç) serbest bırakılmıştır. Böylece karaborsaya düşen çoğu mal bu durumdan kurtarılmıştır. Tabii ithalatın artması cari açığın da artmasına sebep olmuştur. Ayrıca yabancı sermayenin Türkiye'ye ilgisi bu dönemde artmıştır. Vergi kolaylıkları, yatırımın %50'sinin vergi iadesine konu olması,

sermayenin yönünü ve miktarını belirleyen kuralların olmaması ve yatırım ve ihracat teşvik kredileri bu konuda etkin rol oynamıştır. Son olarak çeşitli ülkelere olan borçların ertelenmesi borçlarımızı arttırmıştır. Bundan dolayı dış borçlarımız ilerleyen yıllarda büyük bir artış göstermiştir. 24 Ocak'ın etkileri şu an hala tartışılmaktadır. Burada tartışılan yön, bazılarının göre, hukuksal taban hazırlanmadan böyle büyük bir değişime gidilmiş olmasıdır. Eğer gerekli taban hazırlansaydı, kararların kötüye kullanılması engellenebilirdi (Ahmad,2006;Çavdar,2004).

Özal ve devamında Çiller iktidarı, ekonomiyi toplumun tek amacı haline getirmiştir. Böylece sosyal ve kültürel ilerlemeyi arka sıralara attılar. İktidarın önde gelenleri sosyal ve kültürel ilerlemenin önemsiz şeyler olduğunu sıklıkla yinelemişlerdir. Ekonominin tek amaç olması, sermayeci iktisat politikasının öğelerinden birisidir. Böylece Çavdar'a göre, insanların 'homo economicus', yani sadece ekonomik davranmayı, kendi çıkarlarını azamileştirmeyi düşünen bencil yaratıklar olduğu yaklaşımı egemen kılındı (Çavdar,2004;286).

24 Ocak 1980'de Türkiye'nin toplam dış borcu 13 milyar dolar civarındaydı. 1990'larda bu borç 70 milyar dolar düzeyine ulaşmış bulunmaktadır. Bu rakamlar 24 Ocak kararlarının Türkiye'yi getirdiği noktaya ışık tutması açısından önemlidir (Çavdar,2004;292).

Türkiye ekonomisi 1990'lardan sonra bir kriz süreci içerisine girmiştir. Bu kriz 1993'ten sonra "istikrarsızlık-büyüme-istikrarsızlık" krizine dönüşmüştür. 1993'ün ikinci yarısında finans kesiminde başlayan kriz kısa sürede ekonominin tüm kesimlerine yayılmıştır. Yaşanan kriz yeniden IMF'yi gündeme getirdi. 5 Nisan Kararları diye tanımlanan yeni bir ekonomik paket açıklandı. Bu kararları aşağıdaki maddeler gibi özetlemek mümkündür;

- Hububat,şeker pancarı ve tütün dışında tarımsal ürünlerde subvansiyon kaldırıldı.
- Emeklilik kadınlar için 7200, erkekler için 9000 güne çıkarıldı.
- KİT'lerin bir bölümü kapatılacak, özelleştirmeler hızlandırıldı.
- Lüks taşıta, fazla konuttan, şirketlerden, otel müşterilerinden, gelir ve kurumlar vergisi ödeyen mükelleflerden bir defaya mahsus olmak üzere ek vergi alınmaya başlandı.
- Çay, şeker, akaryakıt, sigara ve içkiye zam yapıldı.
- Dolar Türk Lirası karşısında %38.8 oranında devalue edildi (Çavdar,2004:264-266).

Bu kararlarla aşılmaya çalışılan kriz, sistem ile olan sorunu çözmeden sadece geçici bir dönem rahatlamaya neden olmuş sonraki yıllar yine kapitalizmin döngüsel krizleri ile karşılaşılmasını ise kolaylaştırmıştır.

2.4.2 Son Darbeden Günümüze:1980-1997 Yılları

12 Eylül 1980 yılında yaşanan darbenin 24 Ocak kararlarının devamı olduğu dönemin başbakan yardımcısı ve ekonomi bakanı olarak Turgut Özal'ın atanması ve bir önceki deniz kuvvetleri kumandanı Bülent Ulusu'yu başbakan atanması ile ortaya çıkmıştır (Ahmad,2006;264).

12 Eylül darbesine karşı çıkan tek siyasi lider Bülent Ecevit idi. Bülent Ecevit sürgününden döndükten sonra cezaevine kapatılmıştır. Aynı zamanda ülkedeki solcu partilerin hepsi kapatılmış ve önde gelen isimleri mahkemelere sevk edilmiştir. 12 Eylül, bir taraftan solcu olarak adlandırılan kişilerin cezaevlerine kapatılması olarak sürerken diğer taraftan da dışarıda kalan aydın insanlara ağır baskıların uygulandığı dönem olarak tarihte yerini almıştır(Ahmad,2006;265).

12 Eylül ve 24 Ocak ortak düzeninin istediği doğrultuda yasaklar ve kısıtlamalarla dolu bir anayasa hazırlanmasını sağlamıştır. Bir çok kişisel özgürlük durumu anayasa ile devletin varlığını tehdit eden boyutuna karşı askıya alınmıştı. Bunların başında; yaşama hakkı, temel hakların sınırlandırılması ile ölüm cezalarının meşrulaştırılması yer alıyordu. Beraberinde işçi örgütlenmeleri, öğrenci hareketleri ve siyasi parti girişimleri de yine "birlik ve düzeni" bozma girişimi ile askıya alınmıştı (Çavdar,2003;275-290).

1983 seçimleri ile Özal iktidarı kurulmuş ve liberal politikalar, özelleştirmeler hız kazanmıştır. 1991 yılına kadar süren Özal iktidarı, 1991 seçimlerinde DYP 178,ANAP'ın 118, SHP'nin 88 ve Refah ittifakının da 60 milletvekili çıkarmıştır. Bu sonuçlar ülkede hiçbir partinin %30'un üzerine çıkamadığını ve tek parti iktidarının kurulamayacağını göstermiş ve seçim sonuçlarına göre DYP-SHP koalisyonu kurulmuştur (Çavdar,2003;300-312).

Türkiye'nin toplum ve ekonomik yapısı Özal döneminde değişime uğradı. Ahmad bu yılları aşağıdaki gibi betimler;

“Türkiye, hükümetten isteklerde bulunup bu isteklerin gerçekleştirilmesini sağlayacak kentli nüfusun onda birine hizmet veren bir tüketim toplumu oldu. Her ne kadar medya –özellikle de televizyon- reklamları tüketim mallarını en fakirlere kadar getirirse de, yeni zenginler için her şey mevcuttu! Otomobiller –özellikle de ithal otomobiller- birer statü simgesi oldu; tıpkı sanat eserleri, antikalar ve eski kitapların oldukları gibi. Yine de, durmadan artan pahalılık yüzünden nüfusun ücret ve maaşla geçinen büyük çoğunluğu zar zor geçinmeyi başarıyordu. İşe girme ölçütleri de değişiyordu; üniversite mezunları artık düşük maaşlarla devlet kurumlarında çalışmak değil, maaşların yüksek olduğu ve gelecekte umut vaat eden özel sektörde, özellikle de yabancı firmalarda çalışmak istiyorlardı. Üniv esriteler bu yeni müşteri kitlesine hizmet edip özel sektörün aralıksız olarak ihtiyaç duyduğu şirket müdürleri yetiştirmek üzere özelleştirildi. Bu sınıf için geçerli dil İngilizce’ydi ve Türk basınında bu işler için verilen ilanlar bile –çoğunluğun bilmediği- İngilizce olarak veriliyordu”(Ahmad,2006:198).

1990’lı yıllara gelindiğinde yüksek enflasyon, yüksek orandaki işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, üst gelir gruplarının lüks ve kamu ahlakının zedeleyen yaşam biçimleri, toplumda hemen tüm değerlerin metalaşması, medyanın da olumsuz etkisi kökten dinci akımların mayalanıp gelişmesine neden olmuştur. Diğer yandan, dünyadaki dine yönelişin yaygınlaşıp güçlenmesi Türkiye’yi de etkilemiştir(Çavdar,2003:314).

1991 seçiminden sonra DYP-SHP koalisyonu ne ekonomik iyileşme ne de demokratikleşme doğrultusunda olumlu bir adım atabildi. Enflasyon, kronik biçimde %70-80 oranında kaldı. İşçi, emekli ve küçük üreticilerin gerçek kazançları düştü. Sosyal devletin temel kurumları olan sosyal güvenlik sistemi, sağlık ve eğitim hizmetleri çöktü. Gelir dağılımını her yıl bir önceki yılı artırırçasına bozuldu. İşsizlik resmi rakamlarda düşük gösterilmeye çalışılsa da gerçekte %20 dolayına ulaştı(Çavdar,2003:317-318).

Tüm bu gelişmeler 1980 anayasası ile engellenmeye çalışılan İslami düşünce partilerinin mahalle çalışmaları ile güçlenmelerini sağlamış ve 1994 yerel seçimlerinde beş büyük şehrin belediye başkanlığını kazanmışlardır.

Dinsel değerler kapitalizmin acımasızca tahrip ettiği yaşam biçimleri karşısında bütünsel bir yaşam biçimi sunması anlamında yığınların ilgisini çekmeye başlamış, yıkılan bireyin sığınacağı cemaati sunmaya başlamıştır. Bu sürecin ortaya çıkardığı tarikat vb dinsel

Örgütlenmeler bir yandan artan yoksullaşma, işsizlik, yaşam koşullarının günbegün kötüleşmesine karşın bir muhalefet odağı olarak da kabul edilebilir. Toplumsal muhalefetin sosyalist kanallara akmasının önüne büyük barikatlar kuran devlet bir yerde bu tarikatlara göz yummuş hatta onları kullanmayı bile gündeme getirmiştir.

3.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN SUNULUŞU

3.1. ARAŞTIRMA KONUSUNUN, AMACININ, SORUNSALININ VE ÖN KABULLERİNİN BELİRLENMESİ

3.1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türkiye, 1923'te ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte modernleşme çalışmalarına başlamıştır. Keyder, Kurtuluş Savaşından çıkan Türkiye'nin, sadece bağımsızlığını kazanmakla yetinmediğini, 1908'de başlayan burjuva devrimini de tamamlamaya çalıştığını belirtir (Keyder,2003:101-126). Karpata ve Keyder'in belirttiği gibi, Cumhuriyetle birlikte Türkiye'nin her bölgesinde ve her kurumunda değişimi gerçekleştirebilmek için yasalar hazırlanmaya, hazırlanan yasaların da hayata geçirilmesine çalışılmaya başlanmıştır (Keyder,2003:110; Karpata,1996:50-65). Bu çalışmalar ile öncelikle hedeflenen; liberal piyasa ekonomisine eklenmek ve çağdaş batı toplumlarının seviyesine ulaşmaktır. O yıllarda Anadolu'nun üretim koşulları, eğitim niteliği, sosyal ilişki ağları batı modernitesi ile örtüşmemektedir. Nihai hedefe ulaşabilmek için üretimin sanayileşmesi, kamusal alanın modernleşmesi gerekiyordu. Sanayileşmenin yaratılması için burjuva sınıfa gerek duyulmaktaydı. Bu sorun devlet eliyle yaratılmaya çalışılan burjuva/girişimci sınıfın oluşturulması ile çözülmeye çalışılmıştır. Hem sanayileşen Türkiye'deki vasıflı insan gücünü oluşturacak hem de cumhuriyet ideolojisinin neferleri olacak bireylere gereksinim duyulmaktaydı. Vatandaşların, cumhuriyet ideolojisine uyum sağlamasının temel koşullarından birisi de, zihinlerindeki din merkezli düşünceden uzaklaşarak, modern bireyler olarak yaşamlarını düzenlemeleriydi. Karpata, Atatürk devrimlerinin asıl amacının; toplumun geleneksel, duygusal ve örfelere dayanan yaşam biçimini rasyonel, çağdaş fikirlerle değiştirerek modernleştirmek olduğunu ve Cumhuriyet rejiminin yetiştirmek istediği bireyin, sorunlara entelektüel ve objektif olarak yaklaşan akılcı, geleneksellikten uzak ve laik bir kişi olacağı şeklinde özetler (Karpata,1996:88-95). Bahsedilen kişi tiplerinin, yaygın olarak yaratılması ise eğitim kurumlarındaki dönüşümlerle sağlanabilirdi.

Eğitim sistemindeki köklü reformlarla Cumhuriyet devriminin vizyon ve misyonu büyük ölçüde tamamlanmış olacaktı. Bu amaçla 1933 yılında İstanbul Üniversite'sinin kurulması ile birlikte eğitim reformunun temel adımı atılmıştır. Bu yıldan itibaren üniversite mezunu olarak, profesyonel meslek sahibi olan, eğitilmiş insan kaynakları Anadolu'nun her köşesinde cumhuriyet ideolojisini taşıyan ve ülkesinin kalkınması, "muasır medeniyetler" seviyesine ulaşmasına çabalayan aktörlerden oluşacağı düşünülmüştür. 1933'den günümüze kadar geline süreçte gerek ülke içerisindeki dönüşümler gerek ise dünya sistemindeki dönüşümler, cumhuriyet ideolojisinin yetiştirmeyi amaçladığı aktörlerin hayatlarında reformist değişikliklere sebep olmuştur. Kişilerin günlük hayatları ve pratiklikleri ile ilgili tutum değişiklikleri ise ülke ekonomisi ve kalkınma sürecine etkide bulunmuştur. 1933

Üniversite reformundan günümüze gelindiğinde meslek icra biçimlerinin değiştiği, “vatanseverlik” algısının farklılaştığı görülebilir.

3.1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye’de 1924’te Tehvid-i Tedrisat ve 1933 üniversite reformunun ardından oluşan eğitim biçiminden günümüze kadar gelen dönemde “vatanseverlik” ve “meslek” algısının değiştiği gözlenmektedir. Bu değişimin söylemsel ve betimsel analiziyle değişme, yapı ve yaşam pratikleri arasındaki ilişkisellik saptanmaya çalışılacaktır. Türkiye’deki “vatanseverlik” algısının eğitilmiş insan kaynağının etkisi ile değişimini gösterebilmek, bu çalışmanın ilk amacını oluşturmaktadır. Bunlarla birlikte bu çalışma; kişilerin “vatanseverlik” algısı ve yaşamsal pratikleri arasındaki nedensel ilişkiyi göstererek, ülkenin ekonomik durumu açısından gelinen noktayı tarihsel süreç ve değişim içerisinde değerlendirecektir. Diğer bir düzlemde de kuşaklar arasındaki analize, değişme ve yapı ilişkiselliğine karşılaştırmalı bir örnek oluşturması amaçlanmaktadır.

3.1.3. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Yukarıda yer alan araştırma amacından hareketle, üniversite mezunlarının vatanseverlik algısındaki değişimini dönemsel ve tarihsel süreç içerisinde saptayabilmek için aşağıdaki soruları temel almak temel hareket noktasını oluşturmaktadır:

- Üniversiteden mezun olarak hayata atılmış kişilerin günümüze kadar gelinen noktada “vatanseverlik” algılarının ve yaşam tarzlarının değişimi nasıl olmuştur?
- Atatürk dönemi reformları ile denetim ve iktidar ilişkileri çerçevesinde Türkiye için oluşturulmaya çalışılan vizyon ve misyon; “denetim diyalektiği” ve iktidar ilişkileri bağlamında sürdürülebilmiş midir? Sürdürülemediyse hangi nedenlerden kaynaklanmıştır?
- Türkiye’nin yaşadığı değişim ve dönüşüm sürecinin ulus-devlet anlayışının, küreselleşmeyle

bağlantılı olarak incelendiğinde, gelinen noktada devlet ve ulus anlayışına etkisi nasıldır?

- Türkiye’de eğitim yoluyla kazandırılmaya çalışılan simgesel sermayenin vatansever yanı, iktidarın hedeflediği biçimde günümüze kadar sürdürülebilmiş midir? Sürdürülemediyse, nasıl bir dönüşüm yaşanmıştır?

- Tüm bu sorularla birlikte kuramsal olarak ortaya konulan Weber’in “statü”, Bourdieu’nun “kültürel sermaye” açılımlarının Türkiye’de meslek icraları bağlamındaki işlerliği nasıldır?

3.1.4. ARAŞTIRMANIN ÖN KABULLENİMLERİ

Araştırma konusuna ait olan bu sorular ışığında, araştırmaya ait ön kabullenimler ise aşağıdaki gibi kurulabilir:

- Türkiye’nin modernleşme çabaları ve eğitim politikaları arasında olumlu ilişki vardır.

- 1933 üniversite reformu ile “vatanseverlik” algısı arasında olumlu ilişki vardır.

- Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar gelinen süreçte “vatanseverlik” algısı değişmiş ve dönüşmüştür.

- 1933’den günümüze kadar olan süreçte “vatanseverlik” anlayışı ve geldiği ailenin sınıfı arasında olumsuz bir ilişki vardır.

- Vatanseverliğe bağlı meslek icrası ile dünya sistemindeki değişim arasında olumlu ilişki vardır.

3.2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.2.1. ARAŞTIRMANIN EVRENİNİN TANIMLANMASI

Araştırma sorularının ve ön kabullerin yanıtlanması, değişim ile ilgili betimsel bir tablo oluşturulabilmesi için 1933 Üniversite reformundan sonra üniversitelerden mezun olarak meslek sahibi olmuş kişilerle görüşülmesi planlanmıştır. Araştırma konusu dâhilinde ortaya çıkan evren 1937 ile 1997 arasında üniversitelerden mezun olmuş kişilerden oluşmaktadır. 1933 üniversite reformundan sonra yeni eğitim biçiminden ilk kez 1937 yılında mezun oldukları göz önüne alınarak evrenin alt sınırını 1937 mezunları oluşturmaktadır. Günümüz koşullarında bir üniversiteden mezun olduktan sonra mesleğe uygun bir işe sahip olmanın ve yaşamın kendi koşullarına bağlı olarak oturtulması için belli bir zaman dilimine ihtiyaç olduğu gerçeği de göz önüne alındığında en son 1997 yılında üniversiteden mezun olmuş kişiler de evrenin üst sınırını oluşturmaktadır. 1997 yılının evrenin üst sınırını oluşturmasının diğer bir nedeni ise erkek mezunlar için askerlik hizmetinin zorunlu olması ve günümüzde kişilerin sadece lisans eğitimi alarak kariyerlerine uygun bir işte yer almalarının güç olmasından dolayı yüksek lisans eğitimine devam etmek istemeleri yer almaktadır. Bu faktörler göz önüne alındığında; erkek mezun için hem askerlik hem yüksek lisans eğitimi mezuniyetten sonra 3-4 yıl gibi bir süre sonunda mesleğini icra etmesi anlamına gelmektedir. Kadın mezunlar için ise yüksek lisansını sorunsuz

bitirdiğinde iki yıl sonra meslek icrasına başlaması anlamına gelmektedir. Tüm bunların hem içerisinde hem de bunlardan bağımsız olarak iş arama süreci ve mesleki kariyerine uygun bir iş bulma çabası göz önüne alındığında, bu üç faktöre bağlı olarak ortalama olarak 2000-2002 yıllarında meslek icralarına başlamış kişilerin evrenin üst grubunu oluşturduğu ifade edilebilir.

Eğitim sonucunda kazanılan “vatanseverlik” ve meslek icrası arasındaki ilişkinin tarihsel süreç içerisindeki biçiminin araştırmanın temel konusunu oluşturuyor olmasından kaynaklı olarak, kişilerin eğitim alarak profesyonelleştikleri meslekleri icra ediyor olmaları önemlidir. Bu ise araştırma evreni içerisinde yer alan kişilerin kendi mesleklerini icra eden kişilerden oluşuyor olması anlamına gelmektedir.

Bu tartışmaların sonucunda araştırma evreni 1937 ile 1997 yılları arasında üniversitelerin dört yıllık eğitim veren fakültelerinden mezun olmuş ve mesleklerini icra eden kişilerden oluşmaktadır.

3.2.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİNİN BELİRLENMESİ

Eğitilmiş insan kaynaklarının araştırma evreninin içerisinde çok büyük bir grup olarak yer almasından dolayı kritik noktalar göz önüne alınarak, evreni en iyi şekilde temsil eden örneklem grubu oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneklem grubu oluşturulurken araştırmanın süreli bir çalışma olması da

etkili olmaktadır. Araştırma evreninin içerisinde yer alan her meslek grubundan kişilerin tamamıyla görüşmenin imkânsızlığı göz önüne alındığında Türkiye'nin değişim sürecinde etkili olduğu düşünülen, kalkınma ve büyüme stratejilerinde başat rolü oynayan meslek gruplarından kişilerle görüşülmesi hem araştırma sorularının yanıtlarının bulunabilmesi hem de süreli çalışmanın tamamlanabilmesi açısından önemlidir.

Dünya genelinde bakıldığında, bir ülkenin gelişmesi, kalkınması için gerekli olan yatırım ve planlar hesaplanabilir. Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan modernleşme çalışmalarında sanayinin oluşturulması ve kamusal alanın biçimlendirilmesi iki temel noktayı oluşturur. Böylece örneklem grubunun bir ayağını sanayiye hizmet eden meslekler oluştururken diğer ayağını ise kamusal alanın biçimlenmesinde etkin rolü oynayan mesleklerin oluşturmaktadır.

Bu noktadan hareketle, ülkenin sanayi ile kalkınması için öncelik gerekli alt yapının geliştirilmesindedir. Fabrikaların kurulması, anamalların sağlanması, ticaret ve sanayi yollarının geliştirilmesi alt yapının oluşturulmasını sağlamaktadır. Fabrikaların kurulması, yolların yapılması ve madenlerin çıkarılmasını sağlamak için mühendislik mesleğine ihtiyaç duyulurken, binaların verimli ve kullanışlı olmasını sağlayabilmek için mimarlık mesleğine ihtiyaç duyulmaktadır. Mühendisliğin ve mimarlığın gelişmesini, icra edilmesini sağlayan temel kaynak ise doğa bilimleri alanında yapılan bilimsel

çalışmalardır. Böylece sanayideki gelişimi sağlayacak olan üç temel kol; mühendislik, mimarlık ve doğa bilimleri alanında çalışan akademisyenlerden oluşmaktadır. Böylece örneklemin ilk grubunu; mühendisler, mimarlar ve akademisyenler oluşturmaktadır.

Modernleşme için gerekli görülen diğer alan ise kamusal alanın biçimlendirilmesidir. Kamusal alana etki eden meslek grupları daha çok sosyal bilimler alanından yetişen kişilerden oluşmaktadır. Yaşam pratikleri içerisinde kamusal alan ilişkilerini yasalar ile düzenleyen en temel meslek grubu hukukçulardan oluşmaktadır. Modern ve demokratik rejimlerin ideal düzenleri yine hukukçular tarafından oluşturulmaktadır. Hukuk dışında, günlük gelişmeleri geniş kitlelere ulaştıran ve azımsanmayacak ölçüde kamusal alanın biçimlenmesine etki eden diğer bir meslek grubunu ise gazeteciler oluşturmaktadır. Kamusal alanın biçimlenmesinde özellikle dünya genelindeki sanat akımlarını kendi ülkelerine taşıyan sanatçılar modernizmin kültürel anlamındaki başat temsilcileri arasında yer almaktadır. Kamusal alanın biçimlenmesini sağlayan meslek grupları arasında ekonomi, sosyoloji, tarih, arkeoloji, edebiyat gibi sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenlerin etkisi de azımsanmayacak ölçüdedir. Böylece kamusal alanın biçimlenmesinde etkili olan; gazeteciler, hukukçular, sanatçılar ve akademisyenler örneklem grubuna dâhil edilmiştir.

Örneklem grubuna dâhil edilen hukukçuların, davalara bakan avukatlardan öte yasaları düzenleyen,

bu alanda araştırma yapan kişilerden oluşması planlanmıştır. Böylece bu alanda meslek sahibi olan kişiler de sosyal bilimler alanında belli bir akademik kariyere sahip olan kişilerden oluşmaktadır.

Modernleşme çalışmalarında örneklem grubuna dâhil edilebilecek diğer bir meslek grubu ise eğitimcilerden oluşmaktadır. Akla gelebilecek ilk sorulardan birisi eğitimcilerin bu araştırma içerisinde neden yer almadığı olabilir. İlk olarak, araştırma kapsamında herhangi bir üniversitenin dört yıllık fakültesinden mezun olarak meslek sahibi olmuş kişilerin bulunuyor olması öğretmenlerin belli bir döneme kadar araştırma kapsamından çıkarmaktadır. 1980'e kadar öğretmenlerin eğitim enstitüleri bugün için meslek yüksek okulu eğitimine denk gelen yıllarda eğitim aldıkları ve 2000 yılına kadar yaygın olarak görülen herhangi bir fakülteden mezun kişilerin öğretmenliğe atanma işlemi nedeniyle araştırma kapsamına uymayan bir tablo ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak; bu alanda pek çok çalışmanın yapılmış olması ve bu meslek grubuna ilişkin çalışmaların ayrı bir araştırma konusunu oluşturacak kadar geniş bir yelpaze içerisinde incelenmesi gerektiğinden ve bu araştırma süresinin sınırlı olmasından dolayı örneklem dışında bırakılmıştır.

Yukarıdaki belirlemeler göz önüne alınarak araştırma örneklemini oluşturan meslek grupları aşağıda gösterilmektedir;

- Mühendisler

- Mimarlar
- Gazeteciler
- Hukukçular
- Sanatçılar
- Akademisyenler (ekonomistler, sosyologlar, edebiyatçılar, tarihçiler, fizikçiler, matematikçiler, kimyacılar)

Yukarıda belirlenen meslek sahiplerinden ulaşılabilen kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu meslek gruplarından her dönem bir kişi ile görüşülmesi hem derinlemesine görüşmeye olanak sağladığı için hem de günlük pratiklerin değerlendirilebilmesi ve yansıtılabilmesi için derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmecilerin belirlenmesinde üniversitelerden mezuniyet yılları temel alınmıştır. 1933 üniversite reformundan sonrası araştırma kapsamında olduğu için ilk görüşmecilerin 1937 yılında mezun olan kişilerden oluşturulmuştur. Daha sonraki yıllar için sekizer yıl ara ile ilerlenmiş ve böylece örneklem gurubunda eş değer orantı yakalanmıştır. Sekizer yıl fark ile ulaşılmaya çalışılan, değişimin gözlenebilen somut verilerden oluşmasını sağlama amacıdır. Bu noktadan hareketle görüşülecek kişiler 1937, 1945, 1953, 1961, 1969, 1977, 1985 ve 1993 yılında mezun olmuş kişilerden oluşması hedef alınmış ama kişilere ulaşmanın ve görüşmeyi kabul etmeme olasılıkları göz önüne alınarak her mezuniyet yılının

üzerine dört yıl eklenerek sekiz dönem oluşturulmuştur.
Dönemler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- 1937-1941
- 1945-1950
- 1953-1958
- 1961-1966
- 1969-1974
- 1977-1982
- 1985-1990
- 1993-1998

Araştırmaya dahil olacak kişilerin belirlenmesinde kişilere ulaşılabilirlik ve görüşmeyi kabul etmeleri göz önüne alınmıştır.

Araştırma içerisinde yer alan kişilerin Türkiye'nin değişim sürecinde yığınları etkileyebilecek konumda ve güçte olmaları göz önüne alınmıştır. Kendi meslekleri dışında, mesleklerine yakın farklı alanlarda katılımları olan kişiler seçilmiştir. Örneklem grubunun belirlenmesinde dikkate alınan diğer bir nokta ise katılımcıların ülkenin değişimi için iktidara yakın veya iktidara seslerini duyurabilecek güçte kişiler olması gözletilmiştir. Katılımcıların çoğu bu özelliklerinden dolayı kamuya mal olmuş kişilerdir.

1937 ile 1950 arası üniversiteden mezun olan kişilere hayatta olmamaları nedeniyle zor ulaşılmıştır. Bu

nedenle ulaşılabilen ve görüşmeyi kabul eden ilk kişi ile
görüşülmüştür. Sonraki dönemler için ise kişilerin
ideolojik görüşleri dikkate alınmadan araştırma konusuna
uygun olan kişiler belirlenmiştir. Görüşmeyi kabul eden
kişilerle görüşülmüştür

3.1.5. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TEMALARININ BELİRLENMESİ

Mesleklerden hareketle Türkiye'deki meslek algısı ve vatanseverlik arasındaki değişimin saptanabilmesi için görüşülecek kişilerde belli temalardan hareketle verilerin toplanması gerekmektedir. Böylece oluşturulan görüşme formlarından elde edilen veriler analiz edilirken verilerin standartlaştırılması ve yorumlanabilmesi kolaylaşmıştır.

Derinlemesine görüşmelerde kişisel deneyimler ışığı altında veri toplanacağı için bireylerin yaşam öyküsüne başvurulmuştur. Aile yapılarının nasıl olduğu, hangi koşullarda büyüdükleri, hangi eğitim süreçlerinden geçtikleri, ebeveynlerinin meslekleri, gelirleri, yaşam koşulları, ailelerinin görüşmecilere karşı belli konulardaki tutumlarına dair yaşam öykülerine ait veriler kişilerin aile içerisinde başlayan ve okul ortamında devam eden sosyalleşme süreçlerine dair bilgileri ortaya çıkarmaktadır. Bu bilgiler, eğitimlerinin sonucunda meslek sahibi olan kişilerin geldikleri sınıf, statü ve alanlara dair verilerin elde edilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda bu veriler meslek icrası ve yaşam tarzı konusunda kişilerin aldıkları eğitimle hangi boyutlarda örtüştüğünü de göstermektedir. Böylece cumhuriyet ideolojisi etrafında yürütülen modernleşme çalışmalarının ne kadar başarıya ulaştığının ölçülebilmesi için gerekli olan veri elde edilmiş olacaktır. Başka bir yönden ise; "1933 Üniversite reformu ile yaratılmaya çalışılan

vatanseverlik ve meslek icrası arasındaki bağlantı eğitim alan kişilerin ailelerinden gelen sınıfsal durumlarına bağlı olarak farklılık göstermekte midir?" şeklinde oluşturulmuş olan araştırma sorularından birinin yanıtlanmasında da kilit rolü oynamaktadır.

Derinlemesine görüşmeler yapılırken kişilerin mesleki deneyimleri ve meslek icra etme sürelerindeki yaşantılarının nasıl olduğu, hangi koşullarda çalıştıkları, koşulları kabul etme ya da tercih etmelerindeki gerekliliklerinin neler olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Mesleklerini tercih ederken neleri göz önüne aldıkları, tercihin bilinçli olarak mı yapıldığı yine öğrenilmeye çalışılacak konular arasındadır. Böylece kişilerin mesleki doyumları, eğitim süreçlerindeki yaşam koşulları ve meslek seçimleri arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Bununla beraber yine tercihlerin ailelerinin sınıfsal ve statüsel durumlarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Başka bir açıdan vatanseverlik ve meslek icrası arasındaki ilişkinin ölçülmesinde önemli bir role sahip olacaktır.

Derinlemesine görüşmeler içerisinde kişilerin aldıkları eğitim sürecini özellikle üniversite eğitimlerini nasıl değerlendirdikleri öğrenilmeye çalışılmaktadır. Kendi eğitim süreçlerini donanım, teknik özellikler, eğitim tarzı, eğitimcilerle kurulan ilişkiler gibi konularda diğer dönemlerle kıyaslama yapmaları beklenmektedir. Böylece sürekli bir dönüşümün yaşandığı eğitim koşullarına bakışlarının nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır. Eğitim aldıkları dönemde yaşanan siyaset ve ekonomi politikaların onların eğitim

hayatına olan etkisi öğrenilmeye çalışılmaktadır. Üniversite hayatlarındaki bu deneyimleri anlatırken kullandıkları sözcükler ve durumu değerlendirmelerine olanak sağlayarak “vatanseverlikleri”, “devletçilikleri” ve dönemin politikalarına ilişkin tutumları, yatkınlıkları belirlenmeye çalışılmaktadır. Böylece vatanseverlik ve meslek icrası arasındaki eğilimin değişiminin nasıl olduğu betimlenmeye çalışılmaktadır. Türkiye'nin modernleşme alanındaki konumunu nasıl değerlendirdikleri ve bu konuma ilişkin neler düşündükleri ya da modernleşme çalışmalarının herhangi bir boyutunda yer alıp almadıkları ya da almak isteyip istemedikleri sohbet sırasında öğrenilmeye çalışılacak ve buradan hareketle dönemler arasında meslek icrası ve vatanseverlik ilişkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Siyaset, eğitim, devlet politikaları hakkında sohbetle elde edilen bilgilerin üçlü olarak meslek icrası bağlamında değerlendirilmesi, vatanseverlik ve meslek icrası arasındaki ilişkin değerlendirilmelere olanak sağlamıştır.

Bunlarla beraber veri toplanmaya çalışılacak diğer bir konu ise aile hayatlarının nasıl olduğu, günlük yaşamda zevklerinin hangilerinin olduğu, hangi tür müzik, hangi tür kitap, hangi tür film gibi kültürel alandaki zevklerinin ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece modernleşme çabalarının ne kadar amacına ulaştığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yukarıda bahsedilen konular etrafında kişilerin yaşam algılayışları, yaşam tarzları ve meslek icraları hakkında sohbete dönük görüşmeler yapılarak “vatanseverlik” ve “meslek icrası” arasındaki

ilişkisellik dönemsel ve tarihsel olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.1.6. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

Sosyolojinin konusunu aktörlerin eylemlerinin ve karşılıklı ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkan olgusal alanlardan oluştuğu kabul edildiğinde, söz ve beden dilinin anlamlarına değinmek kaçınılmazdır. Sosyal ilişki ağlarının kurulmasına aracılık eden iletişimdir. İletişim içerisinde beden duruşlarımız ayrı bir anlam boyutu oluştururken, dili kullanma ve yazı becerimiz ise ilişki kurma biçimlerimizin temeline oturur. Böylece sosyolojik bir araştırma içerisinde anlamaya çalıştığımız pek çok sorunsal etrafında dilin bize ilettiği anlamlar önem kazanır. Anlam bilimi olan semantik ise sosyolojik araştırma içerisinde, felsefe ve dil bilim çalışmalarının dışında sosyoloji için de anlamlıdır. Bu konuda felsefenin, semantik çalışmaları ve “ön dayanaksız bilgi”² çabaları nitel araştırmalar içerisinde veri analizleri için vazgeçilmez kaynaklar olarak yer alırlar. Dil bilimi ve anlam üzerine çalışan Başkan (1967); XX. yüzyılın başlarında Saussure’le başlayan sürecin, bilimsel dönemde önemli bir dönüm noktasını oluşturduğunu diğer sosyal bilimciler gibi vurgular. Saussure, dili bütün diğer bağlamlardan kopararak, onu sistemli bir bilimsel alan olarak tanımlamış ve çağdaş dil biliminin öncülüğünü yapmıştır. Saussure'e göre dilin amacı “kendisi içinde ve kendisi için incelenmesidir.” Dili, dil (langue) ve söz (parole) olarak iki ayrı kategoriye ayırmış, gösteren, gösterilen gibi, kelime düzeyindeki incelemeler için yeni kavramlar ortaya koymuştur. Saussure'den sonra Kopenhag Okulu, Prag Okulu ve Amerikan Okulu olmak üzere değişik dil bilimi çevreleri dile dair yeni görüşler öne sürmüşlerdir. Semantik ile ilgili çalışmalar sosyal bilimler alanında Chomsky, Habermas gibi sosyal bilimciler tarafından geliştirilerek yöntemsel model içerisine yerleştirilmeye çabalanmıştır.

Kişilerin anlam dünyası ve sosyal ilişki ağlarını kuruş biçimlerini dönemsel olarak tarihi bir çizgi içerisinde inceleyen bir araştırma içerisinde ise kişilerin dili nasıl kullandıkları ve kullanımlarından öte anlam dünyalarını nasıl ifade ettikleri önem kazanmaktadır.

² “ön dayanaksız bilgi” kavramı, Teo Grünberg’in Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme adlı 1963 tarihli doktora tezinde tanımlanmıştır. Bu kavramla ulaşılan bilginin, kendi içerisinde, metafizik bilgidен bağımsız olarak ispatlanmış, metafizikten uzaklaşmış ve güvenilirliği ispatlanmış bilgi anlatılmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın içeriği hem sosyal evrenin hem de bireysel evrenin araştırılmasıyla ilgili olduğu için veri analizinin derinlemesine görüşmelerde fenomenolojik yöntemle yapılması gerekmektedir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için Weber'in yapısalcı metodolojisinden hareket edilmiştir. Bu yöntem hem araştırma deseninde hem de analizde esnek noktalara sağladığı için araştırma içerisindeki çıkmazlara çözüm olabilmektedir.

Baş ve Akturan, Nitel Araştırma Yöntemleri adlı kitaplarında fenomenolojik veri analizinin, "fenomenolojik azaltma", "fenomenolojik redüksiyon" ya da "eydetik redüksiyon" olarak adlandırıldığını belirtmektedirler(Baş ve Akturan,2008: 92). Analiz süreci ise dört aşamadan oluşmaktadır; tanımlama, belirleme, noetik ve neomatik ilişkilerin tanımlanması, özlerin kurumsallaştırılması. Bahsedilen araştırma tekniğine göre ilk önce görüşmelerden elde edilen verilerde olgular tanımlanıp sonra kullanılacak olan olgular belirlenerek zıt anlamlar oluşturan durumlarla karşılaştırılmaktadır. Belirleme ve tanımlama aşamasından geçirilerek ayıklanan veriler noetik ve neomatik olarak tanımlanırlar. Son aşamada ise araştırılan olgunun tanımlanması, değişmeyen sabitlerin belirlenmesi ve sabitlere karşı subjektif tutumların neler olduğuna bakılarak araştırma temasının sonuç deseni çıkarılmaktadır (Baş ve Akturan, 2008: 92-04).

Baş ve Akturan'ın (2008), aktardıklarından yola çıkarak verilerin analizinde "vatan", "vatanseverlik", "vatanhainliği", "1960 Darbesi", "1971 Darbesi"ve "1980 Darbesi" ile ilgili olgulara olan yaklaşımlarının neler olduğu belirlenecektir.

4. BÖLÜM

VERİLERİN SUNULMASI VE YORUMLANMASI

4.1. GÖRÜŞMENİN AMAÇLARI VE GÖRÜŞMECİLERİN ÖZELLİKLERİ

“Vatanseverlik” kavramının ve icrasının Cumhuriyetin ilanından itibaren değişikliğe uğradığını varsayarak araştırmaya başlanan bu konuda, hipotezlerin test edilebilmesi ve araştırma sorularına bir nebze olsa yanıt bulunabilmesi için belirlenen yöntem ve teknik çerçevesine uygun olarak toplam on iki kişi ile görüşülmüştür. Bu kişiler cinsiyet ayrımı yapılmaksızın, mezuniyet yılları ve eğitim düzeyleri kıstas alınarak belirlenmiştir.

Araştırma konusuna uygun veriler elde edebilmek ve konuşma seyrinin akışı içerisinde “vatanseverlik” vurgusunu yakalayabilmek için derinlemesine görüşmelerde kişilerin bir bütün olarak eğitim, aile ve çalışma hayatları dinlenmiştir.

Söhbete ek olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki belirli olaylar ve kişilerin hayatlarının kesiştiği tarihlere ilişkin kişilerin olay içerisindeki ya da karşısındaki duruşları ve olaya ilişkin bugünkü değerlendirmelerine başvurulmuştur. Bunun amacı hem o tarihteki düşünceleri hem de bugün o tarihi değerlendirme durumlarının ne olduğunun saptanması ve varsa değişikliğin gözlemlenebilmesidir.

Görüşmelerle ortaya çıkarmayı planlanan “vatansever habitus”un var olup olmadığıdır. Şayet “vatansever habitus”dan bahsedilebilecek ise bunların Cumhuriyet’in yaratmaya çalıştığı “ideal vatansever tipoloji”ye olan yakınlığının ne olduğunu belirleyebilmek önemlidir.

4.2. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN GÖRÜŞME VERİLERİNİN BETİMSSEL OLARAK SUNULMASI VE YORUMLANMASI

Araştırmaya katılan toplam kişi sayısı on ikidir. Katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler kişi başı ortalama bir- bir buçuk saat sürmüştür. Görüşmecilerin özelliklerine ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Örnek Yıl Aralıklarına Göre Meslek, Cinsiyet, Doğum Tarihi ve Mez Dağılımları				
Örneklem Yıl Aralığı	Doğum Tarihi	Cinsiyeti	Meslek	
1937-1941	1914	Kadın	Sümerolog	
1945-1950	1926	Erkek	Arkeolog	
	1930	Erkek	Mimar	
1953-1958	1935	Erkek	Maden Mühendisi	
1961-1966	1941	Erkek	Diplomat	
	1945	Erkek	İktisat/Gazeteci	
1969-1974	1945	Erkek	Mühendis	
	1950	Erkek	Gazeteci/Yazar	
1977-1982	1953	Erkek	Akademisyen /Gazeteci	
	1956	Kadın	Matematikçi	
1985-1990	1963	Kadın	Hukukçu	
1993-1998	1975	Erkek	Akademisyen	

Görüşülen on iki kişinin ikisi kadın, onu erkektir. Görüşmecilerin hepsi en az dört yıllık bir fakülteden lisans diploması almış kişilerdir. Lisans diplomasına ek olarak akademisyen olarak çalışan ve Profesör unvanına sahip iki kişi bulunmaktadır. Fahri doktora unvanına sahip bir kişi bulunmaktadır.

Tablo 2. Meslekleri İcra Biçimine Göre Dağılım	
İlk mesleğini icra eden	6
Emekli olmuş ve ikinci, üçüncü işte çalışan	3
Emekli olmuş ve çalışmayan	3
Toplam	12

Görüşmecilerden altı tanesi halen ilk mesleklerini icra etmektedirler. Üçü ise ilk mesleklerinden emekli olmuş ve çeşitli kurumlarda çalışmaya devam etmektedir. Üçü emekli ve hiçbir işte ücretli olarak çalışmamaktadır.

Tablo 3: İkinci mesleklerin icrasına göre dağılım	
Televizyon Programcılığı	3
Yazarlık	2
Üniversitede ders verme	2
Sivil Toplum Kuruluşunda çalışan	1
Mesleği ile ilgili götürü usulü iş yapan	1

TOPLAM

9

Emekli olup çalışan üç kişiden ikisi televizyon program yapmakta, danışmanlık yapmakta ve kitap, makale yazmaktadır. Bir tanesi uluslar arası sivil toplum kuruluşunda gönüllü olarak çalışmaktadır.

Tablo 4: Görüşmecilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	
Ankara	3
İstanbul	6
Tarsus	1
Konya	1
Tokat	1
Toplam	12

Araştırmaya katılanların üçü Ankara'da, altısı İstanbul'da, diğer üçü Tarsus, Konya ve Tokat'ta doğmuştur. Doğum yerlerinin farklı olmasına rağmen on bir katılımcı eğitim hayatına İstanbul'da başlamıştır. Sadece bir katılımcı eğitimine İstanbul dışında başlamış ve İstanbul dışında tamamlamıştır.

Öğretmen	3
Esnaf	2
İşçi	2
Gazeteci	2
Teknisyen	1
Avukat	1
Akademisyen	1
Toplam	12

Araştırmaya katılanların anne-babalarının eğitim düzeyi ve çalışma durumları incelendiğinde genel olarak annelerin eğitim seviyesinin düşük olduğu ve ücretli bir işte çalışmadığı gözlemlenmiştir. Katılımcılardan 1914 doğumlu olan kadının annesinin herhangi bir eğitim almamış olmasıyla birlikte, 1918’li yıllarda eşek sırtında köyleri dolaşarak zerzevat sattığı belirtilmiştir. 1941 doğumlu katılımcının annesi üniversite mezunu ve akademisyen iken 1963 doğumlu katılımcının annesinin öğretmen okulundan mezun olarak öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Katılımcıların annelerinde yıllar ilerledikçe eğitim seviyesinde göreceli bir artış gözlenmiş fakat bu artışın yıllarla doğru orantılı olarak arttığı gözlemlenmemiştir.

Araştırmaya katılanların babalarının hemen hepsinin bir işte çalıştığı ama çok azının üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Yalnızca dört katılımcının babası üniversite mezunu olarak avukatlık, akademisyenlik ve gazetecilik yaptığı öğrenilmiş. Üçünün öğretmen okulu mezunu olarak öğretmenlik yaptığı diğerlerinin ise zanaatla uğraştığı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılanların genel olarak çekirdek aile yapısında büyüdükleri saptanmış. Kardeş sayısının en az iki en çok dört olduğu öğrenilmiştir. Ev içerisindeki işlerin genellikle kadın ve kadınların akrabaları tarafından yapıldığı, erkeklerin ev işlerinde yer almadıkları saptanmıştır.

Ailelerinin gelir durumunun nasıl olduğu sorulduğunda “orta halli” olarak ifade edilmiştir.

Görüşmecilerin hepsi ile doğumlarından itibaren bugünkü yaşantılarına kadar olan süreci mülakatlarla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Katılımcılardan 1940-61-66-69-78-87 ve 98 mezunlarına “vatanseverlik sizce nedir?” sorusu yöneltilmiştir.

1940 mezunu katılımcı vatanseverlik tanımını aşağıdaki gibi yapmıştır:

“Vatanseverliği ben biliyorum başkaları bilmiyor bence... Vatan demek bulunduğun yaşadığın yer demek, ha evin ha toprak... Doğduğum büyüdüğüm yer burasıysa, kökenim burasıysa benim vatanım burasıdır. Onun için vatan doğup, büyüdüğün topraklardır. Vatan özgür olunca sen de olursun. Biz vatani böyle biliyoruz. Eğer vatanım diye bu topraklara sarılmazsam bu vatani bu toprakları başkası gelip işgal eder. Ve o zaman ben köle olurum. Vatanseverlik özgür olmaktır”

1961 mezunu katılımcı ise vatanseverliği daha çok uluslar arası ilişkiler bağlamında tanımlamıştır. Katılımcının sözleriyle vatanseverlik aşağıdaki aktarılmıştır:

“Vatanseverlik bence ülke yararına uygun olarak konum almaktır. Bir durum diğer ülkelerle olan ilişkileri bozacaksa ve buna zemin hazırlanıyorsa bu durumu değiştirmektir vatanseverlik”

1966 mezunu ise vatanseverliği daha çok ekonomik anlamda değerlendirmiş ve aşağıdaki ifadeyi kullanmıştır;

“ülkeyi ekonomik kalkındırmaya çalışan her türlü davranıştır. Çünkü ekonomik kalkınma olduğunda refah ve kültür de artacaktır. Ülkede yaşayan insanların mutlu olabilmesi için para anlamında rahat olmaları gerekmektedir.”

1969 ve 1978 mezunu olan iki katılımcı ise vatanseverliğin izafi bir kavram olduğunu, insanları vatanın dışında düşünmek gerektiğini, devletin ulu bir kavram olmaktan öte insanların “hizmetkari” olduğunu bu nedenle de “vatan için çalışmak” ya da “vatansever” olmanın anlamsızlığından bahsetmiştir.

1978 mezunu olan diğer katılımcı ise vatanseverliğin “insanların mutluluğu için çalışmak” olduğunu vurgulamıştır. Fakat aynı katılımcı Türkiye için aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Eğer ki bu ülke başka bir ülkenin himayesine girecek ve yoksulluk ortadan kalkacaksa, insanların refah düzeyi artacak ve mutlu olacaksa buna da razıyım. Vatan dediğimiz zaten nedir? Benim için bir anlamı yok, önemli olan insandır”

1998 mezunu olan katılımcı ise vatanseverliğin ülke için çalışmak olduğunu ama esas olarak insanların yoksulluk içerisindeyken böyle bir amaç için uğraşmayacaklarını belirtmiştir.

Katılımcılardan vatanseverlik için bir örnek vermeleri istendiğinde ise 1940 mezunu olan katılımcı askerleri örnek göstermiş ve hala vatan için ölmekte olduklarını vurgulamıştır. Diğer katılımcılar ise belirli örnekler vermek yerine ülke yararına çalışma biçimlerini vurgulamış iken 1969 ve 1978 mezunu olan katılımcılar ise böyle bir örnekten bahsetmenin yine izafi olacağını bugün vatan haini olanın bir zaman sonra vatansever olarak nitelenmeyeceğini bilmediklerini söylemişlerdir. Atatürk’ün Osmanlı Devlet’i tarafından vatan haini olarak nitelenirken bugün bu ülke için en büyük vatansever olarak görüldüğünü belirtmişlerdir.

Bauman (2005), Bireyselleşmiş Toplum adlı eserinde toplumun isteneni yapabildiği sürece, bu enerjiden yararlandığını ve “kendi hayat özünü” bu arzudan aldığını yazar. Bauman yine aynı eserinde istenenin hayatı anlaşılır kılan ve ona anlam veren çabalara yol açacak kadar cazip, güvenilir ve itibarlı doyum nesnelere arz etmek olduğunu yazar. Türkiye Cumhuriyet’inin kurulduğu ilk yıllarda da yapılmaya çalışılan Kurtuluş Savaşından sonra kazanılan bağımsızlığın ve yeni bir anlayışla kurulmuş olan devletin devamlılığını sağlayabilmek idi. Bu devamlılık toplumlar ve üretim olduğunda ekonomik olarak var olma çabasını da beraberinde getiriyordu. Devlet bu gaye için tüm kurumları seferber etmiş ve ülke için çalışacak kişiler yaratma çabasına girişmişti.

Bu gayenin amacına ne kadar ulaştığını değerlendirmeye çalışarak sürdürülen araştırma içerisinde görüşülen kişilerden elde edilen veriler değerlendirildiğinde bu hedefe ulaşmaktan çok uzak bir noktada olunduğu görülmektedir.

Katılımcıların hemen hepsinin çalışma hayatlarını ifade ediş biçimlerinde ve yaşam tarzlarını anlatmaları sırasında hiçbir şekilde “vatan için çalışmak” ya da “vatan için okumak” yer almamaktadır. Özellikle 1914 doğumlu, 1940 mezunu olan kadın katılımcı kitaplarda okuduğumuz ve zihinlerimizde yer alan “Cumhuriyet Kadını” özelliklerini taşıyordu. Görüşmeciler arasında “vatanseverlik” duygularının yoğun olarak ifade edileceği umulan bu kişiye niçin üniversite eğitimi aldığı sorulduğunda ilk başta “merak ve öğrenme isteği” tabiri kullanmıştır. Bu konu üzerine daha derinlemesine yapılan sohbette ise okumasının nedeninin yoksulluktan kurtulma olduğunu belirtmiştir. Savaştan çıkmış bir ülkenin olanaklarının ve vatandaşlarına sunduğu iş kollarının ne kadar kısıtlı olduğu düşünülüğünde ve buna ek olarak Türkiye’nin o yıllarda esas olarak tarım ülkesi olduğu ve kentte yaşayan insanlara sunulacak iş kollarının az olduğu göz önünde bulundurulduğunda bir kadının çalışmak için ancak uzmanlaşmış bir mesleğe sahip olması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Kadın katılımcıyı okuması için ailesi de teşvik etmiştir. Çünkü ailesinin o günün koşullarına göre yoksulluk sınırları içerisinde olduğu anlatılarında yer almaktadır. Katılımcının aktardığı diğer dikkat çekici durum ise yaşıtı olan kadınların çoğunun üniversite eğitimi aldığı ve eğitim sonucu elde edilen meslekler ile “aile geçindirmesi” idi.

Araştırma içerisinde gözlemlenen diğer bir değişim ise vatanseverliğin “vatan için ölmek” durumundan gittikçe uzaklaştığı daha çok bireysel yaşama göndermelerle betimleniyor olmasıdır. Yalnızca 1940 mezunu olan katılımcı vatanın özgürlüğünden, askerlerden söz ederek vatanseverliğe gönderme yapmıştır. Diğer katılımcıların hiç birisi buna yakın bir tanımlamada bulunmamış aynı zamanda da vatan olgusunun giderek anlamsızlaştığından bahsetmiştir. Bu durum katılımcılar daha çok küreselleşmenin etkisiyle olduğunu vurgulamışlar ve kendilerine biçtikleri entelektüel birikimleri ile bunu bir ilerleme gibi görmüşlerdir.

Vatanseverlik bireysel yaşam hikayelerini dinlerken hiçbir noktada, hiçbir katılımcı tarafından kendiliğinden dillendirilmemiş ya da yaklaşık bir söylem gerçekleştirilmemiştir. Yalnızca vatanseverlik ile ilgili sorular sorulduğunda vatanseverlikten bahsedilmiştir.

Katılımcıların hepsi araştırma konusunun ne olduğunu biliyorlardı. İlginç olan diğer bir noktada katılımcıların vatanseverlik ile kendi yaşam öykülerini birleştirilmesini anlamsız bulmalarıdır. Bu durum vatansever tipolojinin oluşturulamadığını gösteren tipik bir örnektir.

1970 mezunu, mühendis olan katılımcı vatanseverliğin özellikle ekonomik sınıf ile ilgili olduğunu net şekilde örneklemektedir. Bu katılımcının babası bir bakkal işletmekte, annesi ise çalışmamaktadır. Ekonomik sıkıntı çeken katılımcı, mezun olunca Türkiye’de iş bulamamış ve Almanya’ya göç etmiştir. Halen yılın sekiz-dokuz ayını Almanya’da geçirmekte ve ülkesine çoğunlukla tatil, akraba ve ahbab ziyaretlerine gelmektedir. Bu katılımcıyla yapılan görüşmede “Türkiye’de kalıp ülke için çalışmayı hiç düşünmediniz mi?” sorusunu yönelttiğimde tereddütsüz “Hayır” yanıtını verdi. Katılımcı için önemli olan geçimini sağlayacak işe sahip olmaktı. Bu durum vatan için çalışma ve ideal vatandaş hedefinin devlet tarafından eğitim kurumlarında aşılamadığını göstermektedir.

Benzer biçimde 1961 mezunu Diplomat olan katılımcı meslek yaşantısını anlatırken uğradığı bürokratik haksızlıklardan söz ediyordu. Bu katılımcıya da “Devlet size bir nevi üvey evlat durumu yaşatmış ama buna rağmen devletinize hizmet etmişsiniz” cümlesi kurulduğunda katılımcı, diğeri gibi, tereddütsüz “*Ben devlet için değil mesleğim icabı çalıştım. Maaşımı alıyordum*” cümlesini kurdu. Bu cümlede katılımcının zihninde mesleğini vatan için icra etme durumu gözlenmemiştir. Aynı zamanda, bu katılımcı, vatanseverliğin kültürel sermayesinin bu görüşme içerisinde kendisine bir şey kazandırmayacağı algısındadır.

1940 mezunu olan katılımcı ilk önce Öğretmen Okulu’ndan mezun olarak bir süre öğretmenlik yapmış daha sonrasında üniversite eğitimine başlamıştır. Üniversite eğitimine başladığı ilk yıllarda yurt çıkmamasından dolayı ekonomik olarak sıkıntı yaşayan katılımcı öğretmenlikten ayrılmamış, yurtsuz geçirdiği süreyi öğretmenlik maaşını alarak aşmıştır. Kendisi bu durumu rahat ve gülümseyerek aktarırken, devleti zarara uğrattığının farkındaydı. Bu katılımcıda en çok dikkat çeken Atatürk’ten söz açıldığında ya da vatandan bahsedildiğinde yaptığı her şeyi vatan için ve Atatürk için yaptığını vurgulamasıdır. Bu katılımcı için de vatanseverliğin ya da ideal vatansever tipolojinin yaşam pratikleri içerisinde yer almadığını ancak bu durumu belirli bir kültürel sınıfa ait olma ve bu sınıf içindeki ilişki ekonomisinde kullanmakta olduğunu göstermektedir. Bu katılımcı hem simgesel sermaye hem de kültürel sermaye olarak vatanseverliği belirli gruplar içerisinde dillendirmektedir.

4.2.2. CUMHURİYET TARİHİNDEKİ DARBELERE DAİR SÖYLEMLER VE DEĞERLENDİRME

Katılımcıların, Türkiye Cumhuriyet'inin ideolojisini benimsemiş olup olmadıklarını değerlendirebilmek için özellikle Cumhuriyet tarihinde kırılmaların yaşandığı dönemler ile ilgili görüşlerini öğrenilmeye çalışılmıştır. Bunlardan ilki Menderes hükümetine karşı olan tutumları ve 1960 darbesi ile ilgili görüşleridir. Katılımcıların hepsi istisnasız olarak Menderes hükümetinin ülke içerisinde bir huzursuzluk yarattığına, baskı uyguladığına vurgu yapmıştır. Dönemi bizzat yaşayan 1961 mezunu katılımcı,

“düşüncelerimizi fısıldayarak söylüyorduk”,

“konuşurken birileri duyacak, başımıza bir iş gelecek diye korkuyorduk” cümlelerini sarf etmişlerdir.

Dönemin geçirildiği sırada çocukluklarını yaşayanlar ise bu dönemin aileleri içerisinde huzursuz günler yarattığını aynı zamanda da ailelerinin bu dönemden hoşnut olmadığını ifade etmişlerdir. Dönemin içerisinde olmamış sonradan ailelerinden ya da okuduklarından öğrenenlerin ise Menderes hükümetinin ülkenin kalkınmasından uzak politikalar sergilediğini ve Cumhuriyetin kalkınma sürecinin bu politikalardan olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir.

1960 darbesi ise tüm katılımcılar için özellikle dönemi yaşayan katılımcılar için coşkulu bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Bir katılımcı, *“Menderes'in asılmasının o dönem için gerekli”* olduğunu çünkü *“ülkedeki ikiliğin ancak böyle giderileceğini”* düşündüğünü ifade ederken; bugün o dönemi değerlendirdiğinde *“idamların ülke tarihi için kara bir leke olduğunu”* düşündüğünü ifade etmiş ve kendi sözleriyle *“biz Paşacıydık”* ifadesini kullanmıştır. Diğer dört katılımcı ise *“idamların insanlık adına işlenmiş bir suç”* olduğunu, *“hiçbir suçun idamla cezalandırılmaması gerektiğini”* ifade etmiştir.

Bu ifadelerden hareketle, araştırmaya katılanların ailelerinin ve kendilerinin genel olarak Cumhuriyet'i tek ve bütün olarak özümstedikleri kabul edilebilir. Aynı zamanda, Cumhuriyet'in bu topraklarda yaşayan insanları Batılılaşma anlamında ilerlemeye yönlendirdiğini ve bu yönlendirmeyi baltalayan süreçleri olumsuz olarak değerlendirdikleri ortaya çıkmaktadır.

1968 öğrenci hareketleri ve işçi grevleriyle ilgili katılımcılardan 1940-1950-1958 ve 1960 mezunları bu olayların ülkenin siyasi durumu ve kalkınma süreci için iyi olmadığını, ülkeye yarar sağlamadığını ifade etmişlerdir. 1966-69-70-78-87 ve 98 mezunları ise öğrenci hareketlerini ve işçi grevlerini ülkenin ilerlemesi için yapıldığını, öğrenci hareketinde lider konumunda bulunan kişilerden biri olan katılımcı *“yalnızca bu ülke halkı için çalıştığını ve Atatürk’ün kurmaya çalıştığı tam bağımsız Türkiye için çabaladıklarını”* ifade etmiş. 1971 darbesinin ülke için kötü bir dönem olduğunu tüm katılımcılar kabul etmiştir. İdamlar yine tüm katılımcılar için ülke tarihinde *“kara bir leke”* olarak adlandırılırken 1966 öncesi idamların toplum düzenini bozdukları için o dönemde gerekli olduğunu vurgulamıştır. 1966 ve sonrası ise idam kararlarını ve darbeleri büyük bir hüznle karşıladıkları adeta bir yas havasına büründüklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcılara 1980 darbesi ve öncesindeki toplumsal hareketlenmeyi nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda genel olarak o dönemi *“kargaşa dönemi”* olarak ifade etmişlerdir. 1961 ve 1978 mezunu olan iki katılımcı bu dönemde ülkede bulunmadıklarını bu nedenle çok fazla hareketlenme içerisinde yer almadıklarını belirtmişlerdir. Yine aynı iki katılımcı ülke dışında 1980 darbesinin ülkenin imajı açısından olumsuz etkiye neden olduğunu ifade etmiştir.

1978 ve 1998 mezunu iki katılımcı bu dönemi *“ülke ve halk için devrim yapmak”* olarak nitelmiş, toplumsal hareketlenmenin ülke yararı açısından olumlu değerlendirmiş ve 1980 darbesini ülke için çalışan insanların olumsuz hatta ölümüyle sonuçlanması olarak nitelmiştir. Kendisini solcu olarak tanımlayan üç katılımcı bu dönemin solla ilgili olmadığını kargaşa dönemi olduğunu ve bir önceki öğrenci hareketlerinden farklı olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcılara çalışma koşullarının nasıl olduğu sorulduğunda ise hemen hepsi zor koşullarda, olanaklardan yoksun olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir. İlk dönem katılımcılar koşulların zor olması ve olanaksızlıklara rağmen başarılarını anlatırken son dönem katılımcıları olanaksızlıktan dolayı bir çok durumun üstesinden gelemediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum özellikle 1987 ve 1998 mezunlarından net olarak gözlenmiştir.

SONUÇ

Bu araştırma süreli bir araştırma olması nedeniyle belirli sayıdaki insana ulaşabilmiştir. Ulaşılabilen insanlarla yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye’deki “vatanseverlik” olgusunun Cumhuriyet tarihi sürecinde asla tam olarak zihinlere oturtulamadığı belirlenmiştir. Belirlenen bu durum ile çalışmanın yola çıkış noktası olan meslek icraları, vatansever tipoloji ve kültürel, simgesel sermaye ile oluşturulan kavramsal çerçevenin bir çok dayanak noktası ve ön belirlenimleri anlamsız duruma gelmiştir.

Vatansever habituslara ve ideal vatansever tipolojiye yaklaşmanın çok az olması nedeniyle, hemen hemen hiç bir görüşmecinin meslek icra biçiminde “vatan için yararlı olması” dayanağına rastlanmamıştır. Kişiler kendi hayatlarını anlatırken, her zaman için kendi ve ailelerinin varoluşlarını dillendirme yoluna gitmiş. Meslek icralarının ise tamamen ekonomik gereklilik doğrultusunda olduğunu belirtmişlerdir.

Kazandırılmaya çalışılan vatanseverlik olgusuna en çok yaklaşıldığı tarihler 1950-1966 mezunlarının olduğu dönemdir. Bu kişilerin 1926 ile 1945 yılları arasında doğdukları doğal olarak ilköğretim ve orta öğretim eğitimlerini 1932 ile 1942 yılları arasında başlayıp, 1944 ile 1958 yılları arasında tamamladıkları hesaplanmaktadır. Bu dönem içerisinde yetişen katılımcıların vatansever habitusa ve ideal vatansever tipolojiye en yakın kişileri oluşturduğu tespit edilmiştir. Yine de bu dönem katılımcıların ekonomik kaygıları ön planda yer almaktadır.

Bu dönem sonunda kırılma yaşanmasının nedenleri birkaç merkezde görülebilir. 1954 Yabancı Sanayi Teşvik Yasası ile birlikte 1950’de 712 olan sanayi kuruluşunun 1963’te 2775’e çıkması ekonomik anlamda atılım olarak görülebilirken ülkenin tam oluşmamış kültürel bütünlüğünü dikkatlerin bu yöne toplanması olumsuz etkilemiştir denilebilir. Bu dönemde Menderes hükümetinin Türkiye Ekonomisini dışa bağımlı hale getirmesi, ekonominin çökmesi, enflasyonun artması 190 yılında göreve gelen hükümetin ekonomi ile yoğun olarak ilgilenmesine neden olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Bu dönemin kültürel olarak etkilerine bakıldığında Demokrat Parti iktidarının dil, din ve eğitim dili konusunda reform gibi görünen uygulamalarının Osmanlı kültürüne yeniden yakınlaşmaya neden olması ile tam olarak oturtulmamış olan ulus devlet algısının zedelenmesine neden olduğu söylenebilir.

Yine Demokrat Parti iktidarı döneminde milliyetçiliğe çok fazla vurgu yapılarak, Sovyetler Birliğinden etkileneceğini düşünölmüştür. Bu durum ise ölkede solcu-aydın olan kesimin sindirilmesine ve etkililiğinin azaltılmasına neden olmuştur.

Demokrat Parti iktidarı döneminde eğitim anlamında gerilemenin en belirgin örneği ise Köy Enstitülerinin komünist yetiştiriyor düşüncesi ile kapatılmasıdır. Oysa bu kurumlar ölkenin eğitim anlamında ilerlemesine yönelik olarak en ücra köşelerde bile eğitim olgusunun ve ulus devlet anlayışının yerleştirilmesini olanaklı kılıyordu.

Araştırmanın başlangıcında meslek icralarının, eğitilmiş insan kaynaklarının ölkenin ekonomik dönüşümünde etkili olduğu varsayımından hareket edilmiştir. Fakat ekonomideki kırılma noktalarının eğitim ve oluşturulmaya çalışılan kültürel sermaye üzerinde etkili olduğu gözleendiğinde, ölkenin ekonomik durumunun kişilerin meslek icra biçimleri ve hayat tarzlarının etkilediğini göstermiştir. Bu durum aynı zamanda zihinlerdeki “vatan” olgusunu uzaklaştırmıştır. Böylece bir dönem hareketlenme kazanan vatan için meslek icrası ekonomiyi canlandırmak yerine ekonomiden etkilenmiştir. Ölkenin refah düzeyinin artmasının kişilerin tutumlarından çok hükümetlerin ekonomi politikalarındaki başarılarıyla doğru orantılı olarak değiştiğini göstermiştir.

1945 farklı ölkelere gönderilen akademisyenlerin aynı zamanda geri dönüş yılıydı. Geri dönen akademisyenlerin ölkenin her tarafına eğitim ve bilimsel düşüncüyü aşılması planlanırken beklenen gerçekleşmemiştir. Dönen kişiler ölkeden ayrı kalmanın ve savaşın etkisiyle kendi içlerine dönmüş ve bireyselleşmiş olarak görev yerlerine isteksiz olarak gitmişlerdir.

Tüm bunlar vatansever bireylerin oluşturulmasında kırılma etkisi yaratmıştır. Devamında ise 1968 öğrenci hareketleri ve arkasından gelen darbe, sonrasında 1980 darbesi sürekli olarak eğitimin ve devlet algısının değişmesine neden olmuştur. Tüm bunlar ise sistemli olarak vatanseverliğin eğitim kurumlarında aktarılmasına engel olmuştur. Aynı

zamanda halkın yoksulluğu, ekonomik kaygıları bireyleri daha çok kendi yaşantılarını düzeltmeye teşvik etmiştir.

Ülkemizde devletin tam anlamıyla asla sosyal devlet olgusu özelliklerini taşıyamaması, vatandaşlarını yoksulluktan kurtaramaması devlete olan, ülkeye olan inancın kaybedilmesini sağlamıştır. Kişiler kendi hayatlarını yürütebilme çabası içerisinde iken devletten gerekli desteği göremediği için elindeki tüm olanakları kullanarak gerekirse devleti dolandırarak yaşamlarını sürdürme peşinde olmalarıdır.

İnsanın var olması ancak beslenme ve barınma koşullarına bağlı olduğundan vatanseverlik insani dürtülerin doyurulmasından sonra ortaya çıkan bir kavramdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik olarak refah düzeyine ulaşamaması ve sürekli dışa bağımlılığının artması ile bir üst aşama gibi görülebilecek olan vatanseverlik olgusunu kişilerin kabul etmesi, içselleştirmesi zorlaşmıştır.

Devletin denetim diyalektiğine bağlı olarak devam etmesi düşünölen vatansever habitusların günümüze yaklaştıka kaybolduğu, vatanseverliğin kültürel sermayesinden uzaklaşıldığı gözlenmiştir. Bu durum devlet erkinin vatanseverlik üst kimliğinin devam ettirilmesi için gerekli olan aygıtları ve kurumları etkin olarak kullanamadığını göstermiştir.

1980 ve sonrasında artan bireyselleşme ve uzaklaşılan ulus-devlet anlayışı, küreselleşme olguları bireyleri vatanseverlikten oldukça uzaklaştırmıştır. Hatta günümüzde vatanseverlik anlamsız ve izafi bir kavram olarak görölmeye başlamıştır.

1980'lerde Türkiye'nin nerede durduğuna ve bu konuma nasıl geldiğine ilişkin değerlendirmeler yapılırken Cumhuriyetçi modernleşme çabaları da eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler başta laiklik esasları ve Türk ulusunun etnik kökenleri olmak üzere milliyetçi tarihin tüm temel mitlerinin ısrarla sorgulanmasını gündeme getirdi. Tartışılan konuların gittikçe inandırıcı bulunması, İslamcılar gibi muhalefet gruplarının siyasal yaşam içindeki etkinliklerini artmasına neden oldu. Diğer yandan ise Kürt'ler kimliklerine açıkça sahip çıkarak bunu siyasal hareketlerinin temeli haline getirdiler. Tüm bunlar ulus-devlet anlayışını zedelemiştir. Ulus-devlet anlayışı zedelendiğe vatanseverlikten ve ideal vatansever tipolojiden bahsetmek güçleşir hale gelmiştir.

Tüm bunlarla beraber araştırmanın hipotezlerinden olan Türkiye'nin modernleşme çabaları ve eğitim politikaları arasında olumlu ilişki olduğunu savunan hipotez belirli bir döneme kadar doğrulanmış, 1960 sonrası dönemde ise bu hipotezin savunusunun boşa çıktığı belirlenmiştir.

Modernleşme çabaları ile eğitilmiş insan kaynakları arasında olumlu ilişki olduğu öne sürülen ön kabullenim, Türkiye'nin tüm bölgelerinde kurulan üniversiteler ve eğitilmiş insan kaynağının kaynağını oluşturan üniversitelerden mezuniyetlerin artması ile ön kabul olumlanmıştır.

Araştırmanın ana hareket noktalarından birisi olan 1933 üniversite reformu ile "meslek" ve "vatanseverlik" algısı arasında olumlu ilişki olduğunu savunan ön kabullenim boşa çıkmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar toplumsal yapıdaki değişimlerde, aktörlerin etkisi arasında belli bir döneme kadar olumlu, bir dönemden sonra olumsuz bir ilişki olduğunu kabul eden görüş, araştırma içerisine elde edilen verilerle olumlanmıştır.

Konu hakkında çok daha donanımlı ve derinlemesine bilgi sahibi olan araştırmacılar tarafından daha detaylı yorumlara, daha geniş sonuçlara ulaşılabilir. Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmada araştırmacının bilgi dağarcığı ve elde ettiği veriler ile ortaya çıkan sonuçlar yukarıda gibi sıralanabilmektedir.

EK-1 GÖRÜŞME FORMU

1- Doğumunuzdan itibaren hayatınızı hatırladığınız kadarıyla anlatır mısınız?

SONDA: İlkokula nerede gittiniz?/Hangi üniversiteden mezunsunuz?/Ne zaman evlendiniz?/Kaç çocuğunuz var?/Anne-babanız ne iş yapardı?/Kaç kardeşsiniz? Vb...

2- Üniversite yıllarınızı anlatır mısınız?

3- 1960 darbesi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
Nasıl yıllardı?

4- 1971 darbesi ile ilgili neler düşünüyorsunuz?

5- 1980 darbesi ile ilgili neler düşünüyorsunuz?

6- Sizce “vatanseverlik” nedir?

7- Sizce “vatanhainliği” nedir?

Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Ahmad Feroz(2010); *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* ,Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Akşin Sina(2007); *Kısa Türkiye Tarihi* ,İş Bankası Yayınları,İstanbul
- Altan Mehmet(2001);*Birinci Cumhuriyet Üzerine Notlar*, Birey Yayıncılık,İstanbul
- Aydınel Sıtkı(2008); *Atatürkçülükte Ulusal Hedef Ulusal Politika Ulusal Strateji*, Siyasal Kitapevi,Ankara
- Avcioğlu Doğan(1968), *Türkiyenin Düzeni Cilt 1-2*, Tekin Yayınevi,İstanbul
- Berkes Niyazi(2001); *Türkiye'de Çağdaşlaşma* ,İletişim, İstanbul
- Baş Türker (2008); *Nitel Araştırma Yöntemleri*,Seçkin Yayıncılık,İstanbul

- Başkaya Fikret(2003); Paradigmanın İflası (Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş),Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul

- Bourdieu Pierre(1995); Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar,İltişim,İstanbul

- Bourdieu Pierre(2006); Pratik Nedenler,Hil,Ankara

- Bourdieu Pierre(2006); Karşı Ateşler,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul

- Bozkurt Esat Mahmut(2003); *Atatürk İhtilali* , Kelepir,İstanbul

- Caymaz Birol(2008); *Türkiye'de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları*,Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul

- Cem İsmail(2001); *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi* ,İş Bankası Kültür Yayınları

- Çavdar Tefik(2008); *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995* ,İmge, İstanbul

- Eliçin Emin(2003); *Kemalist Devrim İdeolojisi*, Güncel Yayıncılık,İstanbul

- Giddens Anthony (1997); Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji, Vadi Yayınları

- Giddens Anthony (1997); *Toplumun Kuruluşu*, Bilim ve Sanat Yayınları

- Grünberg Teo(2001); *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme*,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul

- Karakaş Mehmet(2005); *Türk Ulusçuluğunun İnşası* ,Elips, İstanbul

- Karpal Kemal (1996); *Türk Demokrasi Tarihi*, İletişim, İstanbul

- Kıvılcımlı Hikmet(2008); *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, Sosyal İnsan Yayınları,İstanbul

- Kongar Emre(2008); *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi, İstanbul

- Kongar Emre (2008); *21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi, İstanbul

- Köker Levent(1990); *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim, İstanbul

- Küçük Yalçın(1978), *Türkiye Üzerine Tezler*, Tekin, İstanbul

- Küçükkaya İsmail (??); *Cumhuriyetimize Dair Atatürk'ü Anlamak / 21. Yüzyıl Türkiyesi / Türk Modernleşmesi*, Aşina Kitaplar, İstanbul

- Lewis Bernard(2008), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Arkadaş, İstanbul

- Oktik, N., *“Yapı ve Değişme Araştırmalarında Yeni Arayışlar”*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Vadi Yayınları, Nisan 2006.

- Oktik (1995); *Restructuring Turkish Higher Education The 1981 Higher Education Law And Its Effects*, Doktora Tezi, University Of Durham, İnstitute Of Social Science

- Öztürk Emel(2008); *Max Weber'de Anlayış ve Din Sosyolojisi*,Derin Yayınları, İstanbul

- Sennet Richard(2001), *Kamusal İnsanın Çöküşü*,Ayrıntı,İstanbul

- Sennet Richard(2005); *İşin Kişilik Üzerine Etkileri*,Ayrıntı,İstanbul

- Şarman Kansu(2009); *Türk Promethe'ler Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)*,İş Bankası Yayınları,İstanbul

- Timur Tamer(2005), *Habermas'ı Okumak*,Yordam Yayınları,İstanbul

- Türkdoğan Orhan(1978); *Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi* , Timaş Yayınları, İstanbul

- Weber Max(1996); *Sosyoloji Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul

- Weber Max(2007); *Sosyoloji'nin Temel Kavramları*,Bakış,İstanbul

- Weber Max(1997); Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu,Hil,Ankara

- Weber Max(1995); Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı,İmge,Ankara